

13DE VERGADERING

VERGADERING VAN WOENSDAG 10 NOVEMBER 1965

(Bijeenroepingsuur 13.00)

Ingekomen stukken. — Verslagen uitgebracht over wetsontwerpen. — Behandeling en aanneming van de ontwerpen van (rijks)wet Naturalisatie van Claus George Willem Otto Frederik Geert von Amsberg; Toestemming tot het aangaan van een huwelijk door Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Beatrix.

Voorzitter: de heer Van Thiel

Tegenwoordig zijn 145 leden, te weten:

de heren Van Thiel, Van Dongen, Zwanikken, Zegering Hadders, Horsmans, Oele, Van Beek, Franssen, Scheps, mejuffrouw Kok, de heren Maenen, Van Helvoort, Schuring, Tans, Schmelzer, Leibbrandt, Van der Peijl, Kammeraad, Ruygers, Willems, Hogendorp, Droesen, Aantjes, Th. Laan, J. J. Voogd, Wioldraaijer, Duynstee, Porthoine, Westerterp, mevrouw Van Someren-Downer, de heren Couzy, Engels, Boersma, Kieft, jonkvrouwe Wittewaall van Stoetwegen, de heren Tuijnman, Schakel, Visser, Roolvink, Engelsman, Versteeg, Van Dijk, Scholten, mevrouw Brautigam, de heren Mellema, Van Bennekom, Notenboom, Berkhoutwer, Tolman, Jongeling, Van Urk, De Kort, Bode, mejuffrouw Ten Broecke Hoekstra, de heren Baeten, Geelkerken, Roemers, Van Lie, Fiévez, Schoemaker, Walburg, Elfferich, R. Laan, De Vreeze, Kikkert, Brouwer, Lardinois, Lankhorst, Vermooten, Van den Heuvel, Bruggeman, Van Koeverden, Reehorst, Weijters, P. Voogd, Tilanus, C. van der Ploeg, Vis, mejuffrouw Kessel, de heren Patijn, S. van der Ploeg, Bommer, mejuffrouw Klompé, de heren Albering, Van der Gevel, mevrouw Heroma-Meilink, mevrouw Singer-Dekker, de heren Wierda, Bakker, Schuitemaker, Andriessen, Marijnen, Kleisterlee, Baart, mejuffrouw De Vink, de heren Van de Noort, Goedhart, Engelbertink, Van den Bergh, Van Dis, Van Son, Vellenga, Van den Tempel, Brandsma, Beernink, Van Doorn, Nelissen, Lucas, Abma, Boertien, Meulink, Bos, Blaisse, Moorman, Aarden, Geertsema, Burggraaf, Van Buel, Van Rijkevorsel, Witteveen, Aalberse, mevrouw Stoffels-van Haften, de heren Corver, Slotemaker de Bruine, Hoekstra, De Groot, Verdijk, Vredeling, Daams, Jager, Kolschoten, Nederhorst, Schuijt, Toxopeus, Koekoek, Joekes, Kleijwegt, Harmsen, mejuffrouw Schilthuis, de heren Peschar, Assmann, Lamberts, Van Gelder, Mieras, Van der Mei,

en de heren Cals, Minister-President, Minister van Algemene Zaken, Samkalden, Minister van Justitie, Smallenbroek, Minister van Binnenlandse Zaken, Lampe, Gevolmachtigde Minister van de Nederlandse Antillen, en Eenaar, plaatsvervangend Gevolmachtigde Minister van Suriname.

De Voorzitter: Ik deel aan de Kamer mede, dat zij ingekomen:

1°. veertien brieven van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, houdende kennisgeving, dat zij zich heeft verenigd met een aantal haar door de Tweede Kamer toegezonden voorstellen van wet.

Deze brieven, welke betrekking hebben op de ontwerpen van wet, aangenomen door de Eerste Kamer in haar vergadering van 9 november 1965, worden voor kennisgeving aangenomen;

Voorzitter

2°. een brief van de Minister van Justitie ter beantwoording van door enige leden van de vaste Commissie voor Justitie gestelde vragen tijdens de openbare vergadering van de vaste Commissie voor Justitie (8300, hoofdstuk VI, nr. 11).

Deze brief is reeds gedrukt en rondgedeeld;

3°. een brief van de Minister van Defensie, ten geleide van een afschrift van het Koninklijk besluit van 29 oktober 1965, nr. 40, houdende eervol ontslag van de heer J. Blom als lid en voorzitter en van de heer mr. M. van der Stoel als lid van de Defensiecommissie, alsmede de benoeming van de heer J. Wierda tot voorzitter en van de heren I. Baart en E. R. Wioldraaijer tot leden van deze commissie.

Deze brief wordt voor kennisgeving aangenomen;

4°. de volgende verzoekschriften:

een, betreffende het wetsontwerp Toekenning uitkering aan gewezen militairen (8199), van de Vereniging van Militair Technisch Beroepspersoneel, te Utrecht;

een, betreffende het wetsontwerp Wijziging van de Huurwet (8125), van mevrouw Texman-Weerwag, te 's-Gravenhage;

een, betreffende het wetsontwerp Ziektekostenvoorziening voor het rijkspersoneel en voor personeel van instellingen van onderwijs (8336), van de Bond van verenigingen van leraren aan middelbare nijverheidsscholen in Nederland, te Groningen.

Deze adressen zullen worden gesteld in handen van de daarvoor in aanmerking komende commissies;

een, van J. Marsman, te Ruurlo, houdende verzoek om toekenning van een pensioen;

een, van S. C. Eldering, te Berkel en Rodenrijs, in verband met het hem ongevraagd verleende eervolle ontslag.

Deze adressen zullen worden gesteld in handen van de Commissie voor de Verzoekschriften;

5°. de volgende brieven:

een, van T. E. Weenink, te 's-Gravenhage, houdende mededeling, dat hij geacht wenst te worden het verzoekschrift van het Comité Verzoekschrift Staten-Generaal niet te hebben mede-ondertekend;

vier, waarin wordt aangedrongen op aanvaarding van het wetsontwerp Toestemming tot het aangaan van een huwelijk door H.K.H. Prinses Beatrix, van:

J. Frederiks-Raskaj, te 's-Gravenhage;

M. Beijers en 16 anderen;

M. H. Schrepandus-de Heus en 16 anderen;

P. D. Adriaanse, te Utrecht;

een, van H. Sixma-van Ree, waarin wordt aangedrongen op aanwijzing van H.K.H. Prinses Margriet als toekomstig troonopvolgster;

Deze stukken zullen worden nedergelegd ter griffie, ter inzage van de leden.

De Voorzitter: Voorts deel ik aan de Kamer mede, dat de verslagen gereed zijn van:

de vaste Commissie voor Landbouw en Visserij omtrent het wetsontwerp Wijziging van hoofdstuk XIV (Departement van Landbouw en Visserij) der rijksbegroting voor het dienstjaar 1964 (8335);

de vaste Commissie voor de Volksgezondheid omtrent het wetsontwerp Wijziging van de Wet van 25 december 1878, Stb. 222, houdende regeling der voorwaarden tot verkrijging der bevoegdheid van arts, tandarts, apotheker, vroedvrouw en apothekers-assistent (8324).

Deze verslagen zijn reeds gedrukt en rondgedeeld.

Voorzitter e.a.

Aan de orde is de behandeling van het wetsontwerp **Naturalisatie van Claus George Willem Otto Frederik Geert von Amsberg (8309)**

en van het ontwerp van rijkswet **Toestemming tot het aangaan van een huwelijk door Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Beatrix (8310, R 498).**

De heer **Geertsema**, voorzitter van de commissie van rapporteurs, brengt het volgende verslag uit:

De commissie van rapporteurs voor het wetsontwerp Naturalisatie van Claus George Willem Otto Frederik Geert von Amsberg (8309) en het ontwerp van rijkswet Toestemming tot het aangaan van een huwelijk door H.K.H. Prinses Beatrix (8310, R 498) heeft de eer het navolgende te rapporteren:

In haar handen zijn gesteld vijf verzoekschriften, t.w.:

een, van ds. W. M. van Asperen, te Amsterdam, en 37 mede-ondertekenaren, houdende verzoek de goedkeuringswet te verwerpen om redenen van staatsbelang;

drie, van dr. ir. J. C. Riemersma, te Oegstgeest, G. C. Visser, te Leiden, en S. M. J. Schrijvers, te Leiden, houdende verzoek de goedkeuringswet te verwerpen;

een, van prof. dr. J. H. W. Verzijl en prof. dr. H. Wagenvoort, te Utrecht, vergezeld van een groot aantal adhesiebetuigingen, houdende verzoek om toestemming te geven tot het huwelijk van Prinses Beatrix en de heer Von Amsberg.

De commissie, overwegende dat de inhoud van deze adressen voor de leden der Kamer van belang kan zijn, stelt aan de Kamer voor, deze adressen neder te leggen ter griffie, ter inzage van de leden.

De Kamer verenigt zich met het voorstel van de commissie.

De algemene beraadslaging over beide wetsontwerpen wordt geopend.

De heer **Nederhorst** (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Het is wel onder andere omstandigheden dan ik mij aanvankelijk voorgesteld had, dat ik bij deze toestemmingswet als woordvoerder van de fractie optreed. Toch ben ik blij, dat eindelijk het moment gekomen is om verantwoording af te leggen over wat in het jongste verleden gebeurd is. Ten einde twee elementen niet te verwarren, te weten het standpunt van mijn fractie en de motivering van dit standpunt zoals dit in mijn persoonlijk schrijven gegeven is, doe ik er goed aan in mijn interventie een duidelijke scheiding te maken tussen het standpunt van de fractie en de inhoud van mijn buiten mijn voorkennis gepubliceerde brief.

Ik moge dan beginnen met het standpunt van mijn fractie inzake de toestemmingswet. De aankondiging van het huwelijk van Prinses Beatrix heeft een deel van ons volk heftig beroerd. Het is maar een klein deel, dat zich tegen de toestemmingswet verzet. De overgrote meerderheid van ons volk staat er positief tegenover. Volgens het laatste opinieonderzoek was 78 pct. voorstander van de aanvaarding van de toestemmingswet, 11 pct. was daartegen en 11 pct. had op dit punt nog geen mening. Toch is het feit, dat 22 pct. van ons volk zich niet positief ten aanzien van deze toestemming heeft geuit of heeft willen uiten iets om niet zonder meer aan voorbij te gaan.

De constitutionele monarchie was jarenlang een onbetwiste zaak. Zij is dit, ondanks het rumoer dat thans is ontstaan, eigenlijk nog. Velen, die vóór de oorlog niet afwijzend, maar wel wat vreemd tegenover het Koningshuis stonden, hebben in de bezettingstijd de waarde daarvan leren kennen en waarderen. Voor hen was — zoals een van mijn politieke vrienden in de fractie het uitdrukte — het kleine meisje in Canada, haar moeder en grootmoeder het symbool, dat kracht gaf om vol te houden. Voor het eerst zolang ik het koningschap heb meegemaakt, kwam er een schok door het huwelijk van Prin-

Nederhorst

ses Irene. Wat vroeger voor onmogelijk werd gehouden, gebeurde nu: men discussieerde, er kwam kritiek. Door een verstandig beleid van Koningshuis, Regering en volksvertegenwoordiging is alles ten slotte terechtgekomen.

Mijn fractie betreurt het dan ook oprecht, dat opnieuw de keuze van de huwelijkspartner van een der prinsessen aanleiding geworden is voor meningsverschillen in ons volk. Wij achten dit voor het aanzien van de constitutionele monarchie schadelijk.

Mijnheer de Voorzitter! Mijn partij heeft zich over de constitutionele monarchie in haar beginselprogramma niet uitgesproken, hetgeen geenszins zeggen wil, dat wij ons niet positief tegenover het huidige koningschap zouden opstellen. Daarbij speelt het feit — de oorlogsjaren hebben het ons geleerd —, dat in tijden van nood en nationale verdrukking het koningschap een wezenlijke functie als nationaal symbool vervult, een belangrijke rol, terwijl ook het boven de partijen staan van het staatshoofd — de ervaringen hebben het ons geleerd — bij een constitutionele monarchie onder het Huis van Oranje meer waarschijnlijk is dan bij een republiek. Deze opvatting verschilt in dezen niet veel van de opvatting zoals deze in het antirevolutionaire beginselprogramma is neergelegd. Wanneer ik een confessionele tussenzin buiten beschouwing laat, dan lees ik daar:

„Zij” — dit is de A.R.-partij — „houdt geen enkele staatsvorm voor de enig aanvaardbare. Voor Nederland echter oordeelt zij de meest geschikte regeringsvorm het grondwettelijk koningschap der Oranjes, zoals dit zich geleidelijk uit de republiek der 16e eeuw heeft ontwikkeld.”.

Deze instelling ten opzichte van het constitutioneel koningschap dekt zich met de opvattingen, die er hieromtrent in onze kringen leven. Wil de constitutionele monarchie deze samenbindende functie, die voor ons het belangrijkste is, vervullen, dan is rust rondom de troon een absolute voorwaarde. Het is om deze reden, dat wij het zo betreuren, dat opnieuw de keuze van de huwelijkspartner van een der prinsessen aanleiding is geworden tot meningsverschillen in ons volk.

De vraag is: was dit nodig geweest; had dit niet kunnen worden voorkomen? Daarmede zitten wij in de kern van de zaak, want men kan nu wel zeggen: het gaat alleen om de toezegging en dan blijft verder alles zoals het is; in feite gaat het om meer. Het gaat erom dat, deze toestemming gegeven zijnde, Prinses Beatrix in de toekomst koningin kan worden met de heer Von Amsberg als prins-gemaal aan haar zijde. En dat is nu iets waarmee velen in Nederland, zij het een minderheid, moeite hebben.

Waarom? Evenmin als een mens, kan een volk zich van zijn verleden en van het leed en de vernedering daarin ontdoen, volledig losmaken. Eerbied voor de doden en afschuw voor de ontstellende misdaden, jegens ons volk bedreven, laten zich theoretisch wel scheiden van onze houding tegenover mensen, die niet als individu, maar als collectiviteit hiervoor verantwoordelijk droegen, in de praktijk van het gewone leven echter is dit begrijpelijkerwijze voor velen een onmogelijke opgave. Ik zeg niet, dat dit goed is, ik veroordeel ook niet, ik constateer slechts. Voor velen in Nederland is het leed en de schande, ons door de Duitsers in de oorlog aangedaan, eenvoudig onvergeetbaar. Met reden en verstand kan men een heel eind komen, maar de gevoelens zijn daarbij niet weg te cijferen. Zij sluimeren en bij omstandigheden als waarvoor wij nu staan, komen zij in alle hevigheid naar voren.

Mijnheer de Voorzitter! Ik herhaal: het is niet de meerderheid van ons volk, die dit zo beleeft. Ik constateer slechts, dat bij een minderheid — wilt gij, een kleine minderheid — dit een punt is, waarmee men voortdurend heeft te worstelen. Daarnaast is er bij weer anderen een op zich zelf verwerpelijke, door primitieve hartstochten gevoede grof-anti-Duitse mentaliteit. Iedereen, die in dit volk leeft en die zijn oor te luisteren legt, weet dit. En het is nu zo verwonderlijk, dat men dit

Nederhorst

concrete feit, dat een Duitser, hoe goed ook, onderwerp van tegenovergestelde meningen zou worden, niet heeft voorzien. Volledig onvoorbereid werd het Nederlandse volk met het vraagstuk geconfronteerd. Niet alleen het Nederlandse volk, ook het kabinet.

Uit het antwoord op mijn vragen is immers gebleken, dat noch dit kabinet, noch het vorige kabinet van de contacten van de Prinses met de heer Von Amsberg op de hoogte was. Uit het antwoord is ook gebleken, dat ná het foto-incident, maar nog vóór de definitieve beslissing door het jonge paar werd genomen — als ik het zo eens mag zeggen: aan de vooravond van deze beslissing — het kabinet is ingelicht.

Inmiddels was het feit van een mogelijke verlovings in de volle openbaarheid getreden en begon de publieke opinie er zich mee bezig te houden.

„In dit licht bezien” — en nu citeer ik onze inbreng in het voorlopig verslag — „betreuren wij het dat door een samenloop van omstandigheden Regering en volksvertegenwoordiging min of meer voor een voldongen feit werden gesteld en het in een eerder stadium ontbroken heeft aan een rustig en vertrouwvol beraad.”

Mijnheer de Voorzitter! Dit doet niets af aan het feit, dat zowel het kabinet als de Kamer in de persoon van haar fractievoorzitters in grote meerderheid gemeend heeft de aanvaarding van de toestemmingswet in uitzicht te mogen stellen. Uiteraard heeft ook mijn fractie bij het bepalen van haar standpunt een grote mate van zorgvuldigheid betracht. Daarbij moet ik vooropstellen, dat een discussie over een verandering van staatsvorm door ons in geen enkel opzicht is beoogd. Voor ons is het goed functioneren van onze constitutionele monarchie en onze democratische instellingen primair en dus hebben wij ons afgevraagd — u vindt het in het voorlopig verslag —: wat zou er gebeuren, indien de Tweede Kamer de toestemmingswet zou verwerpen? Wij voorzien dan, om met het voorlopig verslag te spreken: „een emotioneel verzet van een zeer groot deel van ons volk met de positie van prinses Beatrix als inzet”, en daarmee zouden wij een koningskwesie hebben in optima forma. In de politieke strijd zou een element komen, dat er bij een goed functionerende constitutionele monarchie niet in thuishoort; de Koning niet als element van binding, maar als element dat controversen in ons volk oproept. Dit te voorkomen is niet het belang van één partij; dit te voorkomen is het belang van allen, die het goed met onze democratie menen.

Dit is slechts één element in onze overwegingen geweest, mijnheer de Voorzitter; het was niet het enige, zelfs niet het voornaamste element. Het voornaamste element was, dat wij onvoldoende redenen hadden de gevraagde toestemming te weigeren. Bij de bepaling van dit standpunt heeft de heer Von Amsberg een eigen bijdrage geleverd; een bijdrage geleverd door te zijn zoals hij is. Het moge waar zijn, dat de fractieleiders weinig tijd gehad hebben om zich omtrent de persoon van de heer Von Amsberg te informeren. Weinig tijd — akkoord, mijnheer de Voorzitter —, maar tijd die goed gebruikt is en die ons een goede informatie omtrent de persoon van de toekomstige echtgenoot van de kroonprinses heeft gegeven. Daaruit komt de heer Von Amsberg goed te voorschijn. Er was niets, dat op enigerlei wijze uitgelegd kon worden als wat ik zou willen zien als besmetting met verderfelijke nationaal-socialistische beginselen of enigerlei uiting of gedraging, die van sympathie in die richting zou doen blijken. Dat was op zich zelf geruststellend.

Voor een deel van het Nederlandse volk was dit niet voldoende; zij vroegen meer. Het Nederlandse volk — en met name de critici — vroegen duidelijke bewijzen, dat de heer Von Amsberg zich na 1945 van het nationaal-socialisme had gedistancieerd, en hiermede kwam een nieuw element in discussie, een element dat er eigenlijk niet in thuishoort. Men

kan zelfs met reden de stelling verdedigen — zoals van andere zijde in het voorlopig verslag is gedaan —, dat toestemming niet hetzelfde is als instemming.

De staatsrechtsskenner Struycken noemt twee gevallen, waarin de Staten-Generaal toestemming zouden moeten weigeren:

1. wanneer door het huwelijk een onwaardige aan het vorstenhuis zou worden verbonden, en

2. wanneer door het huwelijk betrekkingen in het leven zouden worden geroepen met betrekking tot de band met vreemde vorstenhuizen, die door het huwelijk worden gelegd, die voor de belangen, misschien zelfs voor de zelfstandigheid van ons volk, schadelijk zouden kunnen zijn.

Beide gevallen doen zich hier niet voor. Wanneer men nu van de Regering vraagt positieve bewijzen over te leggen, waaruit de anti-nationaal-socialistische gezindheid van de heer Von Amsberg na 1945 zou blijken, dan vraagt men eigenlijk van de Regering het onmogelijke. Niet dat die bewijzen zouden ontbreken, zij zijn er en u hebt ze in alle kranten kunnen lezen. Maar vanaf het moment, dat dit door de Regering naar voren wordt gebracht, dreigt het gevaar, dat door ze met zoveel nadruk te vermelden, de verkeerde indruk zou ontstaan, dat de Regering en de heer Von Amsberg deze handelingen als iets heel bijzonders zouden zien, terwijl het toch in wezen daden zijn, die men van elk fatsoenlijk mens in de positie van de heer Von Amsberg mag verwachten.

Zo heb ik het aanvankelijk zwijgen van de Regering hierover verstaan. Zo moet ook mijn zwijgen worden verstaan als ik hierover verder niets zeg.

Mijnheer de Voorzitter! Voor ons zijn de informaties van de Regering voldoende om onze stem te kunnen bepalen. De overgrote meerderheid van mijn fractie zal haar stem aan dit wetsontwerp niet onthouden. Wel voorzien wij nog vele moeilijkheden, want het Nederlandse volk is met deze kwestie nog niet klaar. Laat de Regering zo verstandig zijn het koninklijk paar te adviseren vooral niets te overhaasten of te willen forceren. Geef de heer Von Amsberg de tijd zich rustig en onopvallend in ons volk in te leven. Een goed, eerlijk en persoonlijk gesprek is van meer waarde dan tal van luidruchtige officiële bezoeken en ontvangsten. Meer dan ooit is vooraf contact en nauw overleg tussen Ministerraad en koningshuis gewenst, ten einde bij elk optreden de consequenties te overwegen en zich af te vragen: hoe zal dit vallen, gezien de uiterst gevoelige sfeer in bepaalde kringen. Dat is moeilijk en remt misschien de natuurlijke spontaneïteit, maar het is verstandig en noodzakelijk.

In dit verband zij het mij thans vergund een enkele opmerking te maken over de plaats van het huwelijk. Omtrent de plaats van het huwelijk waren wij gaarne in de gelegenheid gesteld daarover van tevoren een oordeel te geven. Zoals het nu is gegaan, lezen wij het eerst in de krant en wordt pas daarna van het besluit van de Ministerraad in de memorie van toelichting op het wetsontwerp mededeling gedaan. Een niet erg gelukkige gang van zaken, mijnheer de Voorzitter. Ik ben dan ook enigszins verbaasd over de zinsnede in de memorie van antwoord die luidt:

„Ook in het verleden was het niet gebruikelijk de plaats waar een dergelijk huwelijk werd gesloten in het gemeen overleg te betrekken.”

Twee opmerkingen hierover. In de eerste plaats is deze mededeling feitelijk onjuist. De wet waarbij toestemming werd verleend tot het huwelijk van Koningin Wilhelmina met Prins Hendrik, vermeldde wel degelijk de plaats waar het huwelijk zou worden voltrokken: Paleis Noordeinde, Den Haag. Als onderdeel van het wetsontwerp werd het in het gemeen overleg tussen Regering en Kamer betrokken.

Maar — dat is mijn tweede bezwaar, mijnheer de Voorzitter — zulk een zinsnede in de memorie van antwoord getuigt van een zeker gemis van besef voor het bijzondere van de situatie. Dit is niet een gewoon huwelijk van een kroon-

Nederhorst

prinses met een Nederlander, een Engelsman, een Noor of een Fransman. Een Duitser als echtgenoot voor onze kroonprinses ligt — ik herhaal het —, hoe verkeerd misschien ook, nu eenmaal moeilijk bij een deel van ons volk. Speciaal in Amsterdam, de stad die zo zwaar heeft geleden onder de nazi-misdaden. Daarom had mijn fractie het beter gevonden, indien de naam van Amsterdam als plaats van de huwelijks-voltrekking nimmer zou zijn genoemd en van de aanvang af de keuze op Den Haag of een andere plaats in Nederland was gevallen. De Regering heeft hiermee wel een zware verantwoordelijkheid op haar schouders genomen, maar nu de Regering eenmaal de beslissing heeft genomen, voelen wij er verder geen behoefte aan hierop terug te komen. Dat heeft geen zin meer en zou nakaarten zijn. Wij moeten nu met zijn allen trachten door een wijs en verstandig optreden eventuele moeilijkheden tot een minimum te beperken. In dit verband zal veel wijsheid en tact van de autoriteiten van hoog tot laag nodig zijn. Moge het kabinet alle maatregelen, die het ter voorbereiding van het huwelijk neemt, met de grootste zorgvuldigheid overwegen.

Hiermee ben ik gekomen aan het einde van het eerste deel van mijn betoog, waarin ik het standpunt van mijn fractie uiteenzette.

Ik kom thans tot het moeilijkste deel van mijn interventie, mijn gepubliceerde brief. Ik vraag er bij de Kamer begrip voor, dat dit deel nog meer dan het vorige, een persoonlijk accent zal krijgen.

Ik zal nog eens zo eenvoudig mogelijk de voorgeschiedenis naar voren brengen.

Na de verloving kreeg ik vele brieven, telegrammen, briefkaarten en telefoontjes. Onder de brieven waren een groot aantal goede brieven, maar er waren ook brieven en briefkaarten, die ik zonder meer als waardeloos ter zijde heb gelegd. Uit deze correspondentie heb ik nu een keuze gedaan; niet 77, maar 34 mensen heb ik persoonlijk geantwoord. Van die 34 briefschrijvers waren enkelen mij persoonlijk bekend, andere kende ik van naam, van een klein aantal had ik nog nooit gehoord. De brieven — u zoudt ze zelf gelezen moeten hebben om het te kunnen bevestigen — waren open, er sprak een eerlijke verontrusting uit. Het waren harte-kreten van mensen, die diep in hun wezen getroffen waren. Nu is het mijn stijl, mijnheer de Voorzitter, om dit soort brieven niet formeel af te doen. Als iemand mij persoonlijk schrijft, wil ik hem persoonlijk antwoorden. Dat heb ik gedaan. Ik heb niet 34 verschillende brieven geschreven. Ik heb de correspondentie genomen, in elke brief de argumenten aangestreept en het geheel in een contra-brief beantwoord. Elke briefschrijver vond daarin zijn eigen vragen terug. De brief sloot dus aan op vragen, in al deze brieven aan mij gesteld. Het waren harde brieven, waarop ik hard heb geantwoord. Ik wilde mij persoonlijk laten zien, zoals de briefschrijvers tegenover mij gedaan hadden.

Deze brief is begin augustus geconcipeerd en in de loop van augustus en september met nog een enkele brief begin oktober, verzonden. Niemand van mijn fractie heeft deze brief van tevoren gezien, omdat ik het als persoonlijke correspondentie heb beschouwd. Alle brieven werden getypt op normaal papier en werden door mij zelf getekend.

Ik heb getracht door het in zijn eenvoudigste vorm te stellen mijn briefschrijvers zoal niet te overtuigen dan toch de indruk te geven, dat men met begrip voor het standpunt van de tegenstander zonder zijn geweten in strijd te komen, vóór de wet kon stemmen. Het was — ik zal het niet ontkennen — een zwart-wit brief als antwoord op brieven van mensen, die de kwestie ook zwart-wit stelden.

Dit gebrek aan nuanceren zal mij heugen, gelijk het mij heugen zal, dat ik er op dat moment niet aan heb gedacht, dat als men iemand een brief stuurt, waarin men zich echt moeite geeft, serieus op zijn argumenten in te gaan en zich er niet met een Jantje-van-Leiden af te maken, zo iemand

met die brief naar de krant loopt en die zonder toestemming te vragen laat publiceren.

Ik heb nu ervaren, dat dit een fractieleider boven het hoofd hangt, zoals ik ook ervaren heb, dat er hoofdredacteurs zijn, die zich zelf op het punt van publikatie ruime normen stellen.

Nu begrijp ik heel goed, dat iets, wat is bedoeld om in een persoonlijk contact te worden gezegd, wanneer het in de krant in ettelijke miljoenen exemplaren wordt gepubliceerd, hard aankomt, vooral waar het om uitlatingen gaat, die personen betreffen. Ik betreur dit, mijnheer de Voorzitter, en zal hierop straks terugkomen.

Eerst wil ik het echter over de inhoud van de brief zelf hebben. Ik zal hierop niet uitvoerig ingaan om niet in herhalingen te vervallen, maar wel wil ik op enkele punten de nodige verduidelijking geven. Het is nooit de bedoeling geweest, dat die brief gepubliceerd worden zou en uit de grond van mijn hart wens ik, dat het niet zou zijn gebeurd.

Nu het echter gebeurd is, zal ik er niet omheen draaien en kan ik niet anders dan eenvoudig zeggen: ja, zo denk ik erover, de brief geeft in zijn kern mijn mening weer.

Toch kan ik het niet nalaten op enkele punten van kritiek in te gaan, vooral daar, waar zij een vertekening van mijn bedoelingen geven.

Er is bij velen na lezing van mijn brief twijfel gerezen over mijn instelling ten aanzien van de constitutionele monarchie. Sommigen hebben er zelfs duidelijk een republikeinse gezindheid in menen te bespeuren. Nu zou het, wanneer ik deze mening was toegedaan, op zich zelf helemaal geen schande zijn, maar, mijnheer de Voorzitter, het is niet zo, dat is niet mijn mening.

Ik acht voor de tijd, die ik kan overzien, de constitutionele monarchie met het Huis van Oranje voor Nederland de meest passende staatsvorm en hecht er alles aan om te bevorderen, dat deze goed functioneert, maar uitgaande van dit standpunt, zie ik wel wolken aan de horizon verschijnen, wolken, die het koningschap tot een betwiste zaak zouden kunnen maken. Ik moge dit nader toelichten.

Ik behoef u niet te zeggen dat de Nederlander van 1965 anders tegen het koningschap aankijkt dan de Nederlander van, zeg, het jaar 1930. Moderne publiciteitsmedia zijn meedogenloos. Zij verstoren de illusie van de koning of de koningin van het sprookje. Zij brengen het koninklijk gezin in alle huiskamers als gewone mensen met gewone zorgen, mensen, die men sympathiek vindt, maar van wie ook de zwakke kanten niet verborgen blijven. Daarmede verdwijnt de koningin uit het sprookje. Daarmede verdwijnt ook een stukje onderdanigheid. Op dit laatste heb ik gedoeld, toen ik in mijn brief sprak van een gelukkige zaak. Met dit alles komt echter ook artikel 55 van de Grondwet, zij het niet formeel, maar toch wel feitelijk, op de tocht te staan. Juist daar, waar de persoonlijkheid van de koning in de pers, in interviews, bij televisie-opnamen in de huiskamer van het koninklijk gezin, in de vakantie, voor de mensen steeds duidelijker wordt, is er een latent conflict met de onschendbaarheid, niet voor staatsrechtgeleerden, niet voor kamerleden, maar wel voor de gewone man. Tezelfder tijd verschrompelt ook de privacy van het koninklijk gezin tot griezelig minimale afmetingen en ligt er conflictstof in de strijd voor het behoud van dit o zo kleine stukje privacy. Niet toevallig zullen wij in de toekomst nog komen te spreken over de voorlichting van het Koninklijk Huis.

Dat is de ene zijde. De andere zijde is, dat ook het koninklijk gezin als levende mensen niet onberoerd blijft door onze tijd. In onze opvoeding hebben zich revolutionaire veranderingen voltrokken.

De opvoeding tot persoonlijkheid, het zelf doen en het ontwikkelen van eigen gaven en mogelijkheden staan daarbij in het centrum. En opnieuw is er spanning met de harde eisen, die aan de koning en de constitutionele monarchie worden gesteld.

Nederhorst

Wij weten allen, dat de kroonprinses een krachtige persoonlijkheid is, intelligent, wilskrachtig, idealistisch van instelling, iemand die recht op haar doel afgaat. Dat zijn op zich zelf goede eigenschappen, maar zij kunnen in een constitutionele monarchie weleens moeilijkheden veroorzaken.

Mijnheer de Voorzitter, dat heb ik willen zeggen aan mijn brievenlezers, brievenlezers, van wie het merendeel uiterst kritisch stond en die ik begrip voor de menselijke problematiek in deze situatie wilde bijbrengen. Het heeft mij bijzonder getroffen in de rede van de heer Berghuis voor het Antirevolutionair Convent iets van deze problematiek terug te vinden. Wanneer de heer Berghuis zegt:

„Het koningschap zal de overgang naar een moderne versie zoals ook koningin Juliana en prins Bernard die hun kinderen hebben voorgehouden, moeten kunnen doorstaan of het zal op den duur niet stand houden.”,

liggen hier raakvlakken met hetgeen ik in mijn brief op dit punt heb willen zeggen. Ik ben van mening, mijnheer de Voorzitter, dat men dergelijke dingen, als in mijn schrijven vermeld, wel in een persoonlijk onderhoud of in een brief kan zeggen. Wil men het publiceren, dan vereist het natuurlijk meer toelichting, maar vooral een genuanceerde formulering. Ik herhaal echter: het was niet bedoeld voor openbaar gebruik. In ieder geval is het feit, dat men nadenkt over de ontwikkeling van het koningschap onder invloed van onze moderne techniek en dat men hier zich een spanning ziet ontwikkelen, niet een bewijs, dat men doelmotiveren van het koningschap af wil. Integendeel, het is mijn oprechte mening, dat, wanneer men van beide zijden zich bewust is van de eisen, die de moderne tijd aan het koningschap stelt bij een verstandig beleid en goed onderling contact tussen ministers en koninklijke familie, het bestaan van de constitutionele monarchie met het Huis van Oranje in Nederland voor afzienbare tijd de staatsvorm zal kunnen blijven.

Wat mij overigens in de stroom brieven, die ik in deze weken na publikatie van mijn brief heb mogen ontvangen, opvalt, is, dat velen in Nederland deze ontwikkeling naar een nieuwe en moderne vorm van constitutionele monarchie nog niet hebben verwerkt. Voor deze mensen is hun houding ten opzichte van het koningshuis in deze nieuwe situatie nog onduidelijk. Ze weten veel meer van de koninklijke familie dan vroeger, maar eigenlijk weten ze er geen raad mee. Ze willen geen republiek, maar het beeld van de moderne monarchie is voor hen nog volstrekt in de mist. Aan deze en komende regeringen en aan het jonge paar de taak om dit duidelijk te maken en om aan de monarchie een nieuwe inhoud en een nieuw gezicht te geven.

Wat mij — ik zeg het eerlijk — bijzonder dwars zit, is, dat door de publikatie van deze brief leden van het Koninklijk Huis persoonlijk in de discussie zijn betrokken en er dingen zijn gezegd, waarvan ik het afschuwelijk vind, dat ze zijn gepubliceerd, vooral ook omdat de betrokkenen zich niet kunnen verweren.

Wat staat mij in deze situatie te doen? Nu zeggen, dat ik geen bezorgdheid op dit punt heb, zou onjuist en onwaarachtig zijn. Verder ingaan op de persoonlijke kanten van deze zaak zou de Kamer en mij zelf in een volstrekt onmogelijke positie brengen. Ik zal dus over het punt niet kunnen uitweiden. De Kamer zal van mij willen aannemen, dat mijn zwijgen hierover ontsproten is aan de wens om deze weg zo snel mogelijk weer te verlaten.

Vervolgens nog een enkel woord over wat in de brief is gezegd over de procedure met betrekking tot de toestemmingswet. Ook daarover heb ik voor mij zelf het gevoel vaak niet goed begrepen te zijn.

Wat ik aan de brievenlezers heb meegedeeld was dit: We leven in Nederland nu eenmaal in een heel bijzondere situatie. Toen Prinses Margriet haar verlovings met Pieter van Vollenhoven bekendmaakte, heeft niemand het haar kwalijk genomen, dat zij niet veel eerder het kabinet van haar plannen

op de hoogte had gesteld. Dat was ook niet nodig, want een verlovings van een der prinsessen met een Nederlander ligt goed. Maar heel anders is het — helaas, zou ik willen zeggen — wanneer de kroonprinses een Duitser als toekomstig prins-gemaal introduceert. Dan komen de irrationele gevoelens — ontsproten aan een nog niet verwerkt oorlogsleed — naar boven en is er een meningsverschil, een meningsverschil, dat dwars door ons volk heen loopt. Dat had men toch kunnen, neen dat had men moeten voorzien. En in zo'n situatie gelden niet de normale regels: eerst kennismaken, dan beter leren kennen en pas wanneer men aan de vooravond van de beslissing staat het kabinet inlichten. Dan was het verstandiger geweest het kabinet eerder in te lichten op een moment en in een situatie, waarin nog niets naar buiten was getreden. Dan had het kabinet zich in alle rust buiten de schijnwerpers van een inmiddels door publiciteit opgewonden publieke opinie kunnen beraden en een verstandig advies kunnen geven. Ik zeg niet, dat het advies van het kabinet dan anders zou zijn uitgevallen. Wel heb ik in mijn brief als mening gegeven, dat, als in zo'n situatie onze mening zou zijn gevraagd, ik de indruk had, dat wij een verder voortgaan op deze weg zouden hebben ontraden. Dat is nog iets anders dan wat men mij in de mond legt, nl. dat wij dan zouden hebben tegengesteld. Ik heb daar geen bewijzen voor — het valt achteraf ook moeilijk vast te stellen —, de zaak is in deze vorm nooit in de fractie aan de orde geweest. Het was mijnerzijds meer een aanvoelen van de opvattingen, zoals die in onze kring leven in een hypothetisch geval.

Nogmaals, ik had informatie in een vroeger stadium verstandiger gevonden. Het had ons veel moeilijkheden bespaard. Ik heb de indruk, dat de Prinses hier niet helemaal juist is geïnformeerd en dat men de moeilijkheden in ernstige mate heeft onderschat. Velen zijn van mening — en het kabinet heeft zich hierbij aangesloten —, dat deze wijze van probleemstelling constitutioneel onjuist is en dat ik mijn kritiek tot de ministers had moeten richten. Formeel — zich baserend op artikel 55 van de Grondwet — natuurlijk allemaal juist, maar wat de werkelijke situatie betreft in strijd met de werkelijkheid van alle dag. Misschien zou men kunnen zeggen, dat het hier heeft ontbroken aan een goed contact tussen dit kabinet en vorige kabinetten en het Koninklijk Huis en dat men, rekening houdende met de mogelijkheid, dat de keus van een der prinsessen weleens naar een Duitser zou kunnen uitgaan, op de mogelijke complicaties had kunnen wijzen. Maar voor het overige kan men wel formeel, maar in feite niet van een kabinet verlangen, dat het van alles wat in de koninklijke familie omgaat op de hoogte is. Er moet op dit punt een stuk eigen verantwoordelijkheid en eigen privacy blijven.

Ik kom nu aan een volgend punt, waar een nadere toelichting op mijn brief is vereist.

Men heeft mij opportunisme verweten — ja erger —, men heeft gezegd en geschreven, dat uitsluitend enge partijbelangen mijn voorstellen voor de toestemmingswet zullen bepalen.

Waarop berust dit verwijt? Mag ik mijn redenering nog eens in het kort samenvatten?

In mijn brief heb ik mij de vraag gesteld wat er zou gebeuren, indien wij onze toestemming tot het huwelijk niet zouden geven. Dan zou óf het wetsontwerp zijn ingetrokken óf de Prinses had uit eigen beweging daaruit de consequentie getrokken omdat het tegenstemmen van een zo groot deel van de Kamer voor haar geen aannemelijke uitspraak zou zijn. Dit is een reëel denkbare situatie. Wie dan denkt, dat daarmee de zaak af is en het gewone leven zijn gang herneemt, leeft in een droomwereld. Met een sterk verzet, ditmaal van de 78 pct. van ons volk, dat vóór dit huwelijk is, valt dan te rekenen.

Ongetwijfeld zullen er zijn, die kamerontbinding en nieuwe verkiezingen zouden eisen, ten einde het volk een uitspraak over deze zaak te laten doen. Op deze mogelijkheden heb ik in mijn brief gezinspeeld.

Nederhorst

Wanneer het koningshuis onderwerp van verkiezingsstrijd wordt, zijn wij een heel eind afgegeden en hebben wij een koningskwesitie in optima forma. Dit te constateren en het gevaarlijke van een dergelijke situatie in te zien, is niet het dienen van een enghartig partijbelang.

Geen enkele democratische partij in Nederland is met het ontstaan van een koningskwesitie gediend; mijn partij niet, maar ook de andere partijen niet. Erger, het goed functioneren van onze parlementaire democratie zou door deze emotionele strijd binnen ons volk, met als inzet het huwelijk van Prinses Beatrix, in ernstig gevaar komen.

Het is het allerergste voor de constitutionele monarchie zelf, die alleen in rust en nationale eensgezindheid rondom de troon kan gedijen.

Zorg voor het goed functioneren van de democratie in onze constitutionele monarchie en zorg voor deze constitutionele monarchie zelf hebben mijn standpunt in dezen bepaald. Dit is geen opportunisme. Dit is mogelijke gevaren in de toekomst zien en zich hiervan rekenschap geven.

En toch — zo heb ik het in mijn brief gesteld — hadden wij dit risico genomen, ja hadden wij dit risico moeten nemen, indien de inlichtingen omtrent de persoon van de heer Von Amsberg dusdanig waren geweest, dat hij onaanvaardbaar zou zijn. Indien, om een voorbeeld te noemen, gebleken zou zijn, dat de heer Von Amsberg een verkeerde mentaliteit had en de nationaal-socialistische ideologie hem niet onberoerd zou hebben gelaten, dan hadden wij, hoe dan ook, neen moeten zeggen en alle consequenties van het mogelijk ontstaan van een koningskwesitie op de koop toe moeten nemen. Gelukkig zijn wij voor deze keuze niet geplaagd. De informatie over de heer Von Amsberg zijn goed; ik herinner aan wat ik hierover zojuist heb gezegd.

Nu kom ik tot een passage in mijn brief, waarop ernstige kritiek is uitgeoefend, een passage, die ik ernstig betreurd geschreven te hebben. Het betreft hier het nare zinnetje, waarin ik, sprekende over prof. De Quay, de indruk gaf te willen insinueren, dat hij het vrijwillig op een akkoordje met de Duitsers en de N.S.B. wilde gooien.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kan hier lang en ik kan hier kort over praten, maar ik kan eigenlijk maar één ding doen, dat is royaal deze zinsnede, die twijfel wekt aan de oprechte bedoelingen en de vaderlandslievendheid van de heer De Quay, terugtrekken en mijn spijt hierover betuigen. Ik heb gisterochtend gelegenheid gehad dit tegenover de heer De Quay persoonlijk te doen. Wel wil ik nog eens zeggen, dat elke gedachte, dat een katholiek of K.V.P.-er door ons niet aanvaard zou worden voor de hoogste posten in ons land, mij volstrekt vreemd is. Ik heb deze brief schrijvende — neemt u dit van mij aan — geen moment hieraan gedacht.

Ik wil in dit verband nog eens herhalen wat namens onze fractie bij het Irene-debat door mijn voorganger hierover is gezegd.

„Ons standpunt, het standpunt van de P.v.d.A., is vanzelfsprekend dat er werkelijke vrijheid voor de koning moet zijn om tot die belangrijke godsdienstige of geestelijke stromingen te behoren, die wij hier in Nederland kennen.”

Hiermede kom ik aan het einde van dat deel van mijn betoog, dat op de brief betrekking had. Ik wil mijn betoog echter niet besluiten alvorens nog op een ander aspect van deze kwestie gewezen te hebben.

De generatie, waartoe ik behoor, gaat — als ik het zo eens mag zeggen — getekend door het leven. Ieder van ons heeft weer mogelijkheden gevonden om in het internationaal verkeer redelijk met Duitsers om te gaan. Persoonlijk ben ik al weer zo ver, dat ik onder de Duitsers mensen ken, die ik mijn vrienden mag noemen. Anderen zijn nog niet zo ver. Maar zelfs voor mij, die in het Europese werk zeer veel en zeer intens contact met het huidige Duitsland heb gehad, geldt, dat

Nederhorst e. a.

een wat harde klank in een Duitse stem, een woord of klacht, op het onjuiste moment en op de verkeerde plaats gezegd, een kleine tactloosheid, in volledige onschuld bedreven, plotseling als het ware oude wonden openrijt en tot verwijdering en afstand nemen leidt. Dit raken wij niet kwijt.

Moeten wij nu echter deze gevoelens van afkeer, die echt zijn, die begrijpelijk zijn, waarvoor wij ons niet schamen, overdragen op de generatie in Nederland, die na ons komt? De Nederlandse generatie, die met de generatie, waartoe de heer Von Amsberg behoort, een nieuw Europa zal moeten bouwen.

Natuurlijk — laat men mij niet misverstaan —, wij mogen nooit aflaten, de jonge generatie het verleden in al zijn afschuwelijkheid te doen beseffen. Wij moeten hen waarschuwen, attent te zijn op elk spoor van nieuw ontwaken van deze verderfelijke mentaliteit. Maar wij moeten ook weten, dat deze generatie en de generatie van de heer Von Amsberg in het nieuwe Europa moeten kunnen leven, ja, sterker, moeten kunnen samenwerken.

Ik zelf — nu spreek ik als iemand, die jarenlang in het Europese Parlement is werkzaam geweest — zou het een meten met twee maten vinden, als ik de heer Von Amsberg met zijn antecedenten zou weigeren. Ik zou mijn Europese vrienden van Duitse nationaliteit voor een volstrekt raadsel plaatsen en mij terecht aan het verwijt van mij aan huichelarij schuldig maken, bloot stellen.

Mijnheer de Voorzitter! Wanneer men na al hetgeen ik in het voorafgaande gezegd heb wil volhouden, dat ik om opportunistische redenen vóór dit wetsontwerp stem, dat mijn „ja” eigenlijk een „neen” is, men ga zijn gang; ik zelf weet beter en ik ben met deze zaak in het reine.

De discussies rondom het huwelijk van de Prinses dreigen alles te overschaduwen, wat er in het politieke leven in Nederland aan belangrijks is. Dit acht ik een ongezonder verschijnsel.

Mijn fractie hoopt, dat, wanneer de emoties rondom dit huwelijk, dat velen in ons volk beroert, maar dat ook grote groepen onberoerd laat, geluwd zijn, die andere politieke vraagstukken weer de volle aandacht zullen krijgen.

Voor vandaag is het het huwelijk van de Prinses, dat aan de orde is. Wij, als politici, die hun toestemming tot dit huwelijk moeten geven, laten daarbij redenen van landsbelang gelden. Dit moeten wij doen. Maar wij komen daarbij ook op gespannen voet te staan met het recht op geluk van twee gewone mensen.

Ik heb dezer dagen zo dikwijls moeten denken aan het slot van het boek van de bekende katholieke schrijver Graham Greene, „The heart of the matter”. Daar is een katholiek geestelijke, father Rank, in gesprek met een vrouw, die vanuit de strenge regels van haar geloof een vernietigend oordeel uitspreekt over een medemens. Wanneer zij zegt „de kerk zegt, dat”, onderbreekt hij haar met de volgende van diepe wijsheid getuigende woorden: „I know the church says, the church knows all the rules but it does not know what goes on in a single human heart”. De kerk kent alle regels, maar weet niet, wat zich voltrekt in een gewoon menselijk hart.

Zo is het ook hier. Wij, het Nederlandse volk, de Regering, het parlement, wij allen kennen de regels, waaraan de Prinses en de heer Von Amsberg moeten voldoen. Wij moeten deze regels van de constitutionele monarchie toepassen, maar ook in een koninklijk gezin zijn er twee mensen, die als persoon voor de belangrijkste beslissing in hun leven staan. Daar past het enige afstand te nemen. Politiek is met deze opmerking niets te beginnen, maar toch mogen we dit nooit vergeten.

De heer **Geertsema** (V.V.D.): Helaas, mijnheer de Voorzitter, is het vandaag de derde keer in 1½ jaar, dat wij hier een diepgaand debat voeren over zaken betreffende het Koninklijk Huis.

Hoe prettig zou het zijn geweest, als wij ons vandaag zouden hebben kunnen beperken tot een symbolische heildronk op de aanstaande echtgenoten.

Geertsema

Alhoewel — ik wil daarover geen enkele twijfel laten bestaan — mijn gehele fractie haar stem zal geven aan deze beide wetsontwerpen, zijn de omstandigheden toch niet van dien aard, dat een nadere motivering van deze stem achterwege zou kunnen blijven.

Alleen al het feit, dat een niet onbetekenend aantal Nederlanders — al zijn het er dan ook lang niet zoveel geworden als het Comité Verzoekschrift had voorzien en gehoopt — het parlement dringend heeft verzocht Prinses Beatrix geen toestemming te willen verlenen tot een huwelijk met de heer Von Amsberg, maakt het naar mijn mening noodzakelijk, iets dieper op deze zaak in te gaan.

Ik wil wel zeggen, dat ik dit doe met een zekere schroom. Alhoewel een verlovings- en een huwelijk van onze Kroonprinses in onze constitutionele monarchie nu eenmaal geen louter privé-zaken zijn, maar wel degelijk ook staatszaken, moeten we toch altijd blijven beseffen, dat de tijd van de „mariage de raison” onherroepelijk voorbij is.

Het gaat niet meer aan van een lid van het Koninklijk Huis te eisen, dat zij zich bij de keuze van de huwelijkspartner uitsluitend laat leiden door redenen van staatsbelang. Men mag wel eisen, dat zij zich afvraagt of een huwelijk met de man van haar keuze eventueel indruist tegen de belangen van de staat.

Het heeft mij daarom goed gedaan — al had ik niet anders verwacht — van het kabinet te vernemen, dat Prinses Beatrix, zo nodig, niet gearzeld zou hebben het landsbelang boven het privé-belang te plaatsen.

Door het desondanks indienen van de onderhavige wetsontwerpen heeft het kabinet zich op het standpunt gesteld, dat het landsbelang zich niet verzet tegen een huwelijk van onze Kroonprinses met de heer Von Amsberg. Alleen het kabinet draagt daarom volgens onze constitutie aan regeringszijde de volle verantwoordelijkheid voor het onderhavige huwelijk en niemand anders.

Ik hoop straks aan te tonen, dat zelfs het kabinet zich deze realiteit niet altijd volledig bewust is. Dat de heer Nederhorst dit alles volledig uit het oog verliest, kan ons meer bedroeven dan verbazen.

Wanneer ik, mijnheer de Voorzitter, dus in mijn verdere verhaal uitga van de staatsrechtelijke aspecten van dit huwelijk, dan is dat, omdat onze constitutie mij dat dwingend voorschrijft en niet — ik wil dat in alle duidelijkheid stellen — omdat ik onvoldoende oog zou hebben voor de menselijke kanten van wat zich in de laatste maanden heeft afgespeeld.

Men moet er niet gering over denken, wat het betekent, dat — ondanks het uitdrukkelijk verzoek van Koningin en Prins — prinses Beatrix datgene is onthouden, wat iedere ouder als het vanzelfsprekende privilege beschouwt van zijn eigen dochter, nl. het recht om in alle stilte en afzondering een fase te doorleven, die tot de intiemste van haar bestaan behoort, de fase nl., waarin zij de hoogst belangrijkste beslissing neemt of zij een huwelijksaanzoek al dan niet zal accepteren.

Ook de stormen, die daarna rond verlovings- en huwelijk zijn blijven woeden, maken deze tijd, die tot de zonnigste in een mensenleven moet en pleegt te behoren, voor dit jonge paar tot maanden van zware beproeving. Alleen daarom al is het goed, dat deze wetsontwerpen nu worden behandeld, in de hoop, dat daarna de stormen zullen gaan liggen.

Vanmiddag gaat het echter om de staatsrechtelijke vraagstukken. Heeft het kabinet er goed aan gedaan deze wetsontwerpen in te dienen? Kon het kabinet er in redelijkheid van overtuigd zijn, dat de uiterst belangrijke positie van prins-gemaal — hoe belangrijk die positie is, heeft Prins Bernhard ons geleerd — in handen zou komen van iemand, die deze positie op de juiste wijze zou weten te bekleden? Mocht het kabinet bovendien verwachten, dat de tegenkanting, die ongetwijfeld bij velen in ons volk tegen dit huwelijk bestaat, niet zodanige vormen zou gaan aannemen, dat alleen al daardoor het lands-

belang zou worden geschaad, althans niet meer zou worden geschaad dan bij niet indiening van de wet het geval zou zijn?

Op deze twee vragen moet ik dus een antwoord geven om de juistheid van het kabinetsbesluit te kunnen beoordelen, terwijl ik in dat antwoord dan tevens de motivering vind voor mijn eigen houding ten opzichte van dit wetsontwerp.

De eerste vraag, mijnheer de Voorzitter, wordt door velen — ik weet het — ontkennend beantwoord. Velen — waaronder ook liberalen — weegt nl. het verleden daarvoor te zwaar, terwijl zij uiterst sceptisch staan tegenover mogelijkheden tot omschakeling en aanpassing in de toekomst. Ik kan daarvoor een volledig begrip opbrengen. Ik wil graag verklaren ook zelf met deze min of meer van nature naar voren komende zienswijze te hebben geworsteld. Hoeveel moeilijker nog zullen zij het hebben gehad, die in hun naaste omgeving of aan den lijve de gevolgen van het nazigeweld hebben ondervonden.

Het is zo veel gemakkelijker, wanneer men dat niet in getekende mate heeft doorgemaakt, intellectueel afstand te nemen en argumenten van deze aard, hoe belangrijk ook, als niet doorslaggevend te beschouwen.

Ik beseft dat, maar toch, mijnheer de Voorzitter, moet ik deze argumenten ter zijde laten en dat brengt met zich mede, dat ik mij achter het kabinet schaar in zoverre dit de totstandkoming van een toestemmingswet wil bevorderen.

De informaties over het verleden van de heer Von Amsberg, zeker die, welke in de memorie van antwoord zijn verstrekt — ik wil hierbij wel vragen, waarom deze niet eerder zijn verstrekt —, zijn goed en onderstrepen nog eens het feit, dat voor mij bij mijn beslissing van groot belang is, nl. dat Prinses Beatrix, die haar aanstaande man toch beter moet kennen dan wie onzer ook, hem volledig geschikt acht voor zijn komende functie aan haar zijde. Juist zij, die zich nu reeds zo grondig heeft voorbereid op de plichten, die haar wachten, weet, dat zij haar uiterst zware taak niet goed zal kunnen uitoefenen zonder een man aan haar zijde, die haar werkelijk tot steun is, die haar in moeilijke omstandigheden de juiste weg doet kiezen en die niet zelf problemen gaat scheppen door een eventueel ontactvol of onconstitutioneel optreden. Als Prinses Beatrix, dit allemaal wetende, de heer Von Amsberg een goede echtgenoot acht, dan zou ik toch wel zeer goede argumenten moeten hebben om daartegen in te gaan.

Ik heb die niet en ben bereid aan te nemen, dat de heer Von Amsberg de wil heeft en in staat is een nieuw leven te beginnen als een man, die Nederlands denkt, Nederlands voelt en Nederlands leeft; dat hij zich de grote zelfopofferingen wil getroosten, die het leven van een prins-gemaal in een constitutionele monarchie onvermijdelijk met zich meebrengt en dat hij bovendien in hart en nieren democraat is. Ook het kabinet heeft kennelijk deze overtuiging gehad, terwijl het bovendien klaarblijkelijk van mening was, dat door het verzet van een deel der bevolking de monarchie niet in gevaar zou komen, althans niet meer in gevaar dan door een weigering om tot het indienen van een toestemmingswet over te gaan.

Ik deel die overtuiging en zou deze juist nog eens voor willen houden aan hen, die denken, dat de eenheid van het volk onder de Kroon weer volledig zou kunnen zijn, als de toestemming zou worden geweigerd. Laten zij zich, nu de omstandigheden zijn zoals ze zijn, toch niet de illusie maken, dat de voorstanders van de toestemming voor dit huwelijk zich com amore bij een weigering zouden neerleggen.

Ik zou vervolgens een enkele opmerking willen maken over de brief van de heer Nederhorst. Ik ben blij, dat hij deze op een enkel punt heeft verduidelijkt. Tot voor enkele ogenblikken beschouwde ik hem bij voorbeeld — en hij heeft al meegedeeld, dat dat klaarblijkelijk meer gebeurd is — als een voorstander van een republiek, doch zojuist heb ik tot mijn vreugde geconstateerd, dat hij daartoe niet wenst te worden gerekend. Hij is er overigens niet in geslaagd mij duidelijk te maken, wat hij dan wel precies heeft bedoeld, toen hij in zijn brief stelde, dat de moderne publiciteitsmedia het vorsten-

Geertsema

huis op de begane grond brengen, dat hij dat een gelukkige zaak vindt, maar dat het wel het einde betekent van de constitutionele monarchie.

Ziet de heer Nederhorst misschien de mogelijkheid tot een ander soort monarchie? Men moet het welhaast denken, als men een aantal van zijn uitlatingen leest.

Ik ga er daarom op in, mijnheer de Voorzitter, omdat ik niet bereid ben de heer Nederhorst te volgen, als hij een onderscheid maakt tussen het standpunt van de fractie en zijn brief. Nu de fractie zich op geen enkele wijze van deze brief heeft gedistantieerd, behalve in de correspondentie met de geachte afgevaardigde de heer Schmelzer ten opzichte van de uitlatingen over de heer De Quay, meen ik het recht te hebben een brief, geschreven door een fractievoorzitter aan mensen, die zich tot hem wenden in zijn kwaliteit van fractievoorzitter, als ik niets anders van de fractie hoor, te beschouwen als een fractiestandpunt.

Het fractiestandpunt nu van de P.v.d.A., wat mij ook weer is gebleken uit de redevoering van de heer Nederhorst, ten opzichte van artikel 55 van de Grondwet, het artikel, dat volgens de heer Nederhorst feitelijk op de tocht staat, heeft mij in hoge mate verontrust.

Er kan geen monarchie bestaan — behalve een absolute en die wil niemand — zonder de grondpijler van artikel 55: „De Koning is onschendbaar; de ministers zijn verantwoordelijk.”

Als dat artikel feitelijk niet meer te handhaven zou zijn, dan betekende dat naar mijn mening op datzelfde moment het einde van de monarchie. Dat ben ik met de heer Nederhorst eens. Maar waarom zou artikel 55 niet meer te handhaven zijn? De gewone man, aldus de heer Nederhorst, begrijpt het niet meer; kamerleden natuurlijk wel, zo zegt hij.

Nog afgezien van de vraag, of het nodig is, dat iedere Nederlander ook de juiste interpretatie van elk grondwetsartikel kent, wil ik opmerken, dat het erger is, dat de heer Nederhorst zich hierbij naar mijn mening distantieert van de kamerleden en zich schaart onder die gewone mannen door in zijn brief blijk te geven van een volstrekt onbegrip over de bedoeling van artikel 55. Als hij het in zijn brief heeft over een koningin „goed in de hand gehouden door Regering en parlement”, dan is dat staatsrechtelijke nonsens. Het parlement heeft uitsluitend en alleen te maken met het kabinet. Men kan en mag als kamerlid niet spreken — gelijk de heer Nederhorst in zijn brief deed — over fouten van leden van het Koninklijk Huis, noch over politiek ten enenmale verwerpelijke daden van leden van dat huis. Men heeft als kamerlid uitsluitend en alleen te maken met eventuele fouten van de leden van het kabinet. Die fout kan eventueel bestaan uit het feit, dat b.v. de Minister-President daden van het staatshoofd met zijn verantwoordelijkheid zou dekken, zonder daaruit de consequentie van heengaan te trekken.

Mijnheer de Voorzitter! Ik zou nog één opmerking over de constitutionele zijde van de brief willen maken, in de hoop daarop ook in tweede instantie een antwoord te krijgen. Dat betreft nl. de voor mij volstrekt duistere passage over een mogelijke grondwetswijziging, waardoor er een bepaling zou kunnen komen, die zou verhinderen, dat Koningin of kroonprinses door eigenmachtig optreden de Regering in een dwangpositie kunnen brengen. Hoe een dergelijke bepaling te rijmen zou zijn met een constitutionele monarchie, is mij voorsnog een raadsel. Ik kan mij een dergelijke bepaling slechts indenken in een monarchie, waarbij men het staatshoofd en de leden van het Koninklijk Huis als een Kop van Jut mag gebruiken, die zich niet kan verweren. Een dergelijke monarchie mag misschien de geachte afgevaardigde de heer Nederhorst, gezien zijn brief, aangenaam zijn, maar ik wil toch verklaren, dat ik elke gedachte daaraan volstrekt verwerp.

Mijnheer de Voorzitter, ik ga verder aan deze brief voorbij. Het past mij niet, op de vele persoonlijke opmerkingen, die erin staan, in te gaan. Ten dele zullen anderen, die daar meer

toe geroepen zijn, dit ongetwijfeld doen. Voor een ander deel is zwijgen, meen ik, het beste.

Wel zou ik nog een enkele opmerking willen maken over het feit, dat naar mijn mening ook het kabinet af en toe op gespannen voet staat met artikel 55 van de Grondwet. Als een voorbeeld daarvan wil ik noemen de passage in de memorie van antwoord over de plaats van de huwelijksvoltrekking. Voor deze plaats is het kabinet volstrekt en uitsluitend verantwoordelijk. De Kamer heeft er niets mee te maken, of deze beslissing is genomen met instemming van het bruidspaar of tegen zijn wil. Dat is staatsrechtelijk irrelevant. In de memorie van antwoord vind ik een passage, die suggereert, dat het jonge paar uiteindelijk heeft besloten, dat het huwelijk toch in Amsterdam moet plaatsvinden. Afgezien van het voor mij niet ter zake doende feit, dat deze suggestie m.i. nog onjuist is ook, is het staatsrechtelijk gezien naar mijn mening fout om in een regeringsstuk de opinie van een lid van het Koninklijk Huis over een staatsrechtelijke aangelegenheid mede te delen. Dit is een afglijden, dat eindigt bij de heer Nederhorst.

Overigens wil ik het kabinet verwijten, Amsterdam als plaats van huwelijksvoltrekking te hebben uitgekozen. Natuurlijk moet het huwelijk in Amsterdam kunnen plaatsvinden, zoals in de memorie van antwoord staat, maar dat wil nog niet zeggen, dat het ook moet gebeuren.

Van den beginne af had het kabinet, evenals in het verleden het geval was, naar onze mening den Haag, voor allerlei officiële gelegenheden nog steeds Residentie, voor deze huwelijksvoltrekking moeten aanwijzen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik handhaaf voorts mijn bezwaren tegen de titel: Prins der Nederlanden, die aan de heer Von Amsberg aan de vooravond van zijn huwelijk zal worden verleend. De Regering motiveert die verlening in het geheel niet. Naar mijn mening zou het veruit de voorkeur verdienen, de heer Von Amsberg aan de vooravond van zijn huwelijk een Nederlandse adellijke titel te verlenen en aan de vooravond van de troonsbestijging van Prinses Beatrix de titel van Prins der Nederlanden.

Mijnheer de Voorzitter! Ik zou willen eindigen met de vorige hoop uit te spreken, dat ook zij, die tegenstanders zijn van het verlenen van toestemming tot dit huwelijk, hun actie na aanneming van deze wetsontwerpen door het parlement zullen staken. Vooral zou ik een beroep willen doen op hen, die wel tot de voorstanders van de monarchie gerekend willen worden, die monarchie niet in gevaar te brengen door blijvende verdeeldheid te zaaien in ons volk.

Het aantal werkelijke republikeinen in Nederland is gelukkig klein; laten teleurgestelde monarchisten hen niet in de kaart spelen.

De geschiedenis van de monarchie is onverbrekkelijk verbonden met het Huis van Oranje. Men kan zelfs zeggen, dat het Nederlandse volk geen monarchaal volk is in de echte zin van het woord. Het Nederlandse volk is een Orangistisch volk.

Nederland is een van de weinige landen ter wereld, dat zich systematisch van een republiek tot een koninkrijk heeft ontwikkeld. Nauw verweven met de functie, maar vooral met de dynastie der Oranjestadhouders kwam uit de Republiek der Verenigde Nederlanden het Koninkrijk der Nederlanden voort. De Oranjes zijn onafscheidenlijk verbonden aan de vrijheid van ons volk; zij zijn door de eeuwen heen steeds bereid geweest, hun over het algemeen niet geringe gaven ten dienste te stellen van het Nederlandse volk en daarvoor offers te brengen.

Ook Koningin Juliana en Prinses Beatrix denken daar niet anders over. Wij mogen ons met het bezit van dit vorstenhuis gelukkig prijzen. Moge het daarom spoedig weer zo zijn, dat de Kroon het symbool is van de eenheid van ons gehele volk.

Daartoe rust er een zware taak op het jonge paar, dat het bewijs zal moeten leveren, dat de beslissing, die vandaag zal worden genomen, een goede beslissing is geweest. Ik wens hun in de ware zin van het woord zeer veel geluk toe.

Geertsema e. a.

Maar zij kunnen die taak alleen niet volbrengen. Zij hebben ons aller steun daarbij nodig. Wij allen zullen hen open tegemoet treden, hun een eerlijke kans gevend het vertrouwen te herstellen, waar dat eventueel geschokt is.

Op die wijze, mijnheer de Voorzitter, zal kunnen blijken, dat het koningschap in Nederland krachtig genoeg is om evenals in het verleden moeilijke fasen te doorstaan.

Mijn fractiegenoten en ik willen gaarne ons vaste vertrouwen uitspreken, dat dit ook nu weer het geval zal zijn.

De heer **Lankhorst** (P.S.P.): Mijnheer de Voorzitter! De vele pennen en tongen die in beweging zijn gekomen, de vele acties die zowel pro als contra het voorgenomen huwelijk van Prinses Beatrix en de heer Von Amsberg zijn ondernomen en het feit, dat dit voor zover ik weet de eerste keer is dat een toestemmingswet met discussie, met beraadslagingen en onder zo'n grote belangstelling deze Kamer passeert, zouden op zich zelf een aanwijzing kunnen vormen, dat er met het bestemd zijn voor de positie van staatshoofd in ons land toch iets niet geheel in orde is. Aangezien dit echter wel het instituut van de constitutionele monarchie als zodanig raakt, maar niet de kern van beide wetsontwerpen, die wij nu behandelen, zal ik hierop nu niet verder ingaan.

Een vaststaand feit is echter, dat zeer velen zich met dit voorgenomen huwelijk hebben beziggehouden. Helaas hebben daarbij sommigen niet altijd hun vóór of hun tegen zijn in zorgvuldig gekozen bewoordingen toegelicht, hetgeen, naast een zekere onwil om elkaar te begrijpen, oorzaak is geworden van veel misverstand. De Regering nu heeft in de memorie van toelichting zowel als in de memorie van antwoord getracht zo duidelijk mogelijk te motiveren, op welke gronden het voorgenomen huwelijk naar haar inzicht de toestemming van Regering en parlement dient te verkrijgen. De bewindsliden waren daarbij in de gelegenheid eventuele misverstanden, die ten aanzien van hun standpunt mochten bestaan, uit de weg te ruimen. Ik realiseer mij dat ook over het door mijn fractie ingenomen afwijzende standpunt hier of daar enig misverstand kan bestaan. Het lijkt mij daarom juist, dat ik begin met het maken van enige opmerkingen die op deze mogelijke misverstanden betrekking hebben.

Mijnheer de Voorzitter! Allereerst wil ik dan nog eens nadrukkelijk verklaren, dat onze bezwaren zich niet richten tegen dat huwelijk als zodanig, zoals het ook de Regering bij de indiening van dit wetsontwerp m.i. niet om het huwelijk als zodanig gaat, maar om de gevolgen die het verlenen van een wettelijke toestemming in staatsrechtelijke zin heeft. Alle opmerkingen die tenderen in de richting, dat wij, de fractie van de P.S.P. in de Tweede Kamer dus, te hard in ons oordeel zouden zijn en geen rekening zouden houden met het menselijke aspect van deze kwestie — met name dat wij de prinses en haar verloofde dit huwelijk zouden misgunnen — moet ik dan ook als niet ter zake doende van de hand wijzen. In een gedachtenwisseling, die ik met ons geacht medelid jonkvrouw Wttewaall van Stoetwegen voor de televisie mocht hebben, maakte ik reeds de opmerking, dat voor zover hier van een zekere mate van hardheid sprake mocht zijn, deze moet worden toegeschreven aan ons constitutioneel monarchaal staatsbestel. Ten slotte wil ik — wat dit punt betreft — nog in herinnering brengen, dat toen ik op 11 februari van het vorige jaar hier, tijdens het Irene-debat, de vraag opwierp, of de monarchie nog past in een moderne democratie, ik daaraan heb toegevoegd, dat de beperking van de persoonlijke vrijheid die de Koningin en de leden van het Koninklijk Huis ervaren, niet een van de onbelangrijkste overwegingen vormde, die tot het stellen van die vraag hadden geleid.

Mijnheer de Voorzitter! Op dit punt gekomen moet ik ook een opmerking maken over het verband tussen het afwijzende standpunt, dat mijn fractie ten aanzien van de toestemmingswet inneemt, en de voorkeur, die wij hebben uitgesproken voor

Lankhorst

een republikeinse staatsvorm. De heer Bakker heeft tijdens de algemene politieke en financiële beschouwingen — waaraan ik helaas niet kon deelnemen — de beschuldiging geuit, dat de P.S.P. in troebel water vist en met het uitspreken van haar voorkeur voor een republiek de eigenlijke bezwaren, die tegen de toestemming voor dit huwelijk bestaan, wil verdoezelen. Het gaat er de laatste tijd op lijken, dat de C.P.N. haar propagandageschut in het bijzonder op de P.S.P. richt. De desbetreffende uittaling van de heer Bakker heeft mij dan ook niet verbaasd. Ik breng hem echter in herinnering, dat ik op 23 juni van dit jaar, onmiddellijk na het beraad van de Minister-President met de fractievoorzitters, duidelijk twee objectieve feiten heb genoemd, die voor onze fractie een overwegend bezwaar vormden om onze stem aan een eventueel in te dienen toestemmings-wetsontwerp te geven. Die feiten waren:

1°. dat de heer Von Amsberg op jeugdige leeftijd door zijn ouders uit het Engelse Tanganyika naar het nationaal-socialistische Duitsland werd gezonden, met alle gevolgen voor zijn verdere opvoeding;

2. dat hij later, tot zijn gevangenneming in het voorjaar van 1945 in dienst was van de Duitse Wehrmacht, die het nationaal-socialisme overleefde.

Blijkbaar in tegenstelling tot de heer Bakker waren deze twee objectieve feiten voor ons voldoende om toen ons standpunt bekend te maken. Ik meende dat de Minister-President van dit afwijzende standpunt op de hoogte moest zijn. De heer Bakker heeft toen echter gezegd, dat hij meende, dat ons volk een langere tijd nodig had om zich hierover een oordeel te kunnen vormen. Ik kan mij wel verenigen met de gedachte, dat degenen, die vóór het wetsontwerp zijn, misschien een langere bedenktijd nodig hadden.

De heer Berghuis, voorzitter van de A.R.P., heeft de P.S.P. verweten, dat zij op dit ogenblik haar voorkeur voor een republikeinse staatsvorm heeft uitgesproken. Ik wil er allereerst op wijzen, dat de vorige voorzitter van de fractie van de P.S.P., wijlen ds. Van der Veen, reeds op 6 juni 1961 hier sprak van onze principiële voorkeur voor een republikeinse staatsvorm (*Handelingen*, Tweede Kamer, 1960—1961, deel I, blz. 1037). De heer Berghuis negeert echter ook de verklaringen, die zowel ik als politieke geestverwanten van mij steeds ter zake van dit huwelijk hebben gegeven. Ons afwijzend standpunt met betrekking tot deze toestemmingswet vloeit niet voornamelijk voort uit het standpunt, dat wij inzake de monarchie hebben ingenomen. Integendeel! Het zijn juist de moeilijkheden rond het huwelijk van Prinses Irene en haar opvattingen over Franco-Spanje, zoals die in het befaamde interview tot uitdrukking kwamen, alsmede de verontrusting, die nu is ontstaan over het voorgenomen huwelijk van Prinses Beatrix, die de bij ons reeds bestaande bezwaren tegen een constitutionele monarchie hebben verstrekt en manifest gemaakt. Ik meen, dat men niet het recht heeft ons een duidelijke uitspraak daarover kwalijk te nemen; de heer Berghuis heeft dat ook niet gedaan. Ik ben het overigens eens met de heer Berghuis, wanneer hij constateert, dat er iets onoprechts in zit — hij gebruikte de uitdrukking „huchelachtig” —, wanneer men de hele N.A.V.O.-politiek met de herbewapening van West-Duitsland accepteert en nu bezwaren maakt tegen de Westduitser Von Amsberg. Maar ook de heer Berghuis heeft begrepen, dat hij deze onoprechtheid de P.S.P. niet kan verwijten.

Mijnheer de Voorzitter! Hiermede ben ik gekomen bij een volgend misverstand, dat bij verschillenden over het standpunt van mijn fractie bestaat, nl. dat dit standpunt betrekking heeft op het Duitser zijn van de heer Von Amsberg. (Het is overigens natuurlijk wel opvallend, dat bij ons koningshuis nu reeds vier generaties lang de keuze voor de echtgenote of echtgenoot van het staatshoofd of toekomstige staatshoofd valt op iemand van Duitse afkomst.) Maar onze bezwaren gelden in geen geval het feit, dat de heer Von Amsberg Duitser is. Dat betekent echter niet, dat ik een verwijt, zoals dat is

Lankhorst

uitgesproken door een woordvoerder van de Westduitse liberale partij, de F.D.P., nl. dat er aan de verzoeningsgezindheid van het Nederlandse volk nog heel wat mankeert, kan accepteren, zelfs al zouden de bezwaren, die ons volk hier en daar tot uitdrukking komen, overwegend zijn gebaseerd op dit Duitser-zijn van de heer Von Amsberg.

Verzoening houdt onder meer in schuld vergeven, maar aan schuld vergeven zal toch altijd een schuld belijden, een schuld erkennen, vooraf moeten gaan. Ik ben helaas nog maar heel weinig Duitsers tegengekomen, die het zover hebben gebracht. Ik bedoel natuurlijk niet, dat men steeds in Duitsland de mond vol moet hebben over de collectieve schuld en dat men dit overal ten toon moet spreiden, maar het is wel zo dat men, wanneer het gebeurde in de jaren 1940—1945 — voor vele landen ook wat vanaf een vroeger tijdstip gebeurde — ter sprake komt, dit lichtvaardig van de hand wijst en rubriceert onder het hoofd: Dat is in onze naam gebeurd. De woordvoerder van de F.D.P. had zich wel honderdmaal mogen bedenken voordat hij een oordeel over de verzoeningsgezindheid van het Nederlandse volk uitsprak, zolang men in West-Duitsland nog regelmatig bijeenkomsten van oud-S.S.'ers toelaat, nog honderden oud-S.S.'ers in de Bundeswehr opneemt, nog vele oud-nazi's op belangrijke overheidsposities handhaaft en lieden als de heer Conring in de Bundestag kiest en hoge onderscheidingen verleent.

Ten slotte, mijnheer de Voorzitter, wat deze misverstanden over het door ons ingenomen standpunt betreft, het oordeel over de heer Von Amsberg zelf. Dit misverstand is te vinden in het tot ons gerichte verwijt: „Kan men het een jongen kwalijk nemen wanneer hij door zijn ouders voor zijn verdere opvoeding naar het nationaal-socialistische Duitsland wordt gezonden?” en „had hij iets anders kunnen doen dan in dienst gaan toen hij daarvoor werd opgeroepen?”

Er zijn natuurlijk zeer moedigen geweest, die inderdaad iets anders hebben gedaan, maar ik erken dat dit uitzonderingen waren en dat er heel wat moed voor nodig was. Overigens was de heer Von Amsberg natuurlijk meer dan gewoon soldaat, hoewel het beperkt bleef tot een soort onderofficiersrang. Wat de vraag betreft, of de heer Von Amsberg iets anders had kunnen doen, denk ik aan de uitspraak die dr. Drees onlangs heeft gedaan toen hij zei: Had men dan verwacht van een 17-jarige jongen dat hij dienst zou weigeren? Dat is de problematiek van de dienstplicht, waarin men mensen op jeugdige leeftijd oproept om een bedrijf uit te voeren dat zij zelf nog niet kunnen overzien.

Uit het onderzoek is niet gebleken of de Minister-President ook inzage heeft gehad van zo iets als een militair zakboekje, waarin eventuele aantekeningen omtrent het militaire gedrag van de heer Von Amsberg zouden kunnen voorkomen, maar afgezien van dit alles moet ik degenen, die ons verwijten dat wij niet voldoende rekening houden met de jeugdige leeftijd van de heer Von Amsberg er toch op attent maken, dat zij het constateren van feiten aanzien voor het uitspreken van een oordeel. Wanneer onzerzijds wordt geconstateerd, dat de heer Von Amsberg voor zijn opvoeding uitdrukkelijk naar nazi-Duitsland is gezonden en dat hij in dienst van de Wehrmacht is geweest, dan houdt dit op zich zelf nog geen oordeel over hem in. In het voorlopig verslag hebben wij daarover gezegd, dat hij toen behoorde tot de doorsnee-Duitsers die deden wat van hen werd verwacht; op grond van het funeste geloof, dat men de overheid altijd en onder alle omstandigheden gehoorzaam moet zijn, wil ik er nu wel aan toevoegen. Het betekent wel, dat al deze doorsnee-Duitsers ten volle medeverantwoordelijk waren voor en mede schuld dragen aan alle verschrikkingen die door het nazi-Duitsland in de bezette gebieden en ook in Duitsland zelf zijn aangericht, al was het maar medeverantwoordelijk door hun niet tegenstreven, hun niet protesteren, hun meedoen. Vooral voor wat de bezette gebieden betreft mag immers worden gesteld, dat de nazi's niet tot hun terreurdaden hadden kunnen geraken indien zij zich niet beschermd en in vele gevallen gesteund wisten

door de aanwezigheid van de Wehrmacht. Mij staat nog duidelijk voor ogen, dat op een zondag de stadswijken oost en zuid van Amsterdam waren afgegrensd door de Wehrmacht opdat de nazi's daar tot het wegvoeren van de Joodse medeburgers aan het werk konden gaan. De heer Von Amsberg stond als Wehrmachtsoldaat toevallig in Italië, hij had ook toevallig in Nederland en hij had ook toevallig in Amsterdam kunnen staan.

Er zijn Duitsers, die voor dit alles begrip hebben, die niet alleen wijzen op de door de nazi's bedreven misdaden, doch ook hun schijnbaar onschuldig meedoen in ernstige mate betreuren. Er zijn echter naar mijn opvatting veel meer Duitsers, die dit nog steeds niet willen inzien.

Wanneer nu de heer Von Amsberg zou behoren tot de eerste groep, dan zou hij, naar wij veronderstellen — ik heb dat in het voorlopig verslag ingebracht — wellicht zelf tot het inzicht zijn gekomen, dat iemand, die tot deze grote groep van doorsnee-Duitsers heeft behoord, in een voormalig door de Duitsers bezet gebied, waar meer dan honderdduizend Joodse burgers zijn weggevoerd om niet meer terug te keren en tienduizenden andere burgers zijn gevangen genomen, gemarteld of vermoord, als echtgenoot van het toekomstig staats-hoofd in dat gebied onaanvaardbaar is.

Bovendien is het feit, dat de heer Von Amsberg na de oorlog in diplomatieke dienst is gegaan en de Westduitse politiek, die mede tot stand kwam door lieden als Seeböhm, Oberländer en Globke, blijkbaar kon aanvaarden, voor ons geen garantie, dat hij een duidelijk begrip heeft voor de verantwoordelijkheid, die Duitsland — dus niet alleen de nazi's — voor wat is gebeurd draagt.

Mijnheer de Voorzitter! Na een poging te hebben ondernomen enkele misverstanden uit de weg te ruimen, ben ik nu gekomen aan het nog eens uitspreken van de bezwaren, die bij ons tegen deze toestemmingswet bestaan. Ik kan daarin kort zijn, omdat uit hetgeen ik hiervoor heb gezegd duidelijk is geworden, dat ik mij daarbij niet behoef te begeven in een emotionele beoordeling van de persoon van de heer Von Amsberg of diens Duitse afkomst. Ik zou de formulering van onze bezwaren zelfs geheel los kunnen maken van de heer Von Amsberg door te stellen, dat naar onze overtuiging iemand, die vrijwillig of daartoe gedwongen tijdens de oorlogsjaren in dienst van de Wehrmacht is geweest, onmogelijk in ons land, dat zozeer onder de Duitse bezetting heeft geleden, de positie van echtgenoot van het staatshoofd kan innemen. Een uitzondering zou natuurlijk kunnen worden gemaakt voor degenen die het uniform van de Wehrmacht slechts gebruikten als dekmantel om hun actief verzet tegen het nationaal-socialisme of hun hulp aan de slachtoffers daarvan te verbergen. Dezen zijn er immers ook geweest. Daarvan is echter met betrekking tot de heer Von Amsberg niets bekend, terwijl ook niet is gebleken, dat hij na de oorlog, b.v. in zijn studententijd, op actieve wijze bezig is geweest mede te helpen om wat men aanduidt met de uitdrukking „het andere Duitsland” mede te helpen opbouwen.

Dat de Regering nu in de memorie van antwoord met de openbaarmaking van het feit komt, dat de heer Von Amsberg na de oorlog o.a. op een joods advocatenkantoor heeft gewerkt, maakt op mij niet zoveel indruk. Integendeel, het feit, dat zij dit eerst kon doen nadat blijkbaar de heer Moser privé daarnaar een onderzoek heeft ingesteld, roept bij ons alleen maar de vraag op of het door de Regering ingestelde onderzoek dan misschien soms niet alleen naar de gunstige, maar ook naar de ongunstige aspecten onvoldoende is geweest. Bovendien zou ik ten aanzien van deze opmerking in de memorie van antwoord willen verwijzen naar de kritiek in het „Nieuw Israëlitisch Weekblad”, dat o.a. schrijft het naïef en irriterend te vinden, indien vriendschap met joden als disculperend argument ten aanzien van iemands verleden naar voren wordt gebracht.

Lankhorst

Mijnheer de Voorzitter! De Regering heeft voorts in de memorie van antwoord verwezen naar een rede die de Duitse Bondspresident op 25 april jl. in Bergen-Belsen heeft gehouden. De heer Von Amsberg heeft zijn opvattingen kort weergegeven door naar die rede te verwijzen. Naar mijn mening heeft de Regering door het releveren hiervan de meest negatieve handeling verricht, die zij had kunnen doen om de bezwaren, die in ons volk tegen de heer Von Amsberg leven als toekomstig prins-gemaal, weg te nemen. Naar mijn opvatting laat de Duitse Bondspresident zich in die rede kennen als een relatief goede Duitser, die schande roept over de misdaden, die tijdens de oorlogsjaren en tijdens het nazi-bewind zijn gepleegd, doch die tegelijkertijd de medeverantwoordelijkheid daarvoor van de hand wijst. In het citaat, dat de Regering in de memorie van antwoord geeft, wordt ook nog eens uitdrukkelijk gesproken van de misdaden, die uit naam van het Duitse volk zijn geschied. Ik zou de Minister-President echter ook enkele andere citaten uit deze rede willen voorhouden; dan zal blijken hoe betrekkelijk de inhoud is van de citaten, die hij in de memorie van antwoord heeft gegeven. De Duitse Bondspresident zegt in die rede onder andere:

„Wat gebeurde, gebeurde niet in opdracht en niet met de kennis en de wil van het Duitse volk”; en verder: „Er is nauwelijks één gezin, dat in de oorlog niet een zoon, vader, broer of vriend aan een van de talrijke fronten heeft verloren, of dat niet om een familielid treurt, dat zijn leven tijdens de bombardementen verloren heeft. Maar redden wij de eer van de miljoenen fatsoenlijke mensen wanneer we zwijgen? Hebben we niet veel meer de plicht terwille van hen de wereld met alle duidelijkheid te zeggen, dat zij geen aandeel hadden in de schanddaden en aan de schuld van hen die de bevelen tot moord gaven en uitvoerden?”.

Mijnheer de Voorzitter! Men realiseer zich goed, dat de Bondspresident van Duitsland hier eigenlijk zegt, dat de militairen van de Luftwaffe, die Rotterdam bombardeerden, fatsoenlijke mensen waren. Ik zal nog een passage citeren:

„Daarom zijn wij het juist aan de nagedachtenis van onze gevallen, vermisten en aan de tijdens de bom-aanvallen om het leven gekomen slachtoffers verschuldigd, dat wij ons beschermend voor hen plaatsen, omdat zij niets gemeen hadden met de misdadigers die ons vaderland en onnoemelijk veel mensen in ellende stortten”.

Ten slotte: De heer Lübke voert in die rede aan dat er ook goede dingen zijn gebeurd tijdens het nazi-bewind. Ik ontken dat geenszins, maar hij gaat wel wat ver wanneer hij zegt:

„Zelfs op de kringen van bewakers der concentratiekampen werkte de geest van menselijkheid in”.

Deze hele rede is een poging geweest om door de gepleegde misdaden niet te ontkennen en door uit te spreken, dat de direct schuldigen gestraft moeten worden, het Duitse volk als zodanig en Duitsland zelf vrij te pleiten van schuld of zelfs medeverantwoordelijkheid. Als deze rede de gevoelens van de heer Von Amsberg weergeeft, blijkt duidelijk, dat hij er niet veel van heeft begrepen. Men zou mij kunnen tegenwerpen, dat dit alles hiermee toch zo weinig te maken heeft, maar het is de grond van de bezwaren, die bij velen leven.

Ik zou nu nog enige opmerkingen willen maken over de memorie van antwoord. Allereerst constateer ik, dat dit stuk weinig nieuws bevat; de Regering bevestigt slechts het reeds in de memorie van toelichting ingenomen standpunt. De memorie van antwoord druipt op sommige plaatsen overigens van respect voor de gevoelens van de Nederlanders die deze ontwikkeling,

gezien de nog zo recente bezettingsjaren, niet kunnen verwerken, zonder dat daarin ook maar op enigerlei wijze iets wordt aangekondigd, dat kan worden beschouwd als een poging om die gevoelens nu ook te ontzien. Het ergste staaltje daarvan is m.i. het doordrijven van Amsterdam als de plaats voor de huwelijksvoltrekking. Blijkens persberichten heeft het verloofde paar zich — op zich zelf is het natuurlijk iets merkwaardigs dat dit zo is uitgelekt — na een gesprek met vertegenwoordigers van de joodse genootschappen, bereid verklaart elders te trouwen, doch is het de Regering geweest die desondanks aan de hoofdstad heeft vastgehouden. Waarom? Beschouwt de Regering het terugkomen op een eerder genomen beslissing in een zo gevoelig liggende zaak als een nederlaag? Het zou naar mijn overtuiging juist de positie van Prinses Beatrix en haar verloofde alleen maar ten goede zijn gekomen, indien de eerder genomen beslissing door de Regering was herzien. Deze halsstarrigheid maakt het bijzonder moeilijk het aangevoerde begrip voor de gevoelens van de eerder bedoelde Nederlanders serieus te nemen. Onzerzijds was getracht, de bezwaren die voor Amsterdam als plaats van huwelijksvoltrekking gelden, zo zuiver mogelijk in het voorlopig verslag naar voren te brengen. De Minister-President moet het mij niet kwalijk nemen, dat ik, wanneer hij, rekening houdend met al deze gevoeligheden, toch vasthoudt aan Amsterdam, dit min of meer als provocerend ervaar.

Uit berichten blijkt, dat Duitse busondernemingen nu reeds voorbereidingen treffen om op de huwelijksdatum zoveel mogelijk Duitsers naar Amsterdam te brengen. Amsterdam kan dus rekenen op een soort Hitzacker-jool waarvan wij een voorproefje via de televisie hebben kunnen meemaken. Aangenomen mag ook worden, dat behalve de P.S.P. en C.P.N., die tezamen in Amsterdam ruim 20 pct. van de stemmen op zich verenigden, de meerderheid van het aantal afdelingen van de Amsterdamse federatie van de P.v.d.A., zich tegen de huwelijksvoltrekking in Amsterdam kant. Ook in de kring van de V.V.D. in Amsterdam leven bezwaren tegen de huwelijksvoltrekking in Amsterdam. Men kan dus stellen, dat in Amsterdam de bezwaren tegen de goedkeuring van dit huwelijk het sterkst leven. Waarom dan juist Amsterdam als plaats voor deze huwelijksvoltrekking gekozen, te meer waar ook weer vier generaties lang de huwelijksvoltrekking niet in Amsterdam heeft plaatsgevonden? Mijn vraag aan de Regering is: Blijft zij ook vasthouden aan haar standpunt, wanneer b.v. een meerderheid van de Amsterdamse raad — deze mogelijkheid zou erin kunnen zitten — haar bezwaren tegen de huwelijksvoltrekking in Amsterdam zou uitspreken? Wanneer de Regering in deze zaak alsnog een verstandige beslissing neemt, behoeft zij m.i. niet bevreesd te zijn voor een overwinningsegoel bij de bezwaarden; zij zal dan alleen blijf hebben gegeven, ernst te maken met haar beweerde begrip voor de gevoelens van deze bezwaarden, gevoelens die — dit wil ik met nadruk zeggen — zwaarder moeten wegen dan prestige gevoelens tegenover het buitenland.

Met betrekking tot dat gesprek van de prinses en haar verloofde — naar ik meen, ook in tegenwoordigheid van de Minister-President — met vertegenwoordigers van de joodse genootschappen, zou ik nog iets willen vragen. Heeft de Minister-President tijdens dat gesprek min of meer willen bereiken, dat deze joodse gemeenschappen zouden uitspreken geen bezwaar te hebben tegen de voltrekking van het huwelijk in Amsterdam. Hebben voorts de vertegenwoordigers van deze joodse gemeenschappen het standpunt ingenomen, dat zij buiten die beslissing willen blijven, omdat zij menen dat dit een zaak van het kabinet is, die dan eventueel door de Kamer kan en moet worden bekritiseerd? Waren ten slotte die vertegenwoordigers in elk geval niet bereid, te verklaren, dat Amsterdam als plaats van huwelijksvoltrekking hun instemming zou hebben? Aangezien dit bericht, dat nogal onduidelijk is, in de pers is verschenen, zou enige klaarheid hierover, geloof ik, wel gewenst zijn.

Lankhorst

Tegen één zin in de memorie van antwoord heb ik ernstig bezwaar. Dat betreft de zin, waarin de Regering, aanhakende op een opmerking van verscheidene leden in het voorlopig verslag, zegt:

„Met een negatieve houding ten aanzien van dit wetsontwerp zouden ook naar de mening der Regering het belang der monarchie en het landsbelang niet worden geïnd.”.

Ik neem aan, dat met het belang van de monarchie wordt bedoeld het voortbestaan van de monarchie. De stelling dat dit belang synchroon loopt met het landsbelang zou ik van vraagtekens willen voorzien; maar daar gaat het mij nu niet om. Wel ben ik van oordeel, dat diegenen, die de monarchie nog een lang leven toewensen, hun doel eerder zouden bereiken door tegen dan in plaats van vóór deze toestemmingswet te stemmen. Waar het mij echter in hoofdzaak om gaat is, dat de Regering hier uitspreekt, dat degenen die een negatieve houding ten opzichte van dit wetsontwerp innemen — dus eventueel zullen tegenstemmen — het landsbelang niet zouden dienen. Niet alleen wij, maar allen die er bezwaar tegen hebben, dat een voormalig soldaat van de Wehrmacht de toekomstige prins-gemaal zal worden, zijn ervan overtuigd juist in het belang van land en volk hun bezwaren kenbaar te moeten maken.

De bewindslieden zijn het niet eens met die leden, die in het voorlopig verslag als hun mening te kennen geven, dat Regering en volksvertegenwoordiging door een samenloop van omstandigheden min of meer voor een voldongen feit zijn geplaatst en dat het hun in een eerder stadium zou hebben ontbroken aan een rustig en vertrouwvol beraad. Ik zou mij hier toch wel achter het standpunt van bedoelde leden willen scharen.

Hoe was de volgorde der gebeurtenissen? Het begon met de gerucht makende foto. Enige tijd was er overal verwarring en hulde de Rijksvoorlichtingsdienst zich in het bekende stilzwijgen. Van af het ogenblik dat bekend was wie op de bewuste foto voorkwam, was het een publiek geheim, dat er een verlovingskomst was. Vanaf dat moment bestond er min of meer een voldongen feit, omdat ook een negatief advies van de Regering met betrekking tot die verloving rumoer zou hebben veroorzaakt. Een advies had alleen dan op de juiste wijze gegeven kunnen worden toen de gevoelens van de prinses voor de heer Von Amsberg aan de buitenwereld nog niet bekend waren. Is nu alleen de fotograaf schuldig aan het feit, dat dit niet meer kon? Ik kan dat niet aannemen. Hoe men ook oordeelt over dit binnendringen in het privéleven van de prinses, de prinses was toch terdege bekend met het feit, dat de publiciteitsmedia de leden van het Koninklijk Huis maar weinig privé-terrein overlieten. Hoe lang — vóór de bewuste foto — was de prinses zich van haar gevoelens bewust? Het kabinet-Marijnen wist van niets, heeft de Minister-President in antwoord op schriftelijke vragen van de heer Nederhorst medegedeeld. Wisten Kroon en Ministers ten tijde van het kabinet-Marijnen echter ook van niets? Ik bedoel hiermee de ministeriële verantwoordelijkheid voor het feit, dat de Koningin waarschijnlijk — en volkomen begrijpelijk — reeds eerder van de gevoelens van de Prinses op de hoogte was. Heeft hier iets ontbroken aan een juist contact tussen het Hof en de vorige Minister-President? Ik zou het op prijs stellen, indien de Minister-President hierover althans zijn mening kenbaar wilde maken.

En dan nog een bijkomstige, maar ik meen toch ook wel belangrijke vraag: is het juist, dat Prins Bernhard zich terstond na de publicatie van de foto heeft gewend tot de Nationale Federatieve Raad van het Verzet? Het is een gepubliceerd bericht, doch ik neem aan, dat ook de Minister-President er prijs op stelt, dat dergelijke berichten niet onweersproken of onbevestigd blijven, waardoor zich allerlei geruchten kunnen vormen.

Ik realiseer mij, dat ik zojuist een aantal opmerkingen heb gemaakt over leden van het Koninklijk Huis. Ik heb deze leden dus onderwerp van discussie gemaakt. Het is mij bekend, dat sommigen daartegen bezwaar hebben, vooral omdat deze leden van het Koninklijk Huis zich niet in het publiek kunnen verweren. Ook die leden van het Koninklijk Huis zijn echter levende mensen, die handelen en spreken als ieder ander. Dat mag men hun niet kwalijk nemen. Het is juist een van de kwalijke eigenschappen van de constitutionele monarchie, dat zij dit in bepaalde gevallen toch weer niet mogen en dat zij zich naar de opvatting van sommigen niet persoonlijk mogen verweren wanneer op hun handelen of spreken kritiek wordt uitgeoefend. Maar goed, wij hebben nu eenmaal een monarchie, dus dienen de Ministers het verweer tegen kritiek op leden van het Koninklijk Huis voor hun rekening te nemen. Men kan die kritiek echter moeilijk kenbaar maken zonder namen te noemen.

Mijnheer de Voorzitter! Met betrekking tot deze kwestie is een zeer verontrustend verschijnsel, dat in ons volk blijkt te leven, aan de dag getreden, nl. de twijfel of men wel leeft in een vrije democratie. Ik zou voor dit verschijnsel toch wel de bijzondere aandacht van de Regering willen vragen. Dit gebrek aan vertrouwen in de vrije democratie blijkt enerzijds uit het veroordelen van protesten en van het organiseren van acties tot het richten van verzoekschriften aan de Kamer en anderzijds — en dat acht ik het meest verontrustende — uit de angst voor de gevolgen, die het meedoen aan dergelijke protesten of het plaatsen van een handtekening onder een verzoekschrift in maatschappelijk opzicht zouden kunnen hebben. De B.V.D. mag een dilettantistische organisatie blijken te zijn, welks geheime gedragingen bij de groenteman terechtkomen, maar uit de door mij gesignaleerde angst mag toch worden afgeleid, dat deze B.V.D. en misschien ook het optreden van andere overheidsinstanties, bij verschillende, misschien bij vele mensen het spookbeeld van een geheime politie uit een dictatuurstaat heeft opgeroepen. Mijnheer de Voorzitter, er wordt geroepen: Nou, nou. Ik bedoel hiermede te zeggen, dat men bevreesd is voor zijn mening uit te komen en hiervan in maatschappelijk opzicht gevolgen te ondervinden. Wanneer die vrees is ontstaan, omdat men een verkeerde indruk heeft gekregen van het optreden van bepaalde overheidsinstanties, onder andere de B.V.D., misschien ook bepaalde politie-autoriteiten, misschien ook chefs bij overheidsdiensten, dan is het naar mijn mening goed, dat de Regering zich hiervan bewust wordt en bekijkt wat op dit punt aan een betere voorlichting zou kunnen worden gedaan.

Mijnheer de Voorzitter! Ik zal hier niet in details treden, maar wil wel de vraag opwerpen of in een vrije democratie op zich zelf geoorloofde openbare protesten door de plaatselijke politieautoriteiten niet te snel in de rubriek „verstoring van de openbare orde” worden geschoven en als zodanig worden vervolgd. Zo las ik b.v. een bericht in het „Parool”, dat in Limburg tijdens het bezoek van Prinses Beatrix en haar verloofde pamfletten zijn geplakt en dat de politie een onderzoek instelt. Ik zou willen vragen: een onderzoek waarnaar? Naar het plakken op daarvoor verboden plaatsen — terecht — of naar het plakken uit protest tegen dit huwelijk?

De heer **Moorman** (K.V.P.): Kwamen ze van de P.S.P.?

De heer **Lankhorst** (P.S.P.): Mijnheer de Voorzitter, ik geloof, dat de geachte afgevaardigde de heer Moorman, mij en de P.S.P. toch langzamerhand ook wel kennende, wel beter weet. Wij hebben pas meegemaakt, dat, toen een aantal jonge mensen tijdens het bezoek van het verloofde paar in Amsterdam alleen maar op een balkon het spandoek met de woorden „republiek” vertoonden, een vervolging tegen hen werd ingesteld. Ik geloof dat dit van die verschijnselen zijn, die juist de angst in onze bevolking opwekken.

Lankhorst

Voorts hebben vele dagbladen een in volkomen rustige bewoordingen gestelde advertentie van het comité Verzoekschrift Staten-Generaal geweigerd. Was een van de genuanceerde redenen de angst abonnees te verliezen? Dan treft het verwijt niet alleen de krantedirecties, maar ook de abonnees, die een dergelijk standpunt zouden innemen. Mijnheer de Voorzitter! Ik heb er geen behoefte aan mij te mengen in de discussie over de brief van de heer Nederhorst. Dat de K.V.P. de passage over de heren De Quay en Luns niet prettig vindt, kan ik mij indenken. Ten aanzien van het overige deel van de brief ben ik echter van oordeel, dat hier nu weliswaar tegen de wil van de heer Nederhorst openbaar is gemaakt wat velen alleen maar durven denken.

Ik geloof, dat het een valse schroom is, dat wij deze dingen niet uitspreken, wanneer het gaat om een zaak als b.v. de monarchie. Ik beschouw de brief dan ook als een verhelderende toelichting op het door de meerderheid van de fractie van de P.v.d.A. ingenomen standpunt in het voorlopig verslag, waarbij ik rekening houd met hetgeen de heer Nederhorst zo even als nadere toelichting op zijn brief heeft gegeven. Ik heb overigens de indruk, dat het standpunt, dat de fractie van de P.v.d.A. in het voorlopig verslag heeft ingenomen, wat meer bedenkingen inhoudt tegen deze toestemmingswet dan op 23 juni uit de verklaring van de heer Nederhorst tegenover de pers viel af te leiden. Daaruit zou dan de conclusie kunnen worden getrokken, dat de P.v.d.A.-fractie de gevoelens, die in de eigen partij leven, toen nog niet voldoende had gepeild en nu niet meer terug wil of kan.

Mijnheer de Voorzitter! Hiermede ben ik dan tevens gekomen aan het slot van mijn betoog. Met betrekking tot het naturalisatiewetsontwerp wil ik slechts opmerken, dat ik het antwoord op de vraag, waarom de aanduiding „Von” in de naam is gehandhaafd, weinig overtuigend vind. De bewindslieden zeggen: anders hadden wij de heer Von Amsberg in de Nederlandse adel moeten inlijven. Ik ben geneigd te vragen: wat is dat? Ik meen, dat wij in ons land met deze aardigheid reeds lang geleden zijn opgehouden. Is het nu beslist onmogelijk, dat iemand echtgenoot van ons staatshoofd wordt zonder zogenaamd van adel te zijn? Welke betekenis hecht de Regering eigenlijk nog aan dit overleefde begrip? Ik kan mij voorstellen, dat men een staatsburger, die zich voor land en volk zeer verdienstelijk heeft gemaakt, onderscheidt en eer bewijst. Moet men echter die onderscheiding en die eer erfelijk maken en overdragen op nazaten, die soms alleen maar vegeteren op de verdienste van hun voorvader? Overigens vind ik de kwestie van het „Von” niet belangrijk, maar wel typerend.

Ten aanzien van het antwoord, dat de Regering heeft gegeven met betrekking tot artikel 7 van de Wet op het Nederlanderschap, kan ik niet nalaten op te merken, dat de Regering er dus blijkbaar behoefte aan heeft rekening te houden met een ondersteld dienst nemen in vreemde krijgsmacht door de heer Von Amsberg, en het verrichten van andere handelingen, die een gewoon burger het Nederlanderschap doen verliezen.

Mijnheer de Voorzitter! Onze fractie zal dus haar stem aan beide wetsontwerpen onthouden. Dat wij tegen het naturalisatie-ontwerp stemmen, vloeit begrijpelijkerwijs voort uit het feit, dat wij tegen de toestemmingswet zijn. Ik hoop echter duidelijk te hebben gemaakt, dat onze bezwaren niet het huwelijk als zodanig, noch het Duitse staatsburgerschap van de heer Von Amsberg gelden.

Voorts hoop ik duidelijk gemaakt te hebben, dat, ook indien wij niet een principiële voorkeur voor een republikeinse staatsvorm zouden hebben, wij tegen de toestemmingswet zouden zijn. Het gedragen hebben van de Wehrmachts-uniform tijdens de naziperiode beschouwen wij als een absolute belemmering om de hoge positie van echtgenoot van het staatshoofd in ons land — destijds door die Wehrmacht bezet — in te nemen. Naast deze kern van ons bezwaar kan men natuurlijk vele emotioneel-geladen of menselijke argumenten tegen elkaar afwegen.

Lankhorst e. a.

Wij hebben dat gedaan en iets daarvan heb ik in mijn betoog verwerkt, doch het heeft de kern van ons bezwaar niet weggenomen, maar eerder juist versterkt.

De hoofden zijn nu wel ongeveer geteld. In de memorie van antwoord zegt de Regering ervan overtuigd te zijn, dat een grote meerderheid van ons volk het voorgenomen huwelijk toejuicht. Ik deel die overtuiging niet, omdat die grote meerderheid niet naar haar oordeel is gevraagd; niet door de Regering en niet door het Comité Verzoekschrift Staten-Generaal. Dit comité kreeg niet de gelegenheid het gehele volk te onderwerpen. Ik acht daarom de 65 000 handtekeningen juist indrukwekkend en vooral, wanneer wij ze plaatsen tegenover het veel geringere aantal, dat uit de kring van de voorstanders, die blijken een N.I.P.O.-onderzoek zo veel groter is, te voorschijn is gekomen. Ik weet niet, of er misschien iets niet klopt bij dat N.I.P.O.-onderzoek. Ik zou de Regering daarom willen voorhouden, dat zij er niet juist aan doet, straks alleen maar rekening te houden met de cijfermatige uitslag van de stemming over het wetsontwerp. Met name de stemmen, die vóór het wetsontwerp worden uitgebracht, zal zij op hun waarde moeten toetsen. Vele andere leden — zo staat in het voorlopig verslag — zullen hun stem aan het wetsontwerp geven, omdat er onvoldoende redenen zijn, de gevraagde toestemming te weigeren. Dit klinkt niet bijzonder enthousiast. Men kan dus ook lezen, dat er wel redenen zijn om te weigeren, maar niet voldoende. Uit de brief van de heer Nederhorst blijkt echter, dat die leden een negatief advies zouden hebben gegeven, wanneer hun oordeel niet onder de druk van de omstandigheden was gevraagd. Het zijn dus vóórstemmen met — zacht gezegd — grote reserve. Onder die omstandigheden had de Regering naar mijn overtuiging juist gehandeld door het wetsontwerp terug te nemen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik ben ervan overtuigd, dat ik met het uitspreken van mijn bezwaren tegen de toestemmingswet niet slechts woordvoerder ben geweest voor de P.S.P., doch ook — misschien slechts ten dele — de gevoelens heb vertolkt van zeer velen buiten mijn partij en buiten de kring van hen, die op de P.S.P. hun stem hebben uitgebracht.

De heer Schmelzer (K.V.P.): Mijnheer de Voorzitter! In de zitting van vanmiddag is al gebleken hoezeer de verlovings van Prinses Beatrix met de heer Von Amsberg in ons volk tot een discussie heeft geleid, die nog onlangs een nieuwe stoot kreeg. Werden indertijd de wetsontwerpen in verband met het voorgenomen huwelijk van Koningin Wilhelmina en dat van Koningin Juliana zonder gedachtenwisseling, stilzwijgend, aanvaard, wij hebben onder de huidige omstandigheden als volksvertegenwoordigers de plicht tot een duidelijke motivering van onze stem over de nu door de Regering aan ons voorgelegde wetsontwerpen. Wij beseffen, dat bij deze aangelegenheid ook een stuk intiem persoonlijk geluk in het geding is, een geluk, waarover wij ons verheugen, een intimiteit, die wij willen respecteren. Feit is echter, dat wij de wetsontwerpen in het openbaar hebben te behandelen. Waar gaat het in staatkundig opzicht om? Uiteraard niet om zelf een huwelijkskandidaat voor Prinses Beatrix uit te kiezen, evenmin om een oordeel uit te spreken, of een andere keuze al dan niet de voorkeur zou hebben verdiend; ook niet om de vraag, welke bijzondere redenen er voor het geven van toestemming in dit geval zijn. Het gaat er in staatkundig opzicht om, zoals ook de Regering het in haar memorie van antwoord tot uiting brengt: of er zeer gegronde redenen zijn om die toestemming te onthouden.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil direct stellen, dat mijn fractie van mening is, dat gegronde redenen er bepaald niet zijn.

Ik heb al eerder tot uiting gebracht, dat ook wij ons bewust zijn van en begrip hebben voor de bezwaren, die bij een aantal Nederlanders leven. Het door de bezetter veroorzaakte oorlogsleed heeft diepe sporen in ons volk achtergelaten. Voor ons kan dit geen reden zijn, de heer Von Amsberg niet te aanvaarden als toekomstig prins-gemaal. Wij aanvaarden hem als zodanig allereerst op grond van de door de Regering over

Schmelzer

zijn persoon en zijn leven verschaftte gegevens. De positieve indruk van deze informatie is door een nadere kennismaking en door nadere informatie slechts versterkt. Wanneer wij, met oprecht begrip voor bepaalde tot uiting gekomen bezwaren, de heer Von Amsberg aanvaarden, geschiedt dit vooral ook op grond van de beginselen, die voor ons een basis vormen voor de opbouw van een op de toekomst gerichte samenleving, ook over de grenzen heen. Nederland poogt ernstig ertoe bij te dragen een menswaardiger, een vreedzame internationale samenleving op te bouwen. Wij mogen dan echter, als wij consequent willen zijn, ons oorlogsverleden wat het Duitse volk betreft niet de doorslag laten geven boven het redelijke vertrouwen in de persoon Von Amsberg en zijn mogelijkheden, zich in ons volk in te leven en zich voor ons land aan de zijde van de prinses in te zetten. Ik zou de Minister-President overigens willen vragen, of hij enige bekendheid kan geven aan het werkprogramma, dat de heer Von Amsberg uitvoert om de Nederlandse samenleving te leren kennen en aanvoelen en zich in Nederlandse vraagstukken in te werken. Ik weet, mijnheer de Voorzitter, dat er ook onder de vrouwen en mannen van het eerste uur van het verzet gelukkig velen zijn, die ons standpunt kunnen delen. Het was hun rotsvaste vertrouwen in de toekomst, waardoor zij zich in de vrijwel uitzichtloos lijkende situatie van toen hebben laten bewegen. Hun immense offers hebben zij vooral ook gebracht om een samenleving, nationaal en internationaal, te helpen bevorderen, waarin het respect voor de mens, uitstijgend boven ras en nationaliteit, beslissend is. Zo willen wij, mijnheer de Voorzitter, met het oog op die toekomst, het positieve de doorslag laten geven boven het negatieve.

Hiermede is dan duidelijk, dat wij ons niet laten leiden door de opvatting, dat wij door de prinses min of meer voor een voldongen feit zouden zijn gesteld, zoals de heer Nederhorst het in zijn in „Het Parool” gepubliceerde brief en zoals de fractie van de P.v.d.A. het in haar bijdrage tot het voorlopig verslag voor zich zelf stellen. Zo'n opvatting achten wij en in strijd met de feiten en op zich zelf afkeurenswaardig. Het verheugt ons, dat het kabinet, dus inclusief de socialistische Ministers, zowel in het antwoord op eerder gestelde vragen van de heer Nederhorst alsook tot tweemaal toe in de memorie van antwoord duidelijk ontkent, dat er sprake zou kunnen zijn van voldongen feiten. Het heeft dan ook niet ontbroken aan tijdig, rustig en vertrouwvol beraad. De prinses heeft pas tot een veroving besloten nadat het kabinet, na overleg met de fractieleiders, onder wie ook drs. Nederhorst — hij heeft dit hedenmiddag bevestigd —, te kennen had gegeven, de indiening van een toestemmingswet te willen bevorderen. Los daarvan zouden wij het op zich zelf hoogst afkeurenswaardig vinden, wanneer men op partijpolitieke gronden of om welke andere redenen dan ook zich erop zou beroepen voor voldongen feiten te zijn gesteld en dit als richtsnoer zou gebruiken — eerste of tweede richtsnoer; dat laat ik in het midden — voor een zo gewichtige beslissing. In onze constitutionele monarchie is aan regeringszijde uitsluitend het kabinet verantwoordelijk; het kan en mag deze verantwoordelijkheid niet ontvluchten op straffe van een wezenlijke aantasting van ons staatsbestel. Voor het parlement, dat het beleid van het kabinet te controleren heeft, geldt precies hetzelfde. Het kan en mag die verantwoordelijkheid niet met een beroep op een soort van overmacht pogen te ontlopen of te verkleinen. Naar mijn mening is het niet te verdedigen, dit alles maar als een soort van formeel grondwettelijke aangelegenheid te zien en daar een soort van levende werkelijkheid tegenover te stellen. De grondslagen van ons staatsbestel zelf moeten voor ons levende werkelijkheid blijven.

Door het ongegronde verwijt van voor voldongen feiten te zijn gesteld, krijgt de respectloze bejegening van het Koninklijk Huis in de brief van de heer Nederhorst voor wat Prinses Beatrix betreft nog een extra-accent. Een accent, dat des te pijnlijker is, wanneer men beseft, dat de leden van het Koninklijk Huis zich zelf niet kunnen verdedigen tegen onrechtvaardige beschuldigingen. De heer Nederhorst heeft vanmiddag die positie erkend. Te zamen o.a. met hetgeen in de brief

over de heren De Quay en Luns werd geschreven, moest wel een hachelijke situatie ontstaan met als effect de inzet van de eerbied voor en het aanzien van de constitutionele monarchie. De Minister-President heeft op 29 oktober jl. namens het kabinet, het gehele kabinet, dan ook verklaard deze brief zeer te betreuren. Wij hadden overigens van het kabinet in zijn geheel niet anders verwacht dan hetgeen het nu terecht heeft gedaan. Wat in de brief de voor ons onaantoonbare opmerkingen over de heer De Quay betreft, een man met een zeer grote staat van dienst voor land en volk, hebben wij kennis genomen van het antwoord van de P.v.d.A.-fractie op een brief, die ik namens onze fractie heb geschreven. De P.v.d.A.-fractie noemt de passage in de brief van de heer Nederhorst over de heer De Quay „onnodig grievend” en neemt deze niet voor haar rekening. De duidelijkere en ruiterlijke erkenning, waar toe de heer Nederhorst vanmiddag op dit punt kwam, stellen wij op prijs.

In zijn brief schreef de fractievoorzitter van de P.v.d.A. ook, dat hij een goed in de hand gehouden monarchie nog prefereert boven een republiek met de heren De Quay of Luns als staatshoofd. In het antwoord op onze brief en ook in het betoog van vanmiddag komt naar voren, dat dit bepaald niet ten nadele van de heren De Quay of Luns mag worden uitgelegd of ten nadele van de K.V.P., maar dat het zuiver als een zakelijke beoordeling moet worden gezien. Mijnheer de Voorzitter! Nu dit de bedoeling blijkt te zijn, wil ik volstaan met de opmerking, dat het dan in de eerste brief niet nog ongelukkiger had kunnen worden geformuleerd.

Wie zich in de afgelopen weken heeft opengesteld voor de reacties, die op deze brief zijn gekomen, wordt getroffen door de eerlijke verontwaardiging, die in brede lagen van ons volk en bepaald ook bij het katholieke volksdeel is ontstaan, en te recht is ontstaan. De brief betekent helaas een dieptepunt in onze staatkundige verhoudingen. De briefwisseling tussen de fracties van de K.V.P. en P.v.d.A. en de gedachtenwisseling van vandaag kunnen dat niet ongedaan maken. Het valt niet te loochenen, dat op de verhouding tussen de regeringspartners, die zich met elkaar tot de uitvoering van een bepaald program hebben gezet, een zware schaduw is geworpen, die, naar ik vrees, nog geruime tijd nawerking zal hebben.

Mijn politieke vrienden en ik zijn bij dit alles van mening, dat de zorg voor het goed functioneren van onze constitutionele monarchie een hoofdpunt van beleid moet blijven. Zij heeft haar grote betekenis en bindende kracht voor ons volk in voor- en tegenspoed en in een wisseling van tijden en opvattingen bewezen. De wijze, waarop Koningin Juliana en Prins Bernhard onder vaak moeilijke omstandigheden hun taak hebben verricht en nog elke dag verrichten, dwingt onze bewondering en onze erkentelijkheid af.

Zo bewijst de constitutionele monarchie ook in het heden haar wezenlijke betekenis voor land en volk. Haar toekomst hangt intussen niet alleen af van het handelen dergenen, die de Kroon dragen en van de mogelijkheden, de monarchie in te passen in een moderne democratie. Zij hangt ook af van de wijze, waarop het Nederlandse volk in de toekomst zijn staatsinstellingen en het Koninklijk Huis tegemoet zal treden.

Bij het debat over de nota met betrekking tot de ministeriële verantwoordelijkheid voor leden van het Koninklijk Huis zal er waarschijnlijk gelegenheid zijn, hierop nader in te gaan. In het licht van de jongste ontwikkelingen wil ik mij beperken tot een krachtige ondersteuning van het regeringsstandpunt, dat oproept tot het zuiver houden van de constitutionele verhoudingen. Daarbij zijn waakzaamheid en koelbloedigheid geboden, opdat de in het jongste verleden niet door ons, mijnheer de Voorzitter, opgeroepen afkeuringswaardige, betreurenswaardige tegenstellingen geen fundamentele waarden van ons staatsbestel gaan aantasten.

Ik keer nu weer terug tot de beide wetsontwerpen. Uit het voorgaande zal duidelijk zijn, dat mijn fractie, alle factoren afwegende, daaraan haar stem zal geven. Zij doet dat unaniem.

Schmelzer e. a.

Daarbij kunnen wij ons ook verenigen met het standpunt van de Regering, vast te houden aan de eenmaal gekozen plaats voor het huwelijk.

Mijnheer de Voorzitter! De verklaring, die Prinses Beatrix heeft afgelegd, nl. dat zij, gesteld voor een keuze tussen constitutionele plichten en particuliere wensen, zonder meer haar plichten zou laten voorgaan, heeft ons vertrouwen in onze Kroonprinses bevestigd. Onze Kroonprinses, die ons land al zo vaak op — en mag ik dat eens met nadruk zeggen, mijnheer de Voorzitter — even bekwame als innemende wijze heeft vertegenwoordigd. Mede met het oog op dit bevestigde vertrouwen in onze Kroonprinses, zien wij ook de toekomstige werkzaamheden van haar aanstaande echtgenoot met vertrouwen tegemoet.

Onze hartelijke bede om Gods onmisbare genade en onze oprechte gelukwensen vergezellen het Kroonprinselijk paar op zijn verdere levensweg.

Jonkvrouwe **Wttewaall van Stoetwegen** (C.H.U.): Mijnheer de Voorzitter! Het is helaas noodzakelijk bij de behandeling van deze beide wetsontwerpen te beginnen bij de constitutionele monarchie in ons staatsbestel, een onderwerp, dat in discussie is gekomen, terwijl het doorgaans alleen in staatsrechtboeken behandeld wordt. Tot voor kort was dat ook zo, maar allerlei gebeurtenissen hebben dit onderwerp actueel gemaakt.

Het zal, mijnheer de Voorzitter, duidelijk zijn, dat de constitutionele monarchie voor de Christelijk-Historische Unie helemaal geen twijfelpunt is. Wij staan daar volledig achter. Ons beginselprogramma is daarover zeer duidelijk.

Als ik de programma's van de verschillende politieke partijen naga, constateer ik, dat de C.H.U. naar het mij voorkomt nog het verst gaat met een principiële stellingname te dezen.

Artikel 5 van het program van beginselen van de C.H.U. luidt nl.:

„Het constitutionele Koningschap opgedragen aan het Huis van Oranje is de vrucht van de leiding Gods met ons volk in de ontwikkeling van 's lands historie en te recht in onze Grondwet bevestigd.”.

De constitutionele monarchie is dus voor ons niet in het geding, maar in sommige kringen worden naar mijn gevoel de betekenissen en de zegenrijke werking van dit systeem wel erg gerelativeerd; het wordt hier en daar zuchtend aanvaard, omdat de perspectieven van een alternatief zo weinig aantrekkelijk zijn.

Kranenburg noemt in zijn „Nederlands Staatsrecht” de functie van het koningschap als een in hoofdzaak stabiliserende. Stabiliserend in de eerste plaats, voor zover het betreft het zo zuiver en regelmatig als telkens in de gegeven omstandigheden mogelijk is doen werken van het parlementaire stelsel. In de tweede plaats, doordat de bewindslieden gezocht kunnen worden, speciaal in zeer belangrijke zaken, verslag uit te brengen van hun gedragingen aan het staatshoofd, dat door erfopvolging, door ervaring, door opleiding en door onbevangeheid, die voortvloeit uit de onschendbaarheid, onmiskenbaar gezag heeft. En in de derde plaats, aldus Kranenburg, stabiliseert een koningschap als het Nederlandse het staatkundig bestel door de historische herinneringen, die met het regerend stamhuis zijn verbonden.

Men leest tegenwoordig vaak, mijnheer de Voorzitter, dat de functie van het koningschap voornamelijk is de symbolisering van de nationale eenheid. Ik vind dit een te beperkte voorstelling van zaken en het lijkt mij nuttig, dat op de reële functie van het instituut in ons constitutionele bestel nog eens de nadruk wordt gelegd.

Ook voor ons land is een karakteristiek, die eens bedoeld was voor de Engelse monarchie, nog bijzonder zinvol, nl. het recht om geraadpleegd te worden, het recht om te bemoe-

Wttewaall van Stoetwegen

digen en het recht om te waarschuwen. Dit prerogatief van de Kroon acht ik ook voor ons land en ook in deze tijd een juiste omschrijving, hoewel zij naar onze visie niet uitputtend is.

Men hoort tegenwoordig zo vaak bij wijze van axioma stellen, dat een erfelijk koningschap niet meer van deze tijd is. Ik mag hier tegenover stellen, dat het erfelijk koningschap helemaal niet uit de tijd hoeft te zijn, als alle betrokken partijen zich bewust zijn van de eisen, die deze tijd stelt, en van de juiste verhoudingen, waarin dit moet worden geplaatst. Juist in deze tijd, waarin men pretendeert meer vrijheid voor de menselijke persoonlijkheid te scheppen, wordt diezelfde vrijheid nog steeds niet gegund aan de leden van het Koninklijk Huis. De aanmerkingen, die men in het land hoort over hoogst persoonlijke gedragingen, die men niet kan beoordelen en die met de staatsrechtelijke positie dan ook niets van doen hebben, zijn allerminst geschikt om het koningschap in ere te houden. Ik geef toe, dat met name de moderne communicatiemedia hierbij complicaties scheppen. De grote fout ligt naar mijn gevoel bij sommige beoefenaars van de moderne journalistiek, die dikwijls een gebrek aan constitutioneel besef aan de dag leggen. Meer en meer trachten journalisten aan leden van de Koninklijke familie antwoorden te ontlokken op vragen, die een politieke strekking hebben. Ik geloof, dat in dezen een belangrijke taak is weggelegd voor de georganiseerde journalistiek om in dit opzicht tot een erecode te geraken. Die erecode zou zich dan mede moeten uitstreken tot de privacy, waarop ook dit gezin naar algemene opvatting aanspraak mag maken.

Voor radio en televisie zijn een regeling en een afspraak wel bijzonder nodig. Wij worden dagelijks getraceerd op uitspraken van blijkbaar vrij mandaat hebbende functionarissen, speciaal voor de televisie, die de constitutionele monarchie niet eerbiedigen, maar bewust de leden van het koningshuis naar beneden halen.

De heer Nederhorst ziet dat in zijn brief als het begin van het einde van de constitutionele monarchie. Ik ben er dankbaar voor, mijnheer de Voorzitter, dat de heer Nederhorst vanmiddag zo duidelijk heeft gesproken over de constitutionele monarchie en dat hij die nog ziet als een onbetwiste zaak. Bij alle overigens goede uitspraken van de heer Nederhorst op dit punt heb ik slechts tegen één opmerking bezwaar, nl. de opmerking, dat artikel 55 van de Grondwet, zij het niet formeel, maar toch wel feitelijk op de tocht staat. Ik geloof, dat hij ook doelt op uitingen via radio en televisie, die wij niet in de hand zouden hebben. Ik vraag mij echter af of wij ons daarbij moeten neerleggen. Ik roep de hulp in van allen — ook van de heer Nederhorst —, die verantwoordelijkheid dragen, om daar tegenin te gaan. Het moet heel goed mogelijk zijn, in dezen iets te bereiken zonder aan de vrije meningsuiting te tornen. Begrip voor de constitutionele verhoudingen zou door de leiding van de omroepverenigingen moeten worden bijgebracht aan hen, die avond aan avond de kans hebben het koningschap omlaag te halen; ook de kerk is hiervan soms het slachtoffer.

Mijnheer de Voorzitter! Er is in deze dagen weleens gezegd en geschreven, dat met de doorbraak van 1946 en het ontstaan van de P.v.d.A. de tegenstand tegen het koningschap is vervallen. Dat is mijns inziens onjuist; die tegenstand was al veel eerder verdwenen. Als men leest wat daarover tijdens de oorlog in Londen is besproken, wordt dat zeer duidelijk. Ik verwijs naar deel 5 B van de verslagen van de Enquêtecommissie Regeringsbeleid 1940—1945, waarin de bijlagen zijn opgenomen. Voor het onderwerp van vandaag is interessant, wat de heer Albarda, destijds Minister van Verkeer en Waterstaat, schrijft over de monarchie in een nota aan de Ministerraad. In een gesprek met een onzer jongeren hoorde ik onlangs, dat men niet wist wie de heer Albarda was en daarom is het misschien goed te zeggen, dat de heer Albarda de opvolger is geweest van Troelstra als leider van de S.D.A.P., en dat hij heus niet de eerste de beste was. Ik citeer nu de heer Albarda:

Wttewaall van Stoetwegen

„Er is in onze Grondwet nauwelijks een bepaling aan te wijzen van groter betekenis en van meer gewicht dan die van artikel 55: De Koning is onschendbaar, de ministers zijn verantwoordelijk. Deze bepaling is meer dan enig andere het fundament van onze constitutionele praktijk. Haar inhoud is in het volksbewustzijn opgenomen. Zij beschermt het constitutionele Staatshoofd tegen kritiek. Zij verzekert aan de draagster van de Kroon een plaats boven alle partijen en doet Haar aanzien ongeschokt blijven hoe ook de politieke gebeurtenissen en ervaringen en welke ook de Regeringshandelingen mogen zijn. Het is aan deze bepaling dat de stabiliteit van de monarchie is te danken — in Nederland zowel als elders in N.W.-Europa —. Dat na de oorlog het bevrijde Nederland een monarchie zal zijn, wordt zover ik weet door niemand betwist of betwijfeld. Het is genoegzaam gebleken dat ook de sociaal-democraten het voortbestaan van de monarchie wensen.

Bij het volgende ga ik dus uit van de zekerheid, dat het bevrijde Nederland een monarchie zal zijn met het Oranjesthuis.”

Tot zover de heer Albarda.

Mag ik ter verduidelijking erbij zeggen voor diegenen, die de Londense discussies nooit gelezen hebben, dat er in die tijd sprake was van terugkeer tot een absolute monarchie en een terzijdestelling van de volksvertegenwoordiging, om het nu maar eens in één zin zwart-wit te zeggen.

Het was de heer Albarda, die in Londen sterk de nadruk heeft gelegd op de juiste constitutionele verhoudingen, maar de heer Gerbrandy, de toenmalige Minister-President, tikt hem op zijn vingers in een leidraad voor de bespreking in de Ministerraad van 24 juli 1942 en schrijft:

„De heer Albarda zegt dat er in Nederland een monarchie zal zijn. In gedachten wordt daarbij de monarchie even problematiek gesteld. Daartegen moet ik opkomen. Of de socialisten er voor of tegen zijn doet niets ter zake, we hebben de monarchie met het Oranjesthuis. Ze zal er niet zijn, ze is er, ze is bestanddeel van de Grondwet waarop de leden van het kabinet de eed hebben afgelegd.”

De heer Albarda liet dat niet op zich zitten. Onder de titel „De toekomstige wijs” schrijft hij aan de Raad van Ministers en haakt in op de aanmerking, die er op zijn uitdrukking „De monarchie zal er zijn” wordt gemaakt en constateert, dat er voor die berispende opmerking niet ook maar de geringste grond bestaat.

„Wie over de toekomst schrijft” — zegt Albarda — „zegt niet, dat de monarchie er is, maar dat zij er zal zijn. Dit is zowel staatkundig als taalkundig onberispelijk.”

Dit zegt de heer Albarda van zijn eigen stuk. Verder zegt hij:

„Dat in deze volzinnen ook maar een ogenblik het voortbestaan van de monarchie in twijfel wordt getrokken, is een mening waarvoor ik geen redelijke grond zie. Dat voortbestaan wordt integendeel uitdrukkelijk buiten elke twijfel gesteld.”

De heer Albarda schrijft dan de gedenkwaardige woorden, als hij de uitdrukking van Gerbrandy „Of de socialisten er voor of tegen zijn doet niets ter zake” bestrijdt:

„Ik verschil met hem van oordeel; naar mijn gevoelen is het van zeer grote betekenis, dat omtrent het voortbestaan van de monarchie volledige overeenstemming bestaat tussen alle grote volksgroepen met inbegrip van het sociaal-democratische volksdeel, dat bijna een kwart van het volk telt. Zou het niet te betreuren zijn en voor de

monarchie en voor de nationale eenheid als de oorlog over het voortbestaan van de monarchie meningsverschil zou rijzen en strijd zou kunnen ontbranden?”.

Na een filippica tegen de mensen, die de volksvertegenwoordiging en onder meer de ministeriële verantwoordelijkheid ter discussie stellen, eindigt deze nota met de zinsnede:

„Ik wilde, dat wij zo gerust konden zijn op de eensgezinde handhaving van die beginselen, als over het voortbestaan van de monarchie.”.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb een en ander zo uitvoerig geciteerd, omdat ik de opvattingen van de heer Albarda in deze dagen zo bijzonder actueel vind. Mijn wens is, dat het huidige democratisch socialisme de staatsinstellingen even zuiver zal blijven zien als haar grote voorganger Albarda dat in de oorlogsjaren deed.

Waarom citeer ik deze dingen, die de positie van het koningschap in het algemeen raken ter gelegenheid van de behandeling van een wetsontwerp, dat louter de toestemming tot het huwelijk van Prinses Beatrix betreft? Ik denk, dat dit duidelijk zal zijn. Dit wetsontwerp is een aangrijpingspunt geworden — en de P.S.P. is daarmee begonnen — om de monarchie omver te lopen; voordien hoorde men daarover niets. De heer Lankhorst heeft vanmiddag wel gezegd, dat de heer Van der Veen indertijd wel uitdrukkelijk heeft gezegd, dat hij republikein was, maar ik moet er toch op wijzen, dat de grondwetsherziening van 1963, die nota bene over de erfopvolging ging, voor geen enkel lid van deze Kamer aanleiding is geweest ook maar een woord te zeggen over de grondslag van ons staatsbestel, zoals wij het erfelijk koningschap toch wel mogen noemen.

Als men alles nog eens naleest, wat er sedert juni over het a.s. huwelijk van Prinses Beatrix met de heer Von Amsberg is geschreven, kan men daarin een merkwaardige gedachtenontwikkeling ontdekken. Eerst ging het tegen de persoon van de heer Von Amsberg. Waarom heeft zijn vader hem niet toen hij 13 jaar was naar Engeland gestuurd in plaats van naar Duitsland? Het antwoord was, dat er in Duitsland al twee zusjes waren, dat de verdere familie daar was, dat er een kostschool was, waarvan het hoofd geen nazi was. Bovendien: er was geen oorlog.

Nu prof. Rasker, lid van de P.S.P., op 21 augustus jl. in „de Waagschaal” heeft geschreven:

„Dat de kleine Claus door zijn ouders van overzee naar een Duitse school werd gestuurd en dat hij, groot, maar nog niet volwassen geworden, zich in het Nazi-leger liet inlijven, daar kwamen velen niet overheen. Maar is het insisteren daarop nu eigenlijk wel een goede vraagstelling geweest? Wat konden Duitse ouders in die tijd anders, wat kon een Duitse jongen van 17 of 18 jaar anders? Ook degenen, die wij als geestverwanten eren en wier kerkelijk verzet voor ons een bron van inspiratie is geweest, hebben wat school en weermacht betreft zich slechts in de allereerste gevallen kunnen onttrekken, en het is mij ook niet bekend, dat hun dat ooit verweten is.”.

is deze opvatting enigermate op de achtergrond geraakt. Hiermede zijn wij eigenlijk van dit argument af. Ook de brief van de heer Nederhorst vindt dat niet erg meer. Trouwens, mijnheer de Voorzitter, ik heb bijzonder grote bezwaren tegen de brief van de heer Nederhorst, maar het opmerkelijke is, dat zijn argumentatie, waarom wij tegen de persoon van de heer Von Amsberg geen bezwaar kunnen hebben, naar mijn mening juist is. Langzamerhand begint de actie tegen de heer Von Amsberg te verstommen, de actie richt zich thans op de persoon van Prinses Beatrix en tegen de monarchie als zodanig.

Het wetsontwerp tot toestemming voor het huwelijk van Prinses Beatrix wordt als aanleiding gebruikt om haar, haar moeder en de monarchie als zodanig aan te vallen.

Wttewaall van Stoetwegen

De heer **Burggraaf** (P.S.P.): Dat kunt u van onze zijde niet zeggen.

Jonkvrouwe **Wttewaall van Stoetwegen** (C.H.U.): Ik heb mij helemaal niet tot u gericht. Ik richt mij tot de Voorzitter.

De heer **Slotemaker de Bruine** (P.S.P.): Waarvan akte!

Jonkvrouwe **Wttewaall van Stoetwegen** (C.H.U.): Ik wil u erop attent maken, dat de P.S.P. begonnen is met te zeggen, dat zij tegen de monarchie is. Ik spreek nu tegen iemand anders.

Mijnheer de Voorzitter! Het wetsontwerp tot toestemming voor het huwelijk van Prinses Beatrix wordt dus als aanleiding gebruikt om haar, haar moeder en de monarchie als zodanig aan te vallen; men wil de bruiloft van Prinses Beatrix maken tot de begrafenis van het koningschap.

Nu, mijnheer de Voorzitter, daar doen wij niet aan mee, dat zult u zich wel kunnen voorstellen.

Als Prinses Beatrix nu eens niet ging trouwen en nooit zou gaan trouwen, zouden dan deze aanvallen op haar persoon ook zijn gekomen? Dan was er geen alternatief, want Nederland kent het erfelijk koningschap. Daarom is het zo vreemd om zich wel tegen haar te keren, nu zij een man trouwt, op wie niets is aan te merken, die wij niet willen aanrekenen wat hij als kind heeft moeten doen en van wie zij bijzonder veel houdt. Het is m.i. van enorme waarde voor Nederland, dat de a.s. Koningin met een man trouwt, waarmee zij gelukkig hoopt te worden. Van hem is niets anders te zeggen dan dat hij behoort tot een volk, waarover tijdens zijn minderjarigheid een groep misdadigers heeft geregeerd en dat hij niet met het allergrootste levensgevaar heeft geweigerd om zijn dienstplicht te vervullen.

De bedoeling van artikel 17 van de Grondwet, waar staat, dat toestemming bij wet nodig is bij huwelijk van een prinses om niet van de opvolging te worden uitgesloten, is niet, dat het parlement, gelijk een ouderpaar van vijf generaties terug, de in hun ogen meest geschikte huwelijkspartner voor de leden van het koningshuis zal moeten uitzoeken, maar alleen dat het de mogelijkheid geeft om een huwelijk tegen te houden, dat aan de werkelijke belangen van het land ernstige schade zou toebrengen.

Nu ik spreek over Prinses Beatrix, wil ik, nu de heer Nederhorst vanmiddag heeft gesproken zoals hij gesproken heeft, nog op één facet de aandacht vestigen. De heer Nederhorst heeft een schildering van Prinses Beatrix gegeven, die m.i. bijzonder juist is. Hij heeft gezegd: Het is een krachtige persoonlijkheid, zij is intelligent, wilskrachtig, idealistisch, iemand die recht op haar doel afgaat. Ik zou zeggen: een echte Oranje. Dat kwam bij mij op, toen ik deze schildering van Prinses Beatrix hoorde. Ik was erg blij die te vernemen uit de mond van de heer Nederhorst.

Waarom ik in deze weken vaak heb gedacht, is de menselijke kant van het koningschap. Daarop is vanmiddag al meer gewezen. Wij maken ons aan de ene kant een voorstelling van vorstelijke personen alsof het onwezenlijke figuren uit een andere wereld zijn. Aan de andere kant realiseert men zich niet, dat vorsten doodgewone mensen zijn met gevoel en hart, met verstand en rede en ook met fouten en gebreken, zoals ieder mens bezit. Ik geloof, dat wij ons nauwelijks kunnen indenken, hoe de uitwerking moet zijn op het koninklijk gezin van alles wat er is gesproken en geschreven in de laatste weken over twee mensen, die de mooiste tijd van hun leven zouden kunnen hebben. Slechts hier en daar las men enig begrip en vertrouwen in de bedoelingen van hem, die als vreemdeling in ons land komt. Men moet wel een sterke liefde voor elkaar hebben om dit alles te doorstaan. Moge God, die ook het leven leidt van deze twee jonge mensen, hen de kracht geven hun taak in en voor het Koninkrijk der Nederlanden te vervullen.

Wttewaall van Stoetwegen e. a.

Wij, dat is mijn gehele fractie, wensen Prinses Beatrix en de heer Von Amsberg geluk. Wij betuigen van harte instemming met deze beide wetsontwerpen. Dat betekent, dat wij de heer Von Amsberg verwelkomen als Nederlander, dat wij Prinses Beatrix zien als onze toekomstige Koningin, getrouwd met de man van haar keuze.

De heer **Bakker** (C.P.N.): Mijnheer de Voorzitter! Reeds bij de discussies rondom Prinses Irene heeft onze fractie zeer duidelijk gemaakt, dat de C.P.N. geen koningskwestie wenst. Dat is geen nieuw standpunt, het dateert van vóór de oorlog en in het bijzonder van tijdens de oorlog. De constitutionele monarchie, dus het grondwettelijke koningschap, waarin het staatshoofd zich houdt aan de Grondwet, behoeft in Nederland geen strijdvaardig te zijn en moet het bij voorkeur niet zijn. De centrale en overheersende politieke vraagstukken in Nederland zijn — om ze kort samen te vatten — de noodzaak van strijd tegen enkele oppermachtige kapitaalsgroepen, de noodzaak te verhinderen, dat Nederland een aanhangsel en werktuig wordt van een agressief revanchistisch Duitsland en de noodzaak van verdediging van de parlementaire democratie tegen toenemende pogingen tot aantasting daarvan. Dat wil zeggen: dagelijks brood, vrede en democratie. Het is ongewenst, dat mensen, die het op die punten eens zijn, tegenover elkaar zouden komen te staan over het vraagstuk: monarchie of republiek.

Wij menen dat dit standpunt algemeen is aanvaard in de arbeidersbeweging en in progressieve kringen. Als er dan een koningskwestie kan ontstaan, dan kan die alleen van rechts komen. Zulk een koningskwestie kan ontstaan, als men het koningshuis wil gebruiken tegen de politieke en sociale rechten van het volk, als men het vorstenhuis of leden daarvan zodanig in een omstreden positie brengt en als men het vorstenhuis of leden van het vorstenhuis plaatst boven — dat wil zeggen tegenover — de Grondwet. Wij hebben een dergelijke situatie de laatste tientallen jaren gelukkig niet gekend, maar dit gevaar wordt thans door het optreden van het kabinet en in het bijzonder van de Minister-President in feite opgeroepen. De overijling, het gedraai, de verrassingsmanoeuvres en de propagandamethodes, waarmee alles rondom de verloving, de toestemmingswet en het aanstaande huwelijk is aangepakt, zijn precies in strijd met wat had moeten gebeuren om een conflict te vermijden. Het heeft er zelfs wel op geleken, dat men op zo'n conflict aanstuurde. Wij zullen in het kort een aantal feiten nagaan.

In de regeringsverklaring, die is uitgesproken bij het eerste optreden van dit kabinet, is de aanstaande verloving niet in het geding gebracht. Minister Cals heeft, in antwoord op schriftelijke vragen, gezegd, dat het kabinet van niets wist. Iedereen weet, ook de Regering kan dat weten, dat daarover zeer veel twijfels bestaan. Er zijn mededelingen geweest, omder andere van de heer Aalders, voorzitter van Expogé, dat het kabinet-Marijnen en daarna het kabinet-Cals van de feiten op de hoogte waren. Deze mededelingen zijn voor zeer vele getuigen gedaan, maar zij zijn ingeslikt op een manier alsof er een appel van de stiefmoeder van Sneeuwwitje was toegeënd.

Een ander feit is de nog niet verklaarde annulering van het debat over vraagstukken met betrekking tot de ministeriële verantwoordelijkheid voor het Koninklijk Huis, hetgeen twee dagen voor de kabinetscrisis op initiatief van de heer Cals geschiedde.

In de pers is de mededeling gedaan, dat de pagina's met berichten over de verloving al met Pasen waren gezet en dat alleen de naam van de aanstaande verloofde ontbrak. Daarom bestaat er bij het Nederlandse volk nog steeds twijfel of geen informatie aanwezig was; of moet men aannemen, dat ook deze informatie tussen de oude kranten is terechtgekomen? Mijnheer de Voorzitter! Er is een gevoel van overrompeling blijven hangen, die verband houdt met de kabinetsformatie.

Bakker

Daarna is er een lange tijd verlopen tussen de bekende publikatie van de foto's en de informatie aan de fractievoorzitters van de Eerste en de Tweede Kamer. Die informatie is gegeven met de rug tegen de muur, omdat de verlofingsdatum al was vastgesteld. Uit de gehele inscenering daarvan is gebleken, dat die zogenaamde informatie niet anders was dan een dwang tot uitspraak. In feite is de gehele parlementaire procedure daarbij gereduceerd tot één dag, waarbij inlichtingen werden gegeven en het ja-woord werd gevraagd.

Vervolgens heeft de propagandacampagne voor de toestemmingswet onder het volk plaatsgevonden, waarvan iedere televisiekijker getuige is geweest.

De Minister-President en de overige leden van het kabinet hebben door hun optreden een rustige oordeelsvorming onmogelijk gemaakt. Niet alleen tegen de toestemmingswet, maar ook tegen deze hele methode is veel oppositie gerezen.

Mijnheer de Voorzitter! Wij hebben ervaren, dat bij de oppositie velerlei motieven een rol spelen; die oppositie is ook niet te brengen onder enige partij-politieke noemer. De bevestigingen zal ik hier niet allemaal opsommen; beslissend is echter, dat het een oppositie van betekenis is, ook in getal. Bovendien is het — dat is hier al meerdere malen gezegd — een oppositie met een te respecteren ondergrond. Nu er zo'n oppositie bij een dergelijk vraagstuk bestaat, was het eenvoudigweg de plicht van de Regering geweest, iedere overhaasting te vermijden of te beëindigen, met de indiening van de toestemmingswet te wachten en alle eenmaal geschapen dwang-situaties tegenover leden van het parlement op te heffen. Men had los van alle individuele overwegingen moeten bedenken, wat deze tienduizenden mensen gezamenlijk beweegt. Hun tegenstand komt voort uit een bittere herinnering en uit zorg voor de toekomst van hun land. Het gemeenschappelijke element wordt gevormd door vaderlandslievende overwegingen. De reden voor het zo sterk spreken van herinnering en zorg in dit geval wordt gevormd door de bindingen van de verloofde van Prinses Beatrix met het Duitsland van voorheen en van thans. Van Duitsland ging, en gaat ook nu, een gevaarlijke dreiging uit. Het verleden kennen wij, maar velen, de een minder, de ander meer, zien steeds duidelijker, dat er nu ook gevaren bestaan. Zij zien, dat de omvang van dat Duitse gevaar juist zo groot is door de verstrengelingen van Duitsland met andere landen. Duitsland is in een positie gekomen, waarin het kernreacties kan veroorzaken.

Het is een begrijpelijke reactie, dat men iemand, die zulke sterke bindingen met de in Duitsland heersende kringen vertegenwoordigt, niet op een belangrijke post in Nederland wil zien.

De argumenten, die van verscheidene zijden zijn aangedragen tegen deze overwegingen, kunnen die zorg alleen nog maar groter maken. De voorzitter van de A.R.P. heeft gezegd: Ja, maar wij hebben Duitsland toch ook in de E.E.G. en de N.A.V.O. opgenomen. Ik mag eraan herinneren, dat toen het argument is gebruikt, dat daarmee Duitsland in bedwang zou worden gehouden. Wie houdt echter wie in bedwang op het ogenblik? Wie is sterker geworden en wie zwaker?

Dan ligt een volgende conclusie voor de hand. Als eenmaal zulke bindingen gaan ontstaan, als zij goedgekeurd en verdedigd worden, nemen de kansen toe, dat leden van het koningshuis worden gebruikt tegen de politieke wensen van het volk en ook tegen onze grondwettelijke regelingen. Dan zal het gevaar bestaan, dat sommigen van het koningshuis een wapen willen maken voor een reactionaire politiek.

De aanwijzingen zijn er nu reeds, met name door de aanval, die de Minister-President na een kabinetszitting heeft gedaan op de brief, die de heer Nederhorst heeft geschreven. De heer Nederhorst had een brief geschreven. Het was een particuliere brief; dit is hier vanmiddag nog eens bevestigd. De reactie van de heer Cals was, dat de inhoud strijdig met de Grondwet was. Hij is daarin dan vandaag bijgevalen door de heer Schmelzer, die weleens even als groot-inquisiteur

zal optreden. De eerste vraag, die natuurlijk opdoemt is, sedert wanneer een particuliere correspondentie in strijd kan zijn met de Grondwet, die het briefgeheim erkent. Maar de zaak reikt natuurlijk veel verder. Wij kennen de Minister-President als een groot stoeier met de Grondwet, als ik het even zo mag zeggen. De Minister-President heeft nog niet zo lang geleden, toen hij nog kamerlid was, langademige pleidooien gehouden voor een verandering van de Nederlandse Grondwet, waaruit blijkt, dat hij het met de huidige Nederlandse Grondwet niet geheel eens is. Hij heeft laten verschijnen of zal dit binnenkort laten doen, als leider van het kabinet, een proeve van een nieuwe grondwet, waarin naar zijn eigen zeggen ook zijn eigen denkbeelden niet verwerkt staan en waarmee hij het dus ook niet helemaal eens zal zijn. En nu doet hij een aanval op de heer Nederhorst met een stukje grondwetuitleg, waarmee niemand anders het eens mag zijn. Datgene, waarover de heer Nederhorst heeft gesproken, was het gevaar, dat door de eigenzinnigheid van bepaalde personen en door krachten, die hiervan gebruik zouden maken, de constitutionele monarchie in gevaar zou kunnen komen. Welnu, het is het recht en de plicht van een kamerlid om zulke dingen te zeggen, als hij die meent. Het allereerste en het laatste recht van het parlement en van zijn leden is geweest en moet zijn de mogelijkheid om iedere vorm van willekeur van de zijde van een staatshoofd in de kiem te smoren. Wanneer dat niet meer kan, komen wij niet terecht in de eerste republiek van de heer Lankhorst, maar in de Vijfde Republiek van de heer De Gaulle. Dat begrip is de basis van ons parlementaire stelsel. Een kamerlid heeft onder zulke omstandigheden het recht zijn mond open te doen. Het kabinet hoort het te doen; wanneer echter het kabinet in zijn taak te kort schiet, is er het parlement om die taak over te nemen. Wie die rechten wil aantasten en zelfs ongrondwettig wil verklaren, blijkt zelf uiterst gevaarlijke opvattingen over de Grondwet te hebben.

Dit alles moet voor het Nederlandse volk een reden zijn tot vergrote waakzaamheid tegen mogelijke aanslagen op zijn rechten.

In dit verband wil ik slechts een enkel woord spreken over een geheel ander aspect van deze zaak, nl. het feit dat de heer Schmelzer uit deze discussie tegenover de P.v.d.A. de conclusie heeft getrokken: zoet blijven, anders ga je de regering uit! Dat is het, wat wij vanmiddag hebben gehoord. De praktische vorm, die dat dreigement zal blijken te hebben, zal morgen bij de stemmingen over de Huurwet wel duidelijk worden.

Dit alles kan men niet los zien van de keuze van Amsterdam als trouwstad. Het is een ongebruikelijke keuze; er is geen traditie van prinselijke huwelijken in Amsterdam. Waarom is voor het eerst de hoofdstad voor een dergelijk huwelijk aangewezen? Het kan alleen te verklaren zijn doordat men aan de verloofde van Prinses Beatrix een extra staatkundig gewicht heeft willen geven, hetgeen men nu juist niet zou moeten doen.

Al deze feiten maken het begrijpelijk, dat er zoveel oppositie is ontstaan; zij is ontstaan door de overhaasting, begeleid door propaganda-offensieven, die volstrekt verwerpelijk zijn.

In deze zaak hebben wij geen onverschillige houding aangenomen. Steeds weer, vanaf de allereerste dag tot gisteren toe, hebben wij tegen deze methodes gewaarschuwd. Wij hebben de suggestie ter discussie gesteld om Prinses Margriet als eerste troonopvolgster in aanmerking te laten komen, omdat naar het zich nu laat aanzien de risico's, waarover ik zojuist sprak, in dat geval geringer zouden zijn. Wij hebben niets vernomen van enige oppositie tegen een eventuele toestemmingswet voor het huwelijk van die prinses.

Onze conclusie is: er zijn niet voldoende garanties, dat dit goed uitpakt; er zijn geen garanties, dat door de wijze waarop deze kwestie is behandeld de constitutionele monarchie niet een strijdzaak zal worden, met alle gevolgen van dien.

Bakker e. a.

De communistische fractie heeft in het verleden — vóór de oorlog — de toestemmingswet voor het huwelijk tussen Prinses Juliana en Prins Bernhard goedgekeurd; zij heeft ook deelgenomen aan de inhuldiging van Koningin Juliana. Onder de huidige omstandigheden liggen de zaken echter zo, dat onze fractie heeft besloten, dat zij geen medeverantwoordelijkheid kan dragen. Bij normale wetsontwerpen geeft dat een vrij eenvoudige positie. In zo'n geval kan men tegenstemmen en daardoor de wens en het voornemen tot uitdrukking brengen de actie buiten en in het parlement voort te zetten, om te bereiken dat de genomen beslissingen worden veranderd. In dit geval is er sprake van een onherroepelijk besluit, waarop niet kan worden teruggekomen; het is geen normale wet, het is een voldongen feit.

Met het oog op die situatie, mijnheer de Voorzitter, zal onze fractie niet aan de stemming deelnemen.

*De vergadering wordt te 15.50 uur geschorst
en te 16.12 uur hervat.*

De heer **Roolvink** (A.R.P.): Mijnheer de Voorzitter! Gaarne had mijn fractie gezien, dat het thans voor ons liggende wetsontwerp zonder discussie zou zijn aanvaard, zoals het ook in het jaar 1936 is gebeurd.

Nu het niet mogelijk blijkt de grondwettelijk vereiste toestemming zonder debat te verlenen, stel ik het op hoge prijs, het gevoelen van de antirevolutionaire Tweede-Kamerfractie te vertolken.

Mijnheer de Voorzitter! Wij hebben het voorrecht te leven in deze moderne tijd; in een tijd, waarin vorstelijke kinderen voor wat hun huwelijkskeuze betreft niet meer geheel afhankelijk zijn van hun ouders.

De voorrechten van de moderne tijd met schier ongeken-de publiciteitsmogelijkheden maken het ook begrijpelijk, dat ons volk met grote belangstelling de gebeurtenissen rondom verloving en huwelijk van onze Kroonprinses volgt.

In het verleden — ik zei het reeds — werden prinsessen veelal uitgehuwelijkt door hun ouders, uit zuiver politieke overwegingen. Geen wonder, dat een dergelijk huwelijk veelal niet uitkwam boven het niveau van een politiek arrangement. Toch groeide uit een dergelijk huwelijk soms een liefde tussen twee mensen, die ver uitging boven een politieke overeenkomst.

Een overeenkomst als ik zoëven noemde is in strijd met wat elementair is in een huwelijk, nl. de liefde. Van deze liefde heeft een dichterlijke geest eens gezegd, dat zij de enige bloem is, die de moeder aller levenden uit het verloren paradijs heeft meegenomen.

Mijnheer de Voorzitter! In een wereld, die somtijds meer op een jungle lijkt dan op een paradijs, bloeit gelukkig veelal de bloem van de liefde tussen man en vrouw op verrassend schone wijze. Wanneer dan ook te midden van de gemeente van Christus, voor Gods aangezicht, een huwelijk wordt bevestigd, wordt ook altijd weer door de kerk verkondigd, dat God ook deze twee als door Zijn hand heeft samengebracht. En: wat God heeft samengebracht scheidt de mens niet.

Met volledige handhaving van het voorgaande merk ik op, dat het huwelijk geen zaak is van ondoordachte voortvarendheid, doch evenmin uitsluitend een zaak van het hart. Het heeft ook iets te maken met op wijsheid berustende overwegingen. Vandaar, dat reeds in de oudheid waarde werd toegekend aan het oordeel van de ouders. Dit is ook in onze tijd nog het geval. Dit brengt mee, dat het recht van vrije keuze van de direct betrokkenen en het recht van de ouders door buitenstaanders niet mag worden aangetast. Hetgeen betekent, dat buitenstaanders in zaken als deze grote reserve in acht dienen te nemen.

Mijnheer de Voorzitter! Wij verwerpen elke vorm van rassendiscriminatie, derhalve ook elke vorm van volkeren-

Roolvink

discriminatie. Het zou dan ook wel heel vreemd zijn, indien wij iemand, die tot een andere nationaliteit dan de Nederlandse behoort, daarom zouden diskwalificeren. Wanneer het voorgaande in algemene zin wordt onderschreven, kan ook het gesprek over het thans aan de orde zijnde onderwerp ons verder helpen.

Mijnheer de Voorzitter! In de memorie van antwoord lees ik de volgende zin:

„Met een negatieve houding ten aanzien van dit wetsontwerp zouden ook naar de mening der Regering het belang der monarchie en het landsbelang niet worden gediend.”

Met deze zin betuigt mijn fractie haar volledige instemming. Daarbij stellen wij voorop, dat wij er geen enkele behoefte aan hebben de controverse, die in ons volk op dit punt blijkbaar bestaat, scherper dan nodig is toe te spitsen. Enerzijds menen wij, dat een sobere behandeling op dit moment is geboden, anderzijds geven wij de voorkeur aan een positieve benadering boven een negatieve bestrijding van gevoelens, die wij niet delen.

Het is hierbij natuurlijk onvermijdelijk, dat wij ons herinneren, dat de Duitse staat „onder nationaal-socialistisch regime” aan Nederland en aan de Nederlandse burgers onnoemelijk veel kwaad heeft gedaan. Een kwaad, dat in vele gevallen nooit meer goedgeemaakt kan worden. Velen onder ons volk voelen nog dagelijks de smartelijke wonden. Wij weten, dat dit kwaad een gevolg is geweest van een systeem, dat door velen van ons volk reeds in een vroeg stadium als antichristelijk en volslagen heidens werd onderkend, terwijl het door een groot deel van de Duitsers en door minderheden van andere volken, waaronder — helaas — ook het Nederlandse, met een zelfde zelotisme werd gediend.

Mogen wij nu — en dit is een kernvraag in deze discussie — van het huidige Duitsland hetzelfde beeld behouden, dat wij van dat land gedurende de oorlog hadden? Moeten wij dan op het standpunt van de onverzoenlijkheid blijven staan? Heeft dan de bijbelse prediking van de verzoening geen enkele vrucht gedragen? Zo zou er meer te vragen zijn. Hoewel ook wij niet zonder zorg zijn over bepaalde overblijfselen van de nazigeest, die zich zo nu en dan manifesteren, hebben wij vandaag in overwegende mate met een Duitsland te maken, dat zijn plaats weer heeft ingenomen in de rij der volkeren, een land, dat ook door ons is geaccepteerd als democratische partner in de Europese gemeenschappen en in de N.A.V.O. De voorzitter van de A.R.P. sprak in dit verband van een „dubbele moraal”, wanneer men Duitsland als bondgenoot wel aanvaardt en niet iemand van Duitse nationaliteit als de man van onze Kroonprinses. Ik stel het op prijs ook namens mijn fractie deze uitspraak van de heer Berghuis hier volledig te ondersteunen.

Nu is er de laatste tijd in deze discussie een element te bespeuren, dat mijn fractie reden tot zorg geeft. Sommige publikaties wekken de indruk, dat de bezwaren zich niet zozeer richten tegen het feit, dat de heer Von Amsberg een Duitser is, maar dat, bij de één meer verborgen dan bij de ander, de kritiek zich meer gaat richten op Prinses Beatrix en in een enkel geval zelfs op H.M. de Koningin. Wij ontvangen niet aan de indruk, dat het huwelijk van Prinses Beatrix met een Duitser als een aanleiding wordt aangegrepen om persoonlijke beslissingen van leden van het Koninklijk Huis aan kritiek te onderwerpen of om aan latente gevoelens van afkeer van de constitutionele monarchie lucht te verschaffen. Sinds meer dan een eeuw geldt in Nederland de grondwettelijke regel, dat de Koning onschendbaar is en dat de ministers verantwoordelijk zijn. Wat de laatste tijd gebeurt, doet twijfel ontstaan over de vraag, of ieder, die in Nederland staatkundige verantwoordelijkheid draagt, deze regel wel kent en in acht neemt.

Roolvink

De plaats waar bezwaren, tegen datgene wat uit het Koninklijk Huis naar buiten treedt, kunnen worden ingebracht, kan iedere verantwoordelijke politicus bekend zijn.

Het spijt ons oprecht, dat de discussie de laatste tijd in de richting gaat, die ik zoëven aanduidde. Ik denk in dit verband aan het feit, dat de discussies in ons volk de laatste weken sterk zijn gevoed door een in de publiciteit geraakte brief. Mijn fractie acht het niet juist om de hoofdzaak — onze toestemming tot het huwelijk van onze Kroonprinses — te laten overschaduwen door een breed debat over deze ongelukkige brief. Tegen de heer Von Amsberg mogen geen bezwaren worden ingebracht op grond van zijn nationaliteit. Men kan ook geen bezwaren tegen zijn mentaliteit inbrengen; dit is afdoende bewezen. Een ieder, die bij het overleg over deze zaak betrokken is geweest, zal deze laatste uitspraak mijnerzijds moeten onderschrijven.

Op grond van de korte ervaring, die ons volk met hem heeft, menen wij te mogen verwachten, dat de heer Von Amsberg een positieve factor zal gaan vormen in ons democratisch bestel, in onze zo waardevolle constitutionele monarchie. Dus rest ons slechts de vraag te beantwoorden of wij „ja” dan wel „neen” tegen het toestemmingsontwerp zullen moeten zeggen.

Mijnheer de Voorzitter! Opgemerkt moet worden, dat onze taak als leden van de Staten-Generaal ter zake van dit onderwerp begrensd is. Immers, de bepalingen van de Grondwet, die ons hier vandaag voor deze beslissing bijeenbrengen, dienen uitsluitend om te voorkomen, dat in het kader van het erfelijk koningschap huwelijksverbintenissen zouden leiden tot schade van het nationale karakter van de Kroon of tot buitenlandse politieke verwickelingen, die voor Nederland ongewenst zijn. Het huwelijk, waarvan sprake is in het voor ons liggende ontwerp van wet, houdt naar onze mening — voor zover wij dat als leden van de Staten-Generaal kunnen overzien — geen gevaar in voor het nationale karakter van de Kroon, noch voor het verwickeld raken van Nederland in buitenlandse politieke zaken. Nu wij dat hebben geconstateerd, ook na kennis genomen te hebben van bezwaren, die bij sommigen onder ons volk leven, kunnen en — ik zeg er in alle openhartigheid bij — willen wij niet anders doen dan onze stem aan dit ontwerp geven en hebben wij door ons over het ontwerp uit te spreken onze grondwettelijke plicht vervuld.

Mijnheer de Voorzitter! Bij deze mededeling zou ik het kunnen laten. Ik wil dat echter niet doen. Ik zou er de aandacht op willen vestigen, dat een keuze, als wij vandaag doen, niet door ieder op grond van een logisch sluitende redenering zal worden begrepen. Wij betreuren dat. Het is in een kwestie als deze niet mogelijk een zodanige redenering te geven, dat iemand die tot een andere beslissing is gekomen daardoor wordt overtuigd.

Ook het gevoel spreekt een woord mee. Juist nu het de plaats en de positie van het Huis van Oranje betreft, gaat de zaak niet buiten de gevoels sfeer om. Bij brede lagen van ons volk, en stellig bij de volksgroep, waarmee wij ons bijzonder verbonden voelen, leeft een diep in de historie verankerd gevoel van respect en liefde voor het Huis van Oranje.

De heer Nederhorst heeft in zijn hedenmiddag gehouden redevoering — die ik overigens op dit ogenblik niet verder wil bespreken — een citaat gegeven — „zich beroepen op” mag ik misschien niet zeggen — uit het Beginsel- en Algemeen Staatskundig Program van de A.R.P. Ik kan mij voorstellen, dat de heer Nederhorst er wel behoefte aan heeft om ergens voor zijn ideeën enige steun te vinden. Dat is ook zijn goed recht. Ik stel er echter prijs op het citaat, dat de heer Nederhorst heeft gebruikt, eens nader onder de loep te nemen. De heer Nederhorst heeft nl. het volgende geciteerd uit het program, dat ik zoëven noemde. Ik wil het hier letterlijk overnemen. Hij heeft gezegd:

„Wanneer ik een enkele confessionele tussenzin”

Roolvink c. a.

— dit is uiteraard een formulering, die geheel voor de verantwoordelijkheid is van de geachte afgevaardigde; ik zou het zo nooit overgenomen hebben, maar ik wil letterlijk citeren en ik doe het nu dus wel —

„buiten beschouwing laat, dan lees ik daar: zij — dat is de A.R.-partij — houdt geen enkele staatsvorm voor de enig aanvaardbare. Voor Nederland echter oordeelt zij de meest geschikte regeringsvorm het grondwettelijke Koningschap der Oranjes, zoals dit zich geleidelijk uit de republiek der 16e eeuw heeft ontwikkeld.”

Mijnheer de President! Ik stel het op prijs de letterlijke tekst van artikel 3 te citeren. Deze omvat iets meer, daar komt ook die zogenaamde confessionele tussenzin in. Er staat nl.:

„Zij” — de Anti-Revolutionaire Partij — „beschouwt het soevereine gezag van God en niet de volkswil als grondslag van het overheidsgezag. Zij houdt geen enkele staatsvorm voor de enig aanvaardbare. Voor Nederland echter oordeelt zij, dankbaar voor de zegen, die God in het Huis van Oranje geeft, de meest geschikte regeringsvorm het grondwettelijke Koningschap der Oranjes, zoals dit zich geleidelijk uit de republiek der 16e eeuw heeft ontwikkeld.”

Ik wil in dit verband op twee punten de aandacht vestigen. In de aanhef van dit artikel wordt gesproken van het soevereine gezag van God en daarmee wordt zeer duidelijk stelling genomen tegen de volkssoevereiniteit. Dat is de grondslag van dit artikel. De heer Nederhorst heeft dit weggelaten en daarom stel ik het op prijs, hier de volledige tekst weer te geven. Het zou mij nl. zeer bedroeven, als een onjuiste indruk werd gewekt van de feitelijke inhoud van één van de basisartikelen van het program, dat hier is geciteerd.

Vervolgens wordt zeer duidelijk uitgesproken, dat de partij dankbaar is voor de zegen, die God in het Huis van Oranje heeft gegeven. Daarin ligt een erkenning opgesloten van de bemoeïng Gods met de geschiedenis van een volk. Dit is het tweede essentiële punt. Wanneer men deze punten weglaat uit het citaat, krijgt men een verminkte indruk van de feitelijke inhoud van één van de basisartikelen van het antirevolutionaire program.

Dit is de reden, waarom ik er prijs op heb gesteld, op dit punt enige verduidelijking te geven.

Het gaat in de thans aan de orde zijnde kwestie om een zuivere verhouding tot het Koninklijk Huis en om een landsbelang van de hoogste orde. Voor onze fractie — en naar ik hoop en vertrouw voor vele anderen — geldt, dat een koningshuis, dat sinds verre voorgelachten één is geweest met ons volk in zijn brede lagen, juist nu, in onze tijd, in onze moderne tijd, in hoge ere dient te worden gehouden. De liefde voor ons vorstenhuis is in staat om bezwaren en twijfels te boven te komen, zonder iets te verdoezelen en zonder moeilijkheden en bezwaren te negeren. Het is deze liefde, die de weg zal weten te vinden tot een groeiende harmonische verhouding tussen een modern koningschap en een volk, waarvan wij overtuigd zijn, dat het in brede lagen achter dit koningshuis staat.

Geve God, in Wiens hand alle leven is, ook in verre toekomst Zijn onmisbare zegen aan vorstenhuis en vaderland.

De heer Jongeling (G.P.V.): Mijnheer de Voorzitter! In de Bijbel wordt gesproken over mensen, die anderen zware lasten opleggen, waar zij zelf met geen vinger willen aankomen. Wij, leden van het parlement, moeten oppassen, dat wij niet tot die mensen gaan behoren. Wij lopen dat gevaar, wanneer wij artikel 17 van de Grondwet gaan uitleggen en toepassen op een wijze, die naar mijn mening in strijd is met de bedoeling van dit artikel, wanneer wij een draagwijdte eraan geven, die het artikel op den duur ondraaglijk zal maken voor de leden van ons vorstenhuis. Een draagwijdte, die er niet in zit.

Jongeling

De leden van ons vorstenhuis zijn vrij om een huwelijks-partner te kiezen. Deze vrijheid heeft natuurlijk altijd als keerzijde de verantwoordelijkheid; dat geldt voor elke vrijheid. Artikel 17 bepaalt niet, dat zij verplicht zijn om met hun huwelijkskeuze naar de Staten-Generaal te lopen enz.; het bepaalt alleen de rechtsgevolgen, indien de toestemming niet wordt gevraagd. Dat is dus een andere zaak.

Wij hebben derhalve in deze huwelijkskeuze allereerst te doen met de vrije beslissing van een vrije prinses, die zelf haar keuze heeft gemaakt en die, nu zij de goedkeuring van de Staten-Generaal blijkt te hebben aangevraagd, daarmee te kennen geeft, dat zij te zijner tijd de zware last van het koningschap op zich zal willen nemen. Dan komt artikel 17 te pas.

Een vorige keer is voor een vorstelijk huwelijk de toestemming niet gevraagd. Ik meen, dat het terecht niet is gebeurd; in elk geval blijkt uit dit feit, dat zowel de kinderen uit het vorstenhuis als het koninklijk paar en het kabinet, dat thans de verantwoordelijkheid op zich moet nemen, wel terdege hun verantwoordelijkheid beseffen. Een vorige keer werd geen toestemming gevraagd; nu wel. Men maakt dus wel terdege onderscheid. Nu is dan de beurt aan de Staten-Generaal om te oordelen.

Mijnheer de Voorzitter! Wie zou het wagen, in de zeer persoonlijke en intieme beslissing, waarbij het gaat om de liefde tussen twee jonge mensen die ervan zijn overtuigd dat God hen heeft samengebracht, in te grijpen, anders dan op zeer zware staatkundige gronden, omdat men voor een gewetensconflict komt te staan, zodat men niet anders kan en niet anders mag handelen.

Nu wij, leden van de Staten-Generaal, aan de beurt komen, zijn er al drie instanties geweest, die „ja” hebben gezegd tegen het huwelijk: in de eerste plaats het jonge paar zelf, dus ook in het bijzonder Prinses Beatrix; in de tweede plaats haar ouders en in de derde plaats dit kabinet, dat de verantwoordelijkheid voor deze zaak op zich heeft genomen. Nu zijn wij de vierde instantie.

Nu moeten wij toch goed in het oog houden, dat wij niet zijn een soort van toeziende voogden op de prinsessen en op het Koninklijk Huis en ook niet een soort huwelijksmakelaars, die de allerbeste huwelijkskandidaat moeten uitzoeken en die anderen maar moeten afkeuren, omdat zij ons misschien niet helemaal liggen.

De bedoeling van artikel 17 kunnen wij, geloof ik, alleen vatten, wanneer wij dit artikel in verband brengen met een ander grondwetsartikel, nl. artikel 53. Dit artikel bevat de zogenaamde inhuldigingseed, die ik gaarne wil citeren.

Nadat in artikel 52 van de Grondwet is gezegd, dat de Koning, de regering aanvaard hebbende, zodra mogelijk plechtig wordt beëdigd en ingehuldigd binnen de stad Amsterdam, in een openbare en verenigde vergadering der Staten-Generaal, wordt in artikel 53 gezegd:

„In deze vergadering wordt door de Koning de volgende eed of belofte op de Grondwet afgelegd:

„Ik zweer (beloof) aan het Nederlandse volk, dat Ik de Grondwet steeds zal onderhouden en handhaven.

„Ik zweer (beloof) dat Ik de onafhankelijkheid en het grondgebied van de Staat met al Mijn vermogen zal verdedigen en bewaren; dat Ik de algemene en bijzondere vrijheid en de rechten van alle Mijne onderdanen zal beschermen, en tot instandhouding en bevordering van de algemene en bijzondere welvaart alle middelen zal aanwenden, welke de wetten te Mijner beschikking stellen, zoals een goed Koning schuldig is te doen.

„Zo waarlijk helpe Mij God Almachtig! („Dat belof Ik!”)”.

In deze inhuldigingseed wordt dus heel kort samengevat, wat de taak en de positie van de Koning zijn. Het is misschien ook van belang erop te wijzen, dat de Koning die eed aflegt tegenover de verenigde vergadering van de Staten-Generaal

en dat de leden daarvan na de eed op hun beurt hoofd voor hoofd zweren of beloven:

„Wij ontvangen en huldigen, in naam van het Nederlandse Volk en krachtens de Grondwet, U als Koning; wij zweren (beloven), dat wij Uw onschendbaarheid en de rechten Uwer Kroon zullen handhaven; wij zweren (beloven) alles te zullen doen wat goede en getrouwe Staten-Generaal schuldig zijn te doen.

„Zo waarlijk helpe ons God Almachtig!” („Dat beloven wij!”)”.

Zo staat het er. Welnu, mijnheer de Voorzitter, dan zien wij meteen heel kort samengevat wat de eigenlijke taak van de Koning is, nl. verdediging van de onafhankelijkheid, bescherming van de vrijheid en bevordering van de welvaart van het volk, waarover hij of zij geroepen is te regeren. Wij zien dan meteen, dat de Koning veel meer is dan alleen een symbool.

Het bovenstaande kan men niet vatten onder het woordje „symbool”. Wie dat wel doet, maakt ook van artikel 53 van de Grondwet, de inhuldigingseed, een paskwil, want dan kan de Koning niet werkelijk de onafhankelijkheid beschermen, de vrijheid beveiligen en de welvaart bevorderen.

Het is ook niet zo, dat dit dateert van de tijd dat wij de monarchie hebben. Oranje heeft deze grote taak al veel langer in ons volksleven verricht, ook onder de republiek, toen de stadhouders eeuwenlang voor de vrijheid hebben gestreden. De vrijheid van Nederland is bevochten onder een oranje vaandel en niet onder een vaandel van enige andere kleur.

Welnu, mijnheer de Voorzitter, die inhuldigingseed bepaalt het leven van een koning, ook van iemand, die straks tot de Kroon zal worden geroepen. Dan wordt ook het huwelijk inderdaad een gewichtige zaak en dan zal artikel 17 zijn volle kracht moeten hebben, ook wat de Staten-Generaal betreft.

Het is dan normaal, dat wij beginnen met eenvoudig vertrouwen te stellen in haar, die tot nu toe getoond heeft dat vrouwen ten eerste waardig te zijn, in haar ouders, die zich eveneens dit vertrouwen waardig hebben betoond, en in dit kabinet, dat in deze zaak zeer nauwkeurig alles heeft onderzocht en nu ook de verantwoordelijkheid op zich neemt.

Het kan niettemin voorkomen, dat leden van de Staten-Generaal in gewetensnood komen en dat zij werkelijk menen op grond van dit artikel niet te mogen toestemmen; wij hebben onze eigen verantwoordelijkheid. Ik meen, dat die gewetensnood er alleen maar kan zijn, wanneer de taak van artikel 53 in het gedrang komt; artikel 53 behelst een samenvatting van de hele koninklijke taak. Als wij van oordeel zijn, dat door dit huwelijk afbreuk wordt gedaan aan artikel 53 en dat de toekomstige koning dan niet meer ten volle die vrijheid, die onafhankelijkheid en die welvaart van ons land kan voorstaan, dan wordt het anders.

Bij de inbreng voor het voorlopig verslag heb ik iets geciteerd uit het boek van Struycken „Het staatsrecht van het Koninkrijk der Nederlanden”. Ik heb erop gewezen, dat prof. Struycken eigenlijk maar twee gevallen aangeeft, waarin de Staten-Generaal moeten zeggen, dat het nu toch niet kan. Hij noemt als eerste geval, dat een onwaardige op deze wijze lid wordt van het Koningshuis. Het tweede is, dat er betrekkingen zouden ontstaan, die schadelijk voor land en volk zouden zijn; ik geef het nu even heel kort weer.

In de „N.R.C.” van maandag jl. heeft dr. Van Raalte hierop gewezen en gezegd, dat hier onvolledig wordt geciteerd, hetgeen z.i. tot ernstige consequenties kan leiden; het onvolledige citaat deugt niet, want het kan onder meer leiden tot een veel te ruime opvatting over deze zaak. Het is jammer — aldus nog steeds dr. Van Raalte —, dat de Regering zich hiermede in haar antwoord akkoord heeft verklaard.

Men moet van goeden huize zijn om een uitnemende kenner van het staatsrecht als dr. Van Raalte tegen te spreken. Ik wil niet beweren, dat ik van zo goeden huize ben, maar ik zal het er deze keer op wagen. Ik ben het niet geheel met Van

Jongeling

Raalte eens. Ik heb inderdaad een kort citaat gegeven. Van Raalte wijst er terecht op, dat Struycken heeft gezegd: „Wanneer zulke betrekkingen ontstaan door huwelijken met andere vorstenhuizen.” Dit punt heb ik in het citaat niet genoemd.

Een commentaar op de Grondwet van een particulier, van welke uitnemende kwaliteit hij ook mag zijn, is altijd nog iets anders dan de letterlijke tekst van de Grondwet. Zo'n commentaar is niet op dezelfde wijze bindend; het zal ook altijd een bepaald situatief, aan de tijd gebonden element hebben. Prof. Struycken heeft zijn handboek geschreven in de periode van 1915—1917, dus midden in de eerste wereldoorlog, toen prins Hendrik van Mecklenburg-Schwerin hier prins-gemaal was. Het was hem ongetwijfeld bekend, dat de Nederlandse regering in 1901 bij het huwelijk zeer nauwlettend heeft toegezien en ervoor heeft gezorgd, dat deze Duitse prins uit het groothertogdom Mecklenburg-Schwerin in het Duitse keizerrijk alle banden met Duitsland verbrak en volledig Nederlander werd. Het is in de tijd, dat dit handboek werd geschreven, wel gebleken, hoe wijs dit van de Nederlandse regering is geweest. Het is daarom begrijpelijk, dat Struycken in zijn boek dan ook met name huwelijken met vreemde vorstenhuizen noemt, die vele consequenties konden hebben. In die tijd was het heel gewoon, dat vorstenkinderen met vorstenkinderen gingen trouwen; in die tijd waren er in Europa ook nog 22 gekroonde hoofden.

Nu is het met die zaken wel enigszins anders. Er zijn nu nog acht vorstenhuizen in Europa, waarvan het Nederlandse verreweg het oudste is. Het is nu ook veel meer gewoon geworden, dat vorstenkinderen ook wel met niet-adellijken of niet-prinsen en niet-prinsessen trouwen. Ik vind dat een heel normale en goede ontwikkeling. Terwijl dit situatief element is vervallen, is het eigenlijke element in Struyckens' betoog, dat zich ten slotte grondt op artikel 53, naar mijn mening gebleven. Dat is het element, dat men geen betrekkingen moet aangaan met mensen die daardoor weleens een zeer ongunstige invloed zouden kunnen hebben op de Nederlandse staatsbelangen. Dat kan vandaag ook voorkomen met diplomaten, kinderen van presidenten, enz., mensen die toch geen gekroonde hoofden zijn. Ik geloof, dat het blijvende element hier juist naar voren moet worden gehaald.

Ik verheug mij erover, dat de Ministers zich overigens met dit deel van mijn betoog akkoord hebben verklaard en daarmee hun instemming hebben betuigd.

Ik heb in het algemeen de memorie van antwoord met veel instemming gelezen, op één punt na. Dat ene punt is de kwestie van dat Duitse adelspredikaat „von”. Ik heb bij het voorlopig verslag daartegen bezwaren ingebracht en enkele anderen hebben zich daarbij aangesloten. Ik meen, dat die bezwaren in de memorie van antwoord niet zijn weerlegd en dat het kabinet zich er op dit punt eigenlijk met een Jantje-van-Leiden heeft afgemaakt. Er is geen tegenargumentatie gegeven. Men verwijst eenvoudig weer naar het eerste stuk, de memorie van toelichting, en zegt: Daarin hebben wij de gronden al genoemd. Ja, maar daartegen was juist bezwaar ingebracht.

Dit is toch zulk een nuchtere en eenvoudige zaak. Iemand, die Prins der Nederlanden wordt, die in de volle glans komt te staan van de Oranjetroon, heeft toch het geelkoperen blaakertje van een Duits adelspredikaat niet meer nodig! Dat lijkt toch nergens op. Men heeft veel opgemerkt over symboliek en over de Koning als symbool, ook dingen, waarmee ik het in het geheel niet eens ben. Hier was nu zulk een prachtige kans geweest voor een symbolische daad — die kans is helaas verzuimd — door de naam volkomen te vernederlandsen en van het „von” afstand te doen en er heel gewoon „van” van te maken. Daarmede was dan als het ware symbolisch uitgedrukt, dat deze jongeman „uit zijn land en uit zijn maatschap en uit zijns vaders huis” wilde uitgaan naar het land, waarvan hij overtuigd is geworden, dat God het hem wijst en dat hij tot zijn aanstaande vrouw, en daarin tot het Nederlandse volk, zou zeggen: Uw volk is mijn volk! Dat was prachtig geweest. Het spijt me, dat dit niet is gebeurd en dat het kabinet deze kans niet heeft gegrepen.

Er is, meen ik, in de anderhalve eeuw dat wij een monarchie hebben, twaalf keer toestemming gevraagd voor een lid van het vorstelijk huis voor een huwelijk. Al die twaalf keren is het punt zonder discussie aanvaard. Daaruit blijkt te meer, hoe normaal het is, dat men deze toestemming geeft en dat er wel zeer abnormale dingen moeten zijn, als men ze weigert. Vandaag gaat het anders en is er wel discussie. Welnu, wanneer ik artikel 17 lees in het licht van artikel 53 van de Grondwet, zoals het mijns inziens moet, kan ik geen redenen vinden voor mijn deel deze toestemming te weigeren.

Ik wil eindigen met een woord van protest tegen bepaalde opvattingen, die de laatste weken en maanden naar voren zijn gekomen met steeds sterker kracht.

Men heeft uit allerlei commentaren de indruk gekregen, dat de prinsessen van het Koninklijk Huis beschikken over 225 toeziende voogden, namelijk de leden van de Eerste en Tweede Kamer der Staten-Generaal, en dat zij, zo gauw zij enige affectie beginnen te krijgen voor een jongeman, die hun wel aardig lijkt, op een holletje naar het kabinet en via dit misschien ook naar de fractieleiders moeten gaan om te vragen of dat allemaal wel mag. Doen zij dat niet, dan zijn zij vreselijk eigenzinnig en maken zij zich eigenlijk aan plichtsverzuim schuldig, alsof zij een zekere persoonlijke vrijheid niet op prijs zouden mogen stellen en het zelf niet ook een beetje zouden mogen weten. Mijnheer de Voorzitter! Deze opvatting is naar mijn mening verkeerd; en nog minder is het zo, dat 12 miljoen Nederlanders een soort van toeziende voogden zijn; men heeft zelfs wel gezegd, dat er een volksstemming over deze zaak zou moeten plaatsvinden. Wij moeten oppassen, dat wij ons niet verlagen tot een gezelschap van 12 miljoen „gluurders”, die in een spionnetje zitten te kijken — dat kan ook een elektronisch spionnetje zijn — om kritisch te bezien wat er allemaal in ons vorstenhuis gebeurt en daar onze eigen mening over te geven, alsof het soevereine volk het allemaal beter zou weten. Als men alleen het symboolkarakter van het vorstenhuis ziet — dat is er natuurlijk — en niet meer, dan gaat men straks van dat „symbool” een mascotte maken en van die mascotte een speelpop, waarmee men mag doen wat men wil, en waarover men ook zijn gal mag uitspuwen als het ons niet helemaal naar de zin gaat. Dat is niet goed, mijnheer de Voorzitter!

Wij zullen als Nederlandse volk terug moeten naar een andere geesteshouding. Het is niet waar, dat de Koning regeert bij de gratie van het soevereine Nederlandse volk; de Koning regeert, het staat boven elke wet, bij de gratie Gods! Dat zullen wij moeten vasthouden.

Er is een oud kerkelijk leerboek, dat tevens kerkelijk belijdenisgeschrift voor miljoenen mensen is, waarin staat, dat wij verplicht zijn om alle overheden alle eer, liefde en trouw te bewijzen, dat wij hun goede leer en straf met behoorlijke gehoorzaamheid zullen aannemen en dat wij ook met hun zwakheden en gebreken — heel nuchter — geduld zullen hebben, aangezien het God belooft ons door hun hand te regeren. Er zijn nog miljoenen Nederlanders, die daaraan willen vasthouden. Zij zullen door al die publiciteitsmedia e.d. ook weleens wat in de war komen en misschien weleens rare dingen hebben gezegd. Ik ben er nochtans van overtuigd, dat de meesten ten opzichte van ons vorstenhuis aan die eer, liefde en trouw krachtig willen vasthouden. Dan kan het best zijn, dat door de grote en soms onbehoorlijke publiciteit de glans van het sprookje wat verloren gaat, maar dan gaat het koningshuis er niet aan, want dan blijft de veel grotere glans van het ambt, dat van God is gegeven en niet door mensen. Laten wij ons als Nederlandse volk op deze dingen gaan bezinnen. Dan kan uit hetgeen de laatste weken is gebeurd een nieuw begin voortkomen, waardoor de aloude band tussen Nederland en Oranje nog sterker wordt dan tevoren. Dan kan dit alles bij ons allen leiden tot de tweevoudige wens: God behoede onze geliefde Koningin; God zegene het jonge paar en stelle het tot zegen voor ons land en volk.

De heer **Van Dis** (S.G.P.): Mijnheer de Voorzitter! Nadat op 22 juni jl. door de Minister-President in een vergadering met de voorzitters van alle fracties der Kamer de nodige mededelingen waren gedaan over de plannen van H.K.H. Prinses Beatrix en de uitslag van het antecedentenonderzoek betreffende de heer Von Amsberg, kon door mij na overleg met de leden mijner fractie aan de Minister-President worden meegedeeld, dat, hoewel wij ten volle begrip hadden voor de bezwaren, welke bij een deel van ons volk tegen een huwelijk van de Prinses met de heer Von Amsberg bestonden, wij desniettemin tot de conclusie waren gekomen dat wij aan een wetsontwerp betreffende het verlenen van toestemming tot het aangaan van een huwelijk van de Prinses onze stem niet mochten onthouden.

Tot dit besluit waren wij na rijp beraad gekomen. Allereerst hebben wij ons afgevraagd, of het feit, dat de heer Von Amsberg gedurende enige tijd deel heeft uitgemaakt van de Duitse Wehrmacht, een voldoende argument was om ons tegen een zodanig wetsontwerp te moeten verklaren. Gezien zijn jeugdige, zelfs minderjarige leeftijd en bedenkend dat dienstweigering hem het leven zou hebben gekost, konden wij in dit feit geen reden vinden om de gevraagde toestemming te weigeren. Veel sterker woog voor ons de vraag naar de mentaliteit en de instelling van de heer Von Amsberg in zijn latere leven ten aanzien van de gruwelen, welke onder het naziregime tegenover Joden en niet-Joden zijn bedreven. Zou deze instelling zo zijn, dat er reden bestaat voor twijfel aan de juiste gezindheid van hem, die te zijner tijd de gemaal van de toekomstige Koningin kan zijn, dan zou er voor ons geen andere weg hebben opengestaan dan onze goedkeuring aan een wetsontwerp als het onderhavige te onthouden. Uit de inlichtingen die wij van de Minister-President hadden verkregen, bleek echter, dat er voor twijfel aan de verlangde gezindheid van de heer Von Amsberg op dat moment geen reden behoefde te bestaan. De Minister-President toch had ons meegedeeld, dat het resultaat van het antecedentenonderzoek betreffende de heer Von Amsberg bijzonder bevredigend was verlopen. Verviel hiermede voor ons een der gewichtigste bedenkingen, welke tegen het geven van toestemming zou hebben kunnen bestaan, er waren nog een paar andere redenen, die bij onze beoordeling belangrijk gewicht in de schaal hebben gelegd. Het is toch een onwidersprekelijk feit, dat de omstandigheden, waaronder wij thans, wat de verhouding tot Duitsland betreft, leven, geheel anders zijn dan circa twintig jaar geleden, waarbij wij slechts wijzen op het handelsverkeer en het bondgenootschap met West-Duitsland in N.A.T.O.-verband. Van Nederlandse zakenlieden heb ik weleens vernomen, dat zij zich tijdens de bezetting van ons land vast hadden voorgenomen, met geen enkele Duitser ooit meer zaken te willen doen. Na het beëindigen van de oorlog kwamen zij echter al heel spoedig tot de erkenning, dat hun voornemens, hoe begrijpelijk die ook waren, onmogelijk ten uitvoer konden worden gebracht. Er zal dan ook in ons land wel niet één zakenman zijn, die vóór de oorlog met Duitsers volop handel dreef en hiervan na de oorlog heeft afgezien op grond van wat ons volk vóór en in de bezettingstijd van het naziregime te verduren heeft gehad. En wat de defensie betreft, is het ook al zo gesteld, dat vrijwel geen Nederlander had kunnen vermoeden, dat er na de oorlog een tijd zou komen, waarin tussen Nederland en Duitsland op militair gebied zulk een nauwe samenwerking zou komen als thans het geval is.

Wie toch had in de bezettingstijd kunnen denken dat Nederlandse militairen naar West-Duitsland zouden gaan om aldaar met Duitse militairen gezamenlijk aan oefeningen deel te nemen. Evenmin kon toen bij de Nederlanders de gedachte opkomen dat militairen van de Duitse Wehrmacht nog eens op Nederlandse bodem niet als onze vijanden, maar als onze bondgenoten zouden worden ondergebracht. Toch is zowel het een als het ander gebeurd, waaruit wel overduidelijk blijkt dat de omstandigheden sedert het beëindigen van de oorlog zeer

grondig zijn gewijzigd. Er is dan ook o.i. alle reden voor om niet steeds maar op het verleden te blijven staren, maar ons veel eer te bepalen tot het heden. Dit moge wel in het bijzonder ter harte worden genomen door diegenen onder hen, die tegen het verlenen van toestemming tot het huwelijk bezwaren hebben, die nog wensen te buigen voor Gods Woord, waaruit wij weten dat al wat ons volk en alle andere volkeren, die bij de oorlog betrokken waren, overkomen is, een oordeel Gods was, zijn oorzaak hebbend in het verlaten van God en het verzaken van Zijn Woord en Wet door overheden en onderdanen, al rust op degenen, die onder het naziregime zulke gruwelijke misdaden hebben gepleegd, daarvoor de volle verantwoordelijkheid.

Al de door mij genoemde overwegingen gaven ons de volle vrijmoedigheid in de vergadering van 23 juni aan de Minister-President de toezegging te doen, dat de Regering bij de behandeling van een wetsontwerp betreffende het geven van toestemming tot het aangaan van een huwelijk van Prinses Beatrix op onze steun kon rekenen. Vanzelfsprekend werd daarbij verondersteld, dat zich nadien geen voor de heer Von Amsberg belastende feiten zouden voordoen.

Op de persconferentie, welke kort daarna plaatsvond, hebben wij ons standpunt bekendgemaakt, eraan toevoegend, dat bij ons het vertrouwen leefde, dat Prinses Beatrix als Kroonprinses en dus als toekomstig troonopvolgster alle facetten welke zich bij deze, voor haar en voor ons volk, zo gewichtige aangelegenheid voordoen, terdege had overwogen. Een vertrouwen, dat bij ons in het verdere verloop niet is verzwakt, maar veeleer is versterkt. Het vorengenoemde standpunt werd door ons ook ingenomen, toen het inmiddels verschenen wetsontwerp in de afdelingen der Kamer in behandeling kwam. Met alle nadruk lieten wij nog eens in het voorlopig verslag vastleggen, dat bij ons volledig begrip bestond voor de bezwaren, die bij meerderen van ons volk bestaan. Tevens echter hebben wij er in het voorlopig verslag onze grote voldoening over uitgesproken, dat Prinses Beatrix tijdens de persconferentie te Soestdijk op de dag der verloving heeft te kennen gegeven, dat zij, gesteld voor de keuze, haar roeping zou hebben gevolgd, waarmede de Prinses bedoelde te zeggen, dat, wanneer het kabinet bezwaren tegen het huwelijk had gehad, zij dan haar plichten als Kroonprinses zou laten vóórgaan. De Regering heeft in de memorie van antwoord haar aandacht aan deze opmerking gegeven en naar aanleiding hiervan medegedeeld, dat de Prinses pas tot verloving besloten heeft, nadat het kabinet te kennen had gegeven de indiening van een toestemmingswet te willen bevorderen. Prinses Beatrix heeft alzo het kabinet met haar verloving niet voor een voldongen feit geplaatst. Zij heeft integendeel zo correct mogelijk gehandeld en hiermede er tevens blijk van gegeven, dat zij zich van de eisen, die een toekomstige opvolging van het koningschap stelt, ten volle bewust was.

Nadat vervolgens de verloving door de Koningin aan ons volk was bekendgemaakt, heeft het verloofde paar erin bevestigd zich aan een spervuur van vragen te onderwerpen, zoals zich nog nimmer aan enig hof heeft voorgedaan. Dit is ons inziens al op zich zelf een aanwijzing, dat het verloofde paar niets voor ons volk had te verbergen en ook niets wilde verbergen, ook niet de kwestie, rakende de instelling van de heer Von Amsberg tegenover de misdaden van het naziregime.

Wat dit betreft, heeft de heer Von Amsberg op de dag der verloving onomwonden verklaard te kunnen instemmen met wat hierover door de Duitse Bondspresident dit jaar in een rede te Bergen-Belsen werd gezegd. Door de Regering is hierop nog eens de aandacht gevestigd in de memorie van antwoord, waarin enkele passages uit deze rede werden vermeld. In die passages wordt er niet omheen gedraaid, maar wordt diepe schaamte uitgesproken over de misdaden, welke in onderscheidene met name door de Bondspresident genoemde Duitse

Van Dis

concentratiekampen zijn begaan. De President liet daarop volgen:

„In de twintig jaren, die zijn verstreken sedert het scherm opging, waarachter Hitler en zijn trawanten hun schandelijk bedrijf verborgen, heeft deze herinnering nog niets van haar verschrikking verloren.”.

Het feit, dat de heer Von Amsberg hiermede zijn instemming kon betuigen, spreekt ons inziens voor zich zelf. Hem is wel het verwijt gemaakt, dat hij zich te dezer zake niet krachtig genoeg heeft uitgesproken. Wij vragen ons echter af, of, indien de heer Von Amsberg zich van krachttermen had bediend, dit wel in goede aarde bij ons volk zou zijn gevallen. Het zou ons zelfs helemaal niet hebben verwonderd, als er hier en daar gezegd zou zijn: „Dat doet hij maar om zich zo acceptabel mogelijk aan het Nederlandse volk voor te stellen, maar het is de grote vraag, of hij er wel iets van meent.” Uit deze overweging, mijnheer de Voorzitter, menen wij, dat de heer Von Amsberg juist door de wijze, waarop hij zich te dezer zake heeft uitgelaten, bij zeer velen van ons volk een veel geloofwaardiger indruk heeft gemaakt dan wanneer hij met krachtige termen op de gruweldaden van het nazi-regime zou hebben afgegeven. Wij kunnen dan ook zonder enig voorbehoud aanvaarden wat in de memorie van antwoord door de Regering wordt opgemerkt, nl. dat zij ervan overtuigd is, dat de heer Von Amsberg, indien hij naar menselijke verwachtingen geroepen zou worden als Gemaal van de Koningin op te treden, bij de herdenkingen op 4 en 5 mei bij de Nederlanders kan staan en als zodanig door ons volk zal worden aanvaard.

Voortgaande, mijnheer de Voorzitter, herinneren wij aan de middag, die op de dag van de verloving volgde en waarin de leden van de Staten-Generaal in de gelegenheid werden gesteld om de Koningin en de Prins, alsmede het verloofde paar geluk te wensen. De voorzitter der Eerste Kamer, de heer Jonkman, heeft toen een toespraak gehouden, waarin hij zo terecht wees op de nauwe band, welke ons volk met het Huis van Oranje verbindt. Wij zijn er ten volle van overtuigd, dat het overgrote deel van ons volk met deze woorden van de heer Jonkman van harte instemt en het een onvergeeflijke daad zou vinden, wanneer dit ontwerp niet door de Kamer zou worden aanvaard.

Het was dan ook voor ons en ongetwijfeld voor zeer velen van ons volk een grote teleurstelling, dat na de verloving acties werden gevoerd, ten doel hebbend de leden der Staten-Generaal te bewegen de goedkeuring aan het onderhavige wetsontwerp te onthouden.

Dit komt er toch op neer, dat de fracties van deze Kamer, die aan de Regering steun voor dit wetsontwerp hebben toegezegd, hun gegeven woord zouden moeten breken en de Regering een echec zouden moeten laten lijden. Dit is toch wel iets heel ernstigs, wat men van de onderscheiden fracties en dus ook van ons verlangt. Wij hebben steeds het breken van het eens gegeven woord en het schenden van beloften ten sterkste veroordeeld. Hoe kan dan van ons worden gevergd, dat wij tegen dit wetsontwerp zullen gaan stemmen? Slechts in één geval zou het denkbaar zijn, dat wij aan de op ons uitgeoefende aandrang gevolg zouden moeten geven, evenals het kabinet, dat ons inziens dan zeker niet zou aarzelen, het onderhavige wetsontwerp in te trekken. Dit geval zou zich hebben voorgedaan, wanneer er na de verloving feiten aan het licht zouden zijn gekomen, die voor de heer Von Amsberg uitermate bezwarend zouden zijn. Uit de „Open brief” van tegenstanders van het wetsontwerp blijkt echter van een nieuw bezwarend feit of van bezwarende feiten letterlijk niets. Het tegendeel is juist het geval. Er zijn verleden week en ook gisteren nog feiten bekend geworden, die geheel in het voordeel van de heer Von Amsberg zijn. De heer Von Amsberg had deze feiten natuurlijk ook op de persconferentie van 28 juni kunnen vermelden, maar ook hiervan geldt, dat de heer Von Amsberg zeer wijs heeft gehandeld door dit zelf niet te doen. Wij hebben hierbij het oog op de feiten, die door

de heer Moser, die zelf Duitser van geboorte is, maar reeds in 1933 als politiek emigrant naar Nederland kwam en na de oorlog tot Nederlander werd genaturaliseerd, aan het licht zijn gebracht. Ik zal ervan afzien, alle door de heer Moser genoemde feiten te vermelden, omdat iedereen ze in de pers heeft kunnen lezen, terwijl ook de Minister-President in zijn rede wellicht nog nader daarop zal ingaan, daar hij, zoals gisteren uit de pers bleek, persoonlijk met de heer Moser heeft gesproken. Uit al wat hierbij aan het licht is gekomen, is gebleken, dat de heer Von Amsberg geen enkele sympathie voor het naziregime heeft gehad en zelfs in 1945 reeds zijn afschuw over de nazistische gedachten en misdaden tot uitdrukking heeft gebracht. Hierop terugziende, bestaat er voor ons geen enkele reden, op de door ons aan de Minister-President gegeven toezegging terug te komen, zodat wij met volle vrijmoedigheid onze stem aan het wetsontwerp zullen geven. Dit verhindert echter niet, dat wij de gevoelens van diegenen van ons volk, die over hun bezwaren niet of nog niet kunnen heenkomen, zullen respecteren. Wij hopen echter, dat er onder hen niet weinigen zullen zijn, die, vooral met het oog op hetgeen nader van de heer Von Amsberg bekend is geworden, in hun oordeel milder zullen worden gestemd.

Wat de plaats betreft, waar het huwelijk zal worden voltrokken, hebben ook wij ons afgevraagd, waarom hiervoor Den Haag niet is gekozen. Koningin Wilhelmina is destijds in Den Haag in het huwelijk getreden, waarvan de voltrekking plaatsvond op het Paleis aan het Noordeinde. Het huwelijk van Prinses Juliana — thans onze Koningin — werd ook in Den Haag voltrokken op het stadhuis aldaar. Uit dit oogpunt bezien, zou er dus niets afwijkends of opzienbarends zijn gebeurd, als ook het huwelijk van Prinses Beatrix in Den Haag zou worden voltrokken. Nu de Regering echter na hernieuwd beraad toch aan Amsterdam blijft vasthouden, zullen wij hierin berusten.

Het wetsontwerp inzake de naturalisatie van de heer Von Amsberg heeft onze volle instemming. Wij zouden er echter wel de voorkeur aan geven, wanneer bij de vernederlandsing van de voornamen ook het woord „von” door „van” zou worden vervangen, zoals dit bij Prins Bernhard ook is gebeurd. Aan de heer Von Amsberg zou dan een adellijke titel kunnen worden gegeven en — zoals, naar ik althans meen, ook door de heer Geertsema werd opgemerkt — aan de vooravond van het huwelijk de titel van Prins der Nederlanden.

Ten slotte kunnen wij over de brief van de heer Nederhorst na al wat daarover reeds door vorige sprekers is opgemerkt, zeer kort zijn. Wij gevoelen ons echter wel gedrongen om ons diep leedwezen erover uit te spreken, dat de heer Nederhorst in zijn brief de Koningin en Prinses Beatrix heeft betrokken, hetgeen wij in strijd achten te zijn met de grondwettelijke bepaling, dat de Koning onschendbaar is en de Ministers verantwoordelijk zijn. Het heeft ons ook zeer teleurgesteld, dat de fractie van de P.v.d.A., die nog wel een regeringspartij is, in haar brief aan de fractie van de K.V.P. niet tevens hierover haar afkeuring heeft uitgesproken. Hoewel er over de inhoud van deze brief ook onzerzijds nog heel wat op en aan te merken zou zijn, onder andere over wat door de heer Nederhorst is geschreven over het koningschap en zijn goedkeuring over wat over het Koningshuis door radio en televisie wordt opgedist, zullen wij het hierbij laten om ons bij de hoofdzaken te bepalen.

Van een koningskwestie is namelijk helemaal geen sprake, zodat de vraag over monarchie of republiek derhalve helemaal niet aan de orde is. Slechts zij vermeld, dat wij krachtens beginsel voorstanders zijn van het constitutionele koningschap, opgedragen aan het Huis van Oranje.

Aan het einde van mijn redevoering, mijnheer de Voorzitter, wens ik thans, mede namens de leden mijner fractie, te besluiten met de wens en bede, dat God Zijn onmisbare zegen moge gebieden over het Koninklijk Huis en over het verloofde paar, niet alleen in tijdelijk, maar bovenal ook in geestelijk opzicht.

De heer **Goedhart** (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Het huwelijksplan van Prinses Beatrix, waarvoor de Regering vandaag met het oog op het bepaalde in artikel 17 van de Grondwet toestemming vraagt, is in een deel van ons volk niet met instemming en sympathie ontvangen. Voor dit feit heb ik niet alleen begrip, maar ik deel de bezwaren, die in brede kring tegen dit plan bestaan. Ik wil deze bezwaren hier uiteenzetten en ik wil daarbij trachten de Koningin, de Prinses en Prins Bernhard niet rechtstreeks in de discussie te betrekken, ofschoon dat bij een zaak als deze af en toe wel moeilijk is. De Minister-President heeft nog dezer dagen verklaard, dat het kabinet strak wil vasthouden aan de constitutionele verhoudingen. Wanneer men kritiek heeft, dan moet men die richten op de verantwoordelijke ministers, maar niet op het koningshuis. Meestal lukt dat wel, waarbij overigens ieder zich ervan bewust kan zijn, dat het kabinet daarbij soms de ondankbare rol moet vervullen klappen in ontvangst te nemen, die het niet uitsluitend aan zich zelf te wijten heeft.

Alvorens de bezwaren tegen het huwelijksplan van Prinses Beatrix, die bij mij en enige andere leden van mijn fractie leven, te belichten, wil ik eerst een misverstand uit de wereld helpen, dat hierover hier en daar schijnt te bestaan. Men schijnt te menen, dat onze bezwaren zouden liggen in het feit, dat de huwelijkskandidaat een Duitser is. Dit moet ik met stelligheid ontkennen. Een van de afschuwelijkste elementen van het Duitse nationaal-socialisme was de zogenaamde ras-senleer, waarbij gehele volken en rassen minderwaardig werden verklaard en waaraan de gevolgtrekking werd verbonden, dat zij ten achter gesteld, verworpen en zelfs vernietigd dienden te worden. Wie vandaag een Duitser afwijst, uitsluitend omdat hij Duitser is, geeft daarmee blijk van een opvatting, die nauwelijks te onderscheiden is van de principes van de nazirassenleer. Ik voor mij wens daarmee niets te maken te hebben.

Wij hebben tijdens het hoogtepunt van de naziheerschappij in Europa gezien, dat er talrijke Duitsers waren, die men onmogelijk kon vereenzelvigen met het Hitlerisme. Honderdduizenden Duitsers zijn door Hitler en zijn Gestapo in gevangissen, tuchthuizen en concentratiekampen geworpen, omdat zij op de een of andere wijze gevaar voor het naziregime bleken op te leveren. Uit talloze Duitse gezinnen is de man of een zoon door de Gestapo gegrepen en doodgeschoten, opgehangen of onthoofd, omdat zij waren betrokken bij een of andere vorm van verzet tegen het Derde Rijk. Men denke slechts aan al die jonge Duitse studenten, figuren uit de vakbeweging, uit de kerken, zowel als uit officierskringen, benevens aan degenen, die geen kans tot verzet zagen, maar die niet medeverantwoordelijk wensten te worden voor de Hitler-terreur en die Duitsland daarom ontvluchtten en jaren lang het armzalige bestaan van een politieke emigrant hebben moeten leiden. Het waren allemaal Duitsers, die dezelfde afkeer van het nationaal-socialisme hadden als wij.

Wanneer Prinses Beatrix met een Duitse huwelijkskandidaat zou zijn gekomen, die duidelijk verwant zou zijn aan dit soort van Duitse milieus, dan zou ik graag meegedaan hebben aan het applaus om zo'n Duitse persoonlijkheid bij ons binnen te halen. Daarvan is evenwel geen sprake. Niemand heeft kans gezien, de heer Von Amsberg aan ons voor te stellen als een vertegenwoordiger van die kringen in het Duitse volk, die van 1933 tot 1945 op de een of andere wijze aan de kant van de anti-nazi's hebben gestaan. De bezwaren, die bij ons tegen het voorgenomen huwelijk bestaan, hebben daarom niets te maken met het simpele feit, dat de huwelijkskandidaat een Duitser is. De door de Regering overgelegde gegevens hebben niet duidelijk kunnen maken, dat de heer Von Amsberg niet behoord heeft tot de kringen in Duitsland, die zich geschikt hebben, die met Hitler meegelopen hebben, die Hitlers politiek aanvaardden en er zich aan onderwierpen en die, toen de tweede wereldoorlog in een catastrofe voor het Duitse rijk eindigde, niets anders wisten te zeggen dan: „Ich habe es nicht gewusst.”

Zitting 1965-1966

Nu kan men ongetwijfeld zeggen, dat men een Duitse jongen van een jaar of dertien, die door zijn ouders ergens uit Afrika tijdens het Hitler-regime naar Duitsland werd gebracht om daar een Duitse opvoeding te krijgen, wat in die tijd een nazi-opvoeding betekende, daarvoor niet verantwoordelijk kan stellen. Ik ben het daarmee eens. Dat deze jongen als gevolg hiervan in de Hitler-Jugend terecht kwam, kan men hem persoonlijk al evenmin aanrekenen. Men moet zich hierbij niettemin realiseren, dat de Hitler-Jugend niet een soort van nazipadvinderij was, maar een furieus indoctrinatie-instituut van de N.S.D.A.P. Later kwamen zij dan in de Wehrmacht. Zo werd Claus von Amsberg ten slotte Todeskopf Panzergrenadier. Dat ging klaarblijkelijk ook min of meer vanzelf. Het lot bracht hem in die positie.

Ik ben het eens met diegenen, die van mening zijn, dat men een zeventienjarige jongen daarover moeilijk verwijten kan maken. Dit is ook allerm minst mijn bedoeling. Men kan hier niet van schuld spreken. Voor het maken van verwijten of het uiten van beschuldigingen bestaat dan ook geen aanleiding. Een mens kan echter, geheel buiten zijn persoonlijke schuld, in een positie geraken, die hem voor bepaalde taken en functies minder geschikt maakt. Dit is hetzelfde als met iemand, die door een ongeluk wordt getroffen en invalide wordt. Het zou absurd zijn hem daarover verwijten te maken. Niettemin is het duidelijk, dat men hem niet aan atletiekwedstrijden kan laten deelnemen. Om dezelfde reden behoorde het naar mijn gevoel duidelijk te zijn, dat het voor velen in ons volk moeilijk te verwerken is, dat iemand, die aan de Hitler-Jugend en de Wehrmacht niet is ontkomen, aan ons volk als Prins der Nederlanden, als echtgenoot van ons toekomstig staatshoofd en als figuur naast de troon wordt gepresenteerd. Zo'n figuur kan eventueel een voortreffelijke attaché zijn van het Duitse Ministerie van Buitenlandse Zaken. Als hij daartoe benoemd zou zijn, zou hij eventueel als Duits ambassadeur in den Haag geheel aanvaardbaar zijn geweest. In die, of in soortgelijke kwaliteit, zou men de heer Von Amsberg zonder veel moeite positief tegemoet hebben kunnen treden.

Voor de hoge positie, die thans in het geding is, mag men, ja moet men, hogere eisen stellen. Daarenboven rijst de vraag, in hoeverre Claus von Amsberg zich in de jaren na 1945 op niet mis te verstane wijze heeft gedistancieerd van de daden en denkwijze van het nationaal-socialisme, alsmede zich partij heeft gesteld in die zin, dat hij duidelijk heeft deelgenomen aan de strijd van de vele jonge Duitsers, die vaak eveneens Hitler-Jugend en Wehrmacht hadden doorgemaakt, om door een volledige inzet van hun persoon te tonen, dat zij een herhaling van de jaren 1933-1945 ten koste van alles zouden willen voorkomen. Op deze vraag moet worden geantwoord, dat niet is gebleken, dat de heer Von Amsberg zich na 1945 op deze wijze te weer heeft gesteld tegen de nazigeest. De voorbeelden, die de Regering in de laatste fase, nl. in de memorie van antwoord, heeft gegeven, vormen voor ons niet het verlangde bewijs.

Wanneer wij onze staatsvorm en de top van de pyramide van ons staatsbestel au sérieux nemen, dan is dit niet alleen een kwestie van respect voor het Oranjestad en een zaak van praktische politiek, het is ook een kwestie van stijl. De Koning is immers het naar buiten tredende symbool van de natie. Wanneer het toekomstige staatshoofd met iemand trouwt, dan identificeert zij zich met hem. Tallozen in ons land — en dat zijn beslist niet uitsluitend mensen uit het socialistische volksdeel, men vindt ze evenzeer onder liberalen en het zijn niet alleen humanisten, maar ook protestanten en rooms-katholieken — ervaren deze identificatie van de kleindochter van Koningin Wilhelmina met de heer Von Amsberg als pijnlijk. Dit is niet het gevolg van een veronderstelde republikeinse gezindheid, maar een gevolg van de overtuiging, dat onze Koning of onze Koningin het respect, het vertrouwen en de sympathie van de overweldigende meerderheid van het volk dient te hebben.

Ook in een moderne constitutionele monarchie is dat zeer gewenst. De Koning is het symbool van de nationale eenheid.

TWEDE KAMER

Goedhart

Zijn figuur moet bovendien liefst in zware tijden een bron van nationale inspiratie zijn.

Koningin Wilhelmina heeft die functie vooral tijdens de tweede wereldoorlog op onnavolgbare wijze vervuld. Iedereen is haar daarvoor vandaag nog dankbaar.

Het voorgenen huwelijk maakt de Kroonprinses voor vele Nederlanders minder geschikt om voor hen ooit als bron van inspiratie te kunnen fungeren. Dit huwelijk is in feite meer een bron van tweespalt dan een bijdrage tot de zo gewenste eenheid. Daarom ben ik van oordeel, dat het kabinet — toen het begin mei van dit jaar overrompeld werd door de bij Drakesteyn genomen foto's, waardoor het op de hoogte kwam van hetgeen gaande was — dit huwelijk had dienen te ontraden en dat het de Koningin had moeten duidelijk maken, dat voor dit plan geen toestemmingswet ingediend zou kunnen worden.

Dat is klaarblijkelijk niet gebeurd. Ik kan mij niet onttrekken aan de indruk, dat het kabinet blijkbaar de overtuiging heeft gekregen, dat een conflict met een deel van de publieke opinie minder ernstig was dan moeilijkheden met het Hof. Welnu, dat conflict met een deel van de publieke opinie heeft men thans en ik vrees, dat alle propagandareizen, het vlaggengezwaaai en de suggestieve televisie-uitzendingen, die voortgaan om de publieke opinie te bewerken, niet in staat zullen zijn, de aangerichte schade te herstellen.

In dit verband, mijnheer de Voorzitter, voel ik mij gedrongen, enkele opmerkingen te maken naar aanleiding van een rede, die dr. Berghuis, de voorzitter van de A.R.P., een week geleden over de huwelijkskwestie heeft gehouden en waarin hij de houding dergenen, die tegen dit huwelijk zijn, schijnheilig heeft genoemd. De geachte afgevaardigde de heer Roolvink heeft zich met deze uitspraken hedenmiddag solidair verklaard.

De heer **Roolvink** (A.R.P.): Ik heb alleen van een dubbele moraal gesproken, als u precies wilt zijn bij het citeren.

De heer **Goedhart** (P.v.d.A.): Dit is juist, mijnheer de Voorzitter, ik kom daarop nog terug. In elk geval heeft de heer Berghuis — en de geachte afgevaardigde heeft zich op die rede beroepen — het woord „schijnheilig” gebruikt.

De heer **Roolvink** (A.R.P.): Op die uitspraak, waarin sprake was van „dubbele moraal”. Ik zeg niet, dat ik niet achter die uitspraak van schijnheiligheid sta. Ik heb haar niet geciteerd.

De heer **Goedhart** (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter, dit is dus irrelevant; de geachte afgevaardigde staat er dus achter.

De argumenten van dr. Berghuis voor deze kwalificatie luiden als volgt:

„Degene, die nu opponeert tegen een huwelijk tussen prinses Beatrix en de Duitser von Amsberg, maar die in de jaren vijftig niet met klem heeft geopponeerd en dat ook nu nog niet doet, tegen ver strekkende bondgenootschappen ook van ons land met West-Duitsland, moet goed weten dat hij een dubbele moraal toepast.”

Aldus het citaat. Ik voor mij ben reeds spoedig na 1945 tot de slotsom gekomen, dat het cultiveren van de haat tegen het verslagen Duitsland volstrekt zinloos was en dat wij ervoor moesten zorgen, dat het Duitse volk de gelegenheid zou krijgen, zich te herstellen van de ellende, waarin het zich zelf onder Hitler gebracht had. Daarvoor was toenadering tot het Westen nodig. Ik vind het dan ook een uitermate gelukkige ontwikkeling, dat in Duitsland een democratisch bewind tot stand gekomen is, dat de materiële ellende van 1945 overwonnen is, dat Duitsland actief is gaan medewerken aan de Europese gemeenschappen en dat Duitsland bovendien in het westelijk bondgenootschap is opgenomen. Geen haar op mijn hoofd, dat eraan denkt te opponeren tegen dit bondgenootschap, dat ook ons land met Duitsland heeft.

Maar is de logische consequentie hiervan, dat men bij voorbeeld niet meer zou moeten aandringen op de vervolging van oorlogsmisdadigers in Duitsland? Is de logische consequentie hiervan, dat men onder alle omstandigheden opzettelijk zijn ogen moet sluiten voor bepaalde onaangename verschijnselen, die zich af en toe in Duitsland voordoen?

De heer **Roolvink** (A.R.P.): Dat zegt toch niemand!

De heer **Goedhart** (P.v.d.A.): Is verder de logische consequentie hiervan, dat de heer Von Amsberg in ons land als Prins der Nederlanden wordt binnengehaald en naast de toekomstige draagster van de Kroon komt te staan? De dwingende logica van deze redenering ontgaat mij. Ondanks alle samenwerking en bondgenootschappen met het na-oorlogse Duitsland, heb ik voor mij in het geheel geen behoefte om het fiere „Je Maintiendrai” in ons nationale wapenschild te vervangen door „Es war eine unglückliche Periode”. De beschuldiging van schijnheiligheid moet ik dan ook verre van mij werpen.

Mijnheer de Voorzitter! Men heeft van de zijde van de P.S.P. de beroering, die over dit huwelijk is ontstaan, aangegrepen om een campagne voor de republikeinse staatsvorm te ontketen. Ik geloof dat dit een chapter is, dat rechtstreeks niets te maken heeft met het thans aanhangige toestemmingswetje. De zaak is er min of meer met de haren bijgesleept. Ik wil de discussie met de P.S.P. echter niet uit de weg gaan en daarom zou ik hierover een korte opmerking willen maken. Wanneer men de zaak van de staatsvorm in abstracto bekijkt, kan een republiek ongetwijfeld voordelen bieden, die de monarchie mist. Wanneer men het vraagstuk echter minder abstract benadert, ziet de zaak er wel iets anders uit. Met het oog op de historische continuïteit en de oude band met het Oranjerijk, maar daarenboven ook op grond van praktische politieke overwegingen, zou de republikeinse staatsvorm in Nederland vandaag wel zeer grote bezwaren opleveren. Wanneer men bij voorbeeld ziet hoe onlangs de presidentsverkiezingen in Italië wekenlang geduurd hebben en dat er niet minder dan 22 stemmingen nodig waren voordat men tot een resultaat kon komen, dan is dat zelfs voor degenen, die met bezorgheid zien hoe weinig bevredigend de monarchie soms functioneert, weinig aanlokkelijk.

Wanneer de leden van het vorstenhuis dingen doen, die belangrijke volksdelen tegen de haren in strijken en wanneer het kabinet niet in staat blijkt het scheppen van voldongen feiten door leden van de Koninklijke familie te verhinderen, dan is het onvermijdelijk, dat er een vervreemding intreedt.

Het huwelijksplan, dat de Regering ons thans voorlegt, is een stap, die tot deze vervreemding bijdraagt. Dit is een feit, dat niet door opgeschroefd hoera-geroep verdoezeld kan worden en het zou tot consequentie kunnen hebben, dat het streven naar een republikeinse staatsvorm meer kans zou kunnen krijgen dan het ooit tevoren gehad heeft. Dat betreurt ik. Voor het overige zou het interessant zijn van de P.S.P. te mogen vernemen, wat zij straks, als er een ontwerp van een wetje tot toestemming voor het huwelijk van Prinses Margriet ingediend zal worden, in verband met haar republikeinse opvattingen voor houding zal aannemen.

Mijnheer de Voorzitter! De consequentie van verwerping van het aanhangige wetsontwerp is niet de afschaffing van het koningschap en het binnenhalen van de republiek. Prinses Beatrix heeft laten weten, dat zij haar plicht vóór haar wensen zou willen laten gaan. Maar zelfs indien het anders zou zijn, wat dan nog? In dat geval zou zij bij verwerping van dit wetsontwerp rustig kunnen trouwen met de man, die zij daarvoor uitgekozen heeft. Het enige gevolg zou zijn, dat zij straks haar moeder niet zou kunnen opvolgen. Wie het voor wil stellen alsof dat rampzalige gevolgen voor ons land zou hebben, overdrijft nogal. Wij hebben trouwens in Prinses Margriet een uitstekend alternatief.

Het is om al deze redenen, dat het mij en enkele van mijn politieke vrienden onmogelijk is voor dit wetsontwerp te

Goedhart e. a.

stemmen. Dit tegenstemmen is niet bedoeld als demonstratie, maar het wordt ingegeven door het verlangen deze wet te verwerpen.

De heer **Koekoek** (B.P.): Mijnheer de Voorzitter! Zoals bekend hebben wij indertijd onze voorlopige goedkeuring aan dit wetontwerp gegeven. Ik doel hierbij op de bespreking, die heeft plaatsgehad tussen de Minister-President en de fractievoorzitters. Die voorlopige goedkeuring heb ik kunnen geven na tot volledige overeenstemming met mijn fractiegenoten te zijn gekomen. Deze goedkeuring was gebaseerd — ik wil hierover aan duidelijkheid niets te wensen overlaten — op artikel 1 van ons beginselprogramma. Daarin staat namelijk:

„Verwerpende de souvereiniteit van de mens of het volk”, (....) „gaat zij uit van de souvereiniteit Gods over al het geschapene. Aan deze souvereiniteit ontleent de overheid haar gezag.

Op grond hiervan” (....) „stelt zij zich op het standpunt dat het Koninkrijk der Nederlanden dient te worden geregeerd door het Huis van Oranje, drager der souvereiniteit.

De rechten des Konings dienen te worden geëerbiedigd en voor uitholling te worden behoed.”.

Over het laatste wil ik straks wat meer zeggen, omdat men het Koninklijk Huis of leden van het Koninklijk Huis niets kan verwijten, wanneer het in Nederland niet goed gaat met de monarchie. Daarvoor is de Regering verantwoordelijk.

Ik wil wel zeggen, dat de positie van ons Koninklijk Huis zich op een hellend vlak bevindt. Men heeft het vandaag aan de hand van cijfermateriaal kunnen horen. In 1965 spreekt meer dan 20 pct. van ons volk zich uit tegen dit huwelijk. Dit wordt niet gedaan, omdat het een huwelijk met een Duitser betreft. Bij de voorlopige goedkeuring heb ik de Minister-President uitdrukkelijk gezegd — hij zal het zich herinneren — dat wij afgingen op de inlichtingen, die hij ons verstrekke.

De tegenstanders van de troonsbestijging hebben in deze maanden geen geldige argumenten kunnen aandragen. De uitleg en de gegevens, die ons zijn verstrekt, bleken toen juist te zijn.

Inmiddels is er echter wel wat gebeurd. Er is namelijk geweest de brief van de heer Nederhorst. Ik moet de heer Nederhorst toegeven, dat het natuurlijk nooit de bedoeling is een persoonlijke brief, al waren daarvan, zoals ik heb gehoord, 34 exemplaren verzonden, te publiceren. Ik had toch minstens verwacht van de voorzitter van de op één na grootste partij in de Kamer, dat hij daarop volledig zou rekenen. Daarom begrijp ik het niet, dat de heer Nederhorst zich ervan afmaakt door te zeggen: Ja, het is eigenlijk jammer en dat hij de pijnlijkste zinsnede, nl. die over Minister Luns en oud-Minister-President De Quay, eruit neemt. Dat was nergens voor nodig geweest, want hetzelfde als wat de heer Nederhorst van Minister Luns en oud-Minister-President De Quay heeft gezegd, zou bij voorbeeld de heer Schmelzer kunnen zeggen van Minister Suurhoff en de geachte afgevaardigde de heer Ruygers als men even aan de Nederlandse Unie denkt. Ik ben blij, dat dat niet is gebeurd. Dat heeft nl. met de voorliggende wetsontwerpen in het geheel niets uitstaande.

Het is voor mij echter wel een onbegrijpelijke zaak hoe deze twee partijen nog samen in de Regering kunnen blijven zitten, tenzij men natuurlijk aanvaardt, dat er helemaal niet wordt geregeerd.

Er is nog wel meer gebeurd in de achter ons liggende maanden. Het zou misschien wenselijk zijn geweest, als de Regering, die alle verantwoording draagt, zo spoedig mogelijk deze wetsontwerpen in de Kamer had gebracht, als deze zo spoedig mogelijk waren aangenomen en als de hele zaak zo spoedig mogelijk in de vergetelheid was geraakt. Dat heeft de Regering echter als verantwoordelijke instantie in dit geval niet gedaan. Zodoende hebben wij ook nog kunnen meemaken, dat er publikaties zijn verschenen naar aanleiding van de bespreking,

Koekoek

die de geachte afgevaardigde de heer Van der Ploeg heeft gehad met de heer Von Amsberg. Deze publikaties hielden in, dat de heer Von Amsberg een onderhoud zou hebben aangevraagd met de voorzitter van het Landbouwschap. Wij hebben, gezien de situatie, dat de Regering en niet het Koninklijk Huis verantwoordelijk is, een brief geschreven aan de heer Von Amsberg om hem volledig op de hoogte te brengen. Wij hebben ook een deel van onze t.v.-zendtijd, maandag jl., daaraan gewijd. Aan de Regering hebben wij gevraagd vandaag te mogen vernemen hoe de ideeën van de heer Von Amsberg zijn ten aanzien van onze p.b.o.-instellingen.

Toen wij ons, als Boerenpartij, waarvan van alles en nog wat wordt gezegd, in 1962 hebben uitgesproken als voorstanders van het Koninklijk Huis, hebben wij daaraan in ons beginselprogramma toegevoegd dat „de rechten des Konings dienen te worden geëerbiedigd en voor uitholling te worden behoed”. Uitgaande daarvan moet ik zeggen dat onze Regering dit sinds 1962 — misschien ook wel voordien, maar daarover behoeven wij thans niet te spreken — bepaald niet heeft gedaan, zij is daarin te kort geschoten. Ik zal een paar voorbeelden noemen. Ik zal er niet zo diep op ingaan als andere sprekers vandaag hebben gedaan; velen hebben er allerlei zaken bijgehaald. Dat is nergens voor nodig; het gaat erom of men voor de monarchie of voor de republiek is. Wij zijn voor de monarchie. Bovendien gaat het om de vraag, of de heer Von Amsberg in de toekomst aanvaardbaar is als Prins der Nederlanden. Dat is hij, want er zijn geen bezwaren tegen hem ingebracht, afgezien van het bezwaar dat hij als jongen van 17 jaar bij de Wehrmacht heeft gediend. Als dat echter alles is; ik vind datgene wat van kamerleden en van ministers kan worden gezegd veel erger, maar dat aanvaardt men allemaal. De moeilijkheden komen pas als een jongen een jaar in het Duitse leger heeft gediend. Volgens mij zit daar meer achter. Dat is bij ons echter niet het geval en daarom zullen wij er niet zoveel over zeggen.

Ik wil ten aanzien van de Regering een paar voorbeelden noemen. Wij hebben al meegemaakt de kwestie van Prinses Irene. Dat is ongelukkig verlopen. Dat kan niemand in deze Kamer mij tegenspreken. Dat heeft het Koninklijk Huis geen goed gedaan, en de Regering is daarvoor verantwoordelijk.

Wij hebben later de kwestie van Prinses Beatrix gekregen. Laat men nu eens even bedenken, dat in alle kranten stond, dat op die en die datum de verlovings zou plaatshebben, terwijl de Minister-President zei: daarvan is in het geheel niets bekend. Maar het gebeurde toch allemaal op de aangegeven dag. Ik kan daarvan niet zeggen, dat zo iets vertrouwen wekt. Ik wil wel zeggen, dat het wantrouwen wekt. Dat moeten wij nu juist niet hebben, wanneer wij voor de monarchie zijn. Dan moet een Koninklijk Huis, zoals het in Nederland bestaat, worden gepresenteerd, dat moet opgehouden worden. Ons volk wil juist tegen ons Koninklijk Huis opzien. De Regering moet dus zorgen, dat die mogelijkheid er in Nederland blijft. Anders zal dat op den duur de verkeerde kant uitgaan. Als het nu 20 pct. is, zal na verloop van tijd 30 pct. zich daartegen uitspreken, en als de Regering zo doorgaat, zal dit op den duur 40 of 50 pct. worden en dan is het gebeurd met het Koninklijk Huis. Ik zeg er nadrukkelijk bij dat de Boerenpartij dat niet wil. Wanneer wij een gunstig antwoord ontvangen op onze schriftelijke vraag, hoe de heer Von Amsberg staat tegenover de p.b.o., willen wij niet alleen voorlopig onze instemming met het wetsontwerp betuigen, maar zullen wij ook definitief voor het wetsontwerp stemmen.

Wij zijn ook voor het verlenen van het Nederlanderschap aan de heer Von Amsberg, maar willen hem nog niet direct bij het huwelijk verheffen tot Prins der Nederlanden. Met dit laatste willen wij even wachten. Ik kan mij, wat dat punt betreft, evenals de heer Van Dis aansluiten bij hetgeen de heer Geertsema daarvan heeft gezegd.

De keuze van Amsterdam als plaats voor het sluiten van het huwelijk is voor mij helemaal geen verstandig besluit. Deze keuze lijkt ons zeer ongunstig in verband met het feit, waarop hier vandaag reeds is gewezen, dat Amsterdam zeer

Koekoek e. a.

veel onder de Duitse bezetting heeft geleden. Dat laatste is waar en het zal gevoels oproepen, waarvoor wij alle begrip hebben. Ik heb het zelf meegemaakt, ben namelijk meer dan een halfjaar logé in het Scheveningse Oranjehotel geweest, heb enige tijd aan het Wolvenplein te Utrecht doorgebracht en heb later gevangen gezeten in Duitsland. Ik weet er alles van. Toch koester ik geen haatgevoelens meer tegen Duitsland, al kan ik zeer goed begrijpen dat mensen die gezinsleden hebben verloren, dat na twintig jaar nog niet zijn vergeten. Wij hebben daar volledig begrip voor. In de bezettingstijd zijn alle Joden uit Amsterdam weggevoerd. Ik vind het dan ook zeer onverstandig van onze Regering om, als het gaat over de vraag, of het huwelijk zal worden gesloten in Den Haag of Amsterdam, toch maar hardnekkig vol te houden, dat het huwelijk zal worden gesloten in Amsterdam, te meer omdat — het is hier vanmiddag gezegd en het is volkomen overeenkomstig de waarheid — toevallig de P.S.P., die tegen de goedkeuringswet is, de C.P.N., die zich van stemming zal onthouden, en de Partij van de Arbeid, waarvan een deel, laat het dan een klein deel zijn, hoogstwaarschijnlijk de linkervleugel van deze partij, tegen de goedkeuringswet is, de meeste aanhang juist in Amsterdam hebben. Wat ons te wachten staat — daarom gaat het mij — is, dat er, als eventueel het huwelijk in Amsterdam zal worden gesloten, er die dag weer zeer onprettige dingen zullen gebeuren. Dat moeten wij juist niet hebben, als wij voorstanders van de monarchie zijn en het Koninklijk Huis lief hebben.

*De vergadering wordt te 17.42 uur geschorst
en te 20.00 uur hervat.*

De Voorzitter: Ik deel aan de Kamer mede, dat vanuit de Kamer en via telegrammen en andere berichten mij klachten bereiken over het niet uitzenden van het antwoord van de Regering via de televisie over het eerste net. Ik kan tot geruststelling van de Regering, van leden en naar ik aanneem ook van vele kijkers mededelen, dat ik zo juist bericht heb ontvangen, dat een regeling is getroffen voor een live-uitzending over het eerste net.

De heer Cals, Minister-President, Minister van Algemene Zaken: Mijnheer de Voorzitter! Het is mij een genoegen mij via het eerste net tot de Tweede Kamer te wenden. Ik doe dat namens de Regering met grote erkentelijkheid voor de brede instemming die de beide wetsontwerpen, het ontwerp van rijkswet en het naturalisatiewetsontwerp, in deze Kamer hebben mogen verwerven. Ik ben getroffen door de woorden die verschillende geachte afgevaardigden hebben gewijd aan het onderwerp, waarvoor wij ons gesteld zien en met name door hetgeen de geachte afgevaardigden de heren Geertsema, Schmelzer en Roolvink en freule Wttewaall van Stoetwegen hebben opgemerkt over de merkwaardigheid, dat wij in dit hoge college ons bezighouden met een wordend huwelijk. Terecht wees de geachte afgevaardigde de heer Roolvink erop dat vorstinkinderen, gelukkie, niet meer worden uitgehuwelijkt tot het bereiken van bepaalde — soms ook wel onbepaalde — politieke doeleinden. De tijd van mariage de raison, aldus de heer Geertsema, is onherroepelijk voorbij. Inderdaad, mijnheer de Voorzitter! Daarom past allereerst ook vandaag — ook al mocht ik dit reeds in een vroeger stadium, op 29 juni, in deze Kamer doen — een woord van vreugde over het feit dat twee jonge mensen elkaar hebben gevonden en dat voor hen in onze moderne constitutionele monarchie de liefde inderdaad beslissend kan zijn.

„Daar gaat het op dit moment niet om”, hoor ik al tussen de banken opklinken. Thans dienen de staatsrechtelijke aspecten behandeld te worden. Dat is zo, maar ik heb met erkentelijkheid vanmiddag vernomen dat ook degenen, die tegen de toestemmingswet zijn, Prinses Beatrix haar liefde en haar levensgeluk gunnen. Ik heb mij toch afgevraagd of zij, die zo spreken, zich wel realiseren hoe zwaar in feite het vorstelijk

Minister Cals

bestaan, speciaal — en op dat punt vind ik de heer Lankhorst aan mijn zijde — in een constitutionele monarchie is.

Zelfs bij de meest persoonlijke beslissing van hun leven, de beslissing over hun huwelijk, kunnen overwegingen van staatkundige aard niet worden buitengesloten. Laten wij dat goed in het oog houden. Wanneer wij in deze tijd steeds weer beweren, dat ons de persoonlijke vrijheid voor ieder zoveel waard is, dat de persoonlijke vrije keuze van de mens een van de beginselen is van onze moderne samenleving, wanneer wij dan ook het huwelijk van vorsten niet, zoals vroeger, geheel door politieke factoren willen laten bepalen, past reeds uit dien hoofde bij de beoordeling van het voorgenomen huwelijk een duidelijke reserve.

De geachte afgevaardigde de heer Roolvink heeft dat woord reserve gebruikt en ook verschillende andere geachte afgevaardigden hebben daarop gewezen. Die reserve is trouwens, zoals vandaag ook naar voren is gebracht, duidelijk in de Grondwet zelf aangegeven. De geachte afgevaardigde de heer Jongeling heeft onder andere gesproken over artikel 17, van de Grondwet, al heeft hij dit artikel niet zo uitvoerig voorgelezen als enkele andere artikelen. Hij heeft er echter wel over gesproken, evenals hij dit in het voorlopig verslag heeft gedaan — dat ene lid is dus kennelijk de heer Jongeling geweest —, waar hij Struycken ten tonele heeft gevoerd. Een staatsrechtelijk goed onderlegde en ook door mij zeer gewaardeerde schrijver heeft in de pers ook in dit geval de kritiek op het Kabinet terecht laten komen, met name op de Minister-President. Hij schreef: „de Minister-President heeft als Rooms-Katholiek aan een citaat van Struycken waarschijnlijk onmiddellijk, zonder het te verifiëren, gezag toegekend.”. Dat valt mij echt wel tegen, mijnheer de Voorzitter, want ik dacht dat deze schrijver mij beter kende. Veronderstelt u eens, dat ik gezag moest toekennen aan alles wat door Katholieken werd geschreven; dat zou mij voor de grootste moeilijkheden, met name in deze vergadering, plaatsen! Ik zou er trouwens op willen wijzen, dat de memorie van antwoord niet door mij alleen is ondertekend en dat mijn beide bureaus, die hier achter de ministerstafel zijn gezeten, geen geloofsgenoten van mij zijn.

Van groter belang voor deze kwestie is echter, dat wij ons nadrukkelijk hebben aangesloten bij het betoog in het voorlopig verslag en niet bij de aanhaling van Struycken. Inderdaad, ik geef toe — en de heer Jongeling heeft dat vanmiddag ook gezegd —, dat het betoog in het voorlopig verslag eer iets ruimere uitleg geeft dan Struycken dat in 1915 op blz. 342 van „Het Staatsrecht van het Koninkrijk der Nederlanden” heeft gedaan. Ik wil hierop niet te ver ingaan, maar ik meen toch wel de stelling staande te kunnen houden, dat het allerminst in strijd is met hetgeen Struycken destijds heeft gezegd en bedoeld, wanneer men betrekkingen, die schadelijk voor de belangen en de zelfstandigheid van ons volk kunnen zijn en die dus een reden zouden kunnen zijn om een toestemming niet te verlenen, niet alleen bindt aan betrekkingen tussen vorstenhuizen. Dit is wel duidelijk.

Hiermede blijft de beoordeling echter van beperkte aard. Het doet mij genoegen — ik vergat dit nog te zeggen —, dat de heer Nederhorst ook aan de woorden van de rooms-katholiek Struycken grote waarde heeft toegekend, zoals dit vanmiddag is gebleken. Ik weet niet hoe de schrijver in de „N.R.C.” dit zal verklaren!

Mijnheer de Voorzitter! De beoordeling blijft dus van beperkte aard, en zo is dat in het verleden ook steeds opgevat. Anders dan verschillende geachte afgevaardigden, zoals de heren Schmelzer, Lankhorst en Jongeling veronderstellen, is er nl. vroeger ook wel eens gedebatteerd over een toestemmingswet. Dit gebeurde in 1901 op 3 januari in deze Kamer, toen het ten onrechte goedkeuringswet geheten wetsontwerp 146 aan de orde was en beroemde figuren als Troelstra, Kuiper en Cort van der Linden aan het debat hebben deelgenomen.

Kuiper heeft toen een omschrijving gegeven, waarbij ik graag zou willen aansluiten. Hij maakte er bezwaar tegen, dat destijds in het wetsontwerp werd gesproken over goedkeuring in plaats

Minister Cals

van over toestemming. Men zal hebben gezien, dat wij deze fout deze keer hebben vermeden. Hij zegt dan:

„Het komt mij voor — (men vindt het op blz. 917, rechterkolom van de *Handelingen*) —, dat: „wordt goedgekeurd” — zoals in het ontwerp stond — noch juist, noch hoffelijk, noch conform de Grondwet, noch in overeenstemming is met het burgerlijk recht. Wie een zaak *goedkeurt*, wordt geacht over die zaak in haar geheelen omvang, op vaste gronden, een positief oordeel te vellen. Wie alzoo een huwelijk goedkeurt, wordt geacht daarmee een positief oordeel uit te spreken over geheel den inhoud daarvan, d.i. over de geschiktheid van de te huwen personen voor elkander en over de geschiktheid van hun echtvereniging voor het milieu te midden waarvan dat huwelijk zal worden gesloten.

Dit nu is iets wat ons ten deze niet toekomt. Ons komt als Staten-Generaal niet anders toe dan om ter zake van redenen aan het landsbelang ontleend, zulk een huwelijk al dan niet te stuiten.”.

Mijnheer de Voorzitter! Ik geloof, dat dit een omschrijving is, die zeer wel tot op de dag van vandaag bruikbaar is en kan worden toegepast. De vraag waarvoor wij dus worden gesteld, is: zijn er dergelijke redenen van landsbelang, die ons ertoe zouden verplichten de toestemming voor dit huwelijk te weigeren? Dit is een vraag, mijnheer de Voorzitter, die, zoals u weet, het kabinet nadrukkelijk en met overtuiging ontkennend heeft beantwoord en tot mijn grote vreugde heeft ook de Kamer in overgrote meerderheid ditzelfde oordeel uitgesproken. Ik meen, dat dit ook aansluit bij de mening, die in ons volk leeft; al heeft de vorige weken misschien hier en daar een iets andere indruk geheerst.

Mijnheer de Voorzitter! Wij hebben volledig begrip voor de emoties, die zijn ontstaan. Ik bedoel daarbij niet emotie in een ietwat minderwaardige zin; de mens is gelukkig méér dan verstand alleen. De mens, die alleen zijn verstand gebruikt, is geen volledig mens. Juist uit het feit, dat die gevoelens in ons volk zijn losgeslagen, blijkt, dat het vorstenhuis onder ons volk leeft en de gevoelens van ons volk beweegt. Een politicus, die daartegenover alleen zijn verstand zou laten spreken, miskent, dat de menselijke gedragingen te recht ook door andere factoren worden bepaald.

Maar iedereen, die tot een synthese wil komen — wij moeten dat hier, om tot een oordeel te komen, zeker —, ieder die tot een afgewogen mening en een evenwichtig oordeel wil geraken, zal ten slotte wel de rede de doorslag moeten laten geven. Dit is niet altijd gemakkelijk, voor ons volk niet, voor de Kamer niet en voor het kabinet evenmin. Wij hebben het echter eerlijk geprobeerd. Ik wil u de overwegingen, die ons tot dit oordeel hebben geleid, duidelijk uiteenzetten.

Maar eerst moet ik nog iets zeggen over die emoties in ons volk. Ik las in een brief, dat het zuiden, het oosten en het noorden van ons land zich in deze zaak vrij onverschillig zouden hebben getoond. Is dit geen vergissing? Wie zich niet tegen het huwelijk heeft uitgesproken, is daarom nog niet onverschillig. Het is een algemeen verschijnsel dat — ik zeg bijna de protestanten, maar ik bedoel het in de oude zin van het woord —, dat de protesterenden altijd het meest op de voorgrond treden. Dit is heel normaal en dit is zelfs in de Kamer herhaaldelijk het geval. Zij krijgen meestal ook de meeste aandacht.

Zo is het nu ook gegaan. Maar de Kamer moet ook weten, dat in de afgelopen weken mij en verschillende mijner collega's herhaaldelijk verzoeken hebben bereikt van personen en organisaties, die acties vóór het huwelijk wilden ondernemen. Wij hebben daartegenover steeds tot rust en zelfbeheersing gemaand. Wij zijn namelijk van mening, dat niemand in ons land is gediend met acties en tegenacties, die het gevaar voor grotere tegenstellingen en blijvende verdeeldheid oproepen. Misschien is mede daardoor een ietwat eenzijdig

beeld van de opvattingen in ons volk naar buiten gekomen. Ik ben ervan overtuigd, dat het beeld, dat vanmiddag in de kamerdiscussie naar voren is gekomen, meer in overeenstemming is met de werkelijke gevoelens, die in ons volk leven. Ik zou degenen, die bezwaren hebben, zoals zij ook in deze Kamer zijn vertolkt, willen vragen zich op deze realiteit te bezinnen. De heer Nederhorst en de heer Geertsema en nog enkele andere geachte afgevaardigden hebben ook hierop gewezen. Laat toch degenen, die het met dit huwelijk niet eens zijn, beseffen, dat wat zij vragen, het niet verlenen van toestemming voor dit huwelijk, door de overgrote meerderheid van ons volk juist niet wordt gewenst en dat het voldoen aan hun wensen niet alleen zou leiden tot een golf van protest door heel het land, maar dat het de koningskwestie, zoals de heer Nederhorst zei, in optima forma voor ons zou doen staan.

Aan het adres van de heer Lankhorst wil ik zeggen, dat ik het heb betreurd, dat hij zich vanmiddag niet iets voorzichtiger heeft uitgedrukt. Ik weet, dat het degenen, die het verzoekschrift hebben opgesteld, is tegengevallen, dat zij in plaats van een half tot twee miljoen handtekeningen slechts 66 000 handtekeningen hebben gekregen. Mijnheer de Voorzitter! Ik heb er echter met verontwaardiging van kennis genomen, dat men dit mede wijt aan een angst, die in het Nederlandse volk zou bestaan voor het spookbeeld, zoals de heer Lankhorst het noemde, van geheime politie uit een dictatuurstaat. Dit is toch wel een volledig miskennen van de realiteit! Ik heb, gelukkig, vele brieven gekregen, waarin instemming werd betuigd met het voorgenomen huwelijk van Prinses Beatrix, maar ook brieven, waarin daartegen werd geprotesteerd. Er waren ook anonieme brieven bij, maar die ontvangt men over allerlei onderwerpen. Er waren gelukkig ook mensen, die voor hun mening durven uitkomen. Maar als men nog niet eens voor zijn mening durft uit te komen en daarom niet durft te tekenen, dan heeft die mening ook weinig waarde. Hoe kan men overigens in ernst beweren, dat men moeilijkheden zou krijgen met de een of andere geheime dienst in Nederland, of dat men geen A.O.W.-uitkering meer zou kunnen krijgen en meer van dergelijke waanzin! Ik zou graag hebben, dat alle volksvertegenwoordigers zich erachter zetten om die sprookjes uit de wereld te helpen.

Wat zijn nu de bezwaren, die naar voren zijn gekomen? De geachte afgevaardigden de heren Lankhorst en Goedhart hebben dat vanmiddag duidelijk en waardig uiteengezet. Zij hebben geen bezwaren tegen dit huwelijk — het doet mij genoegen dat dit zo duidelijk is gezegd —, omdat de heer Von Amsberg een Duitser is. Terecht heeft de geachte afgevaardigde de heer Goedhart erop gewezen, dat de rassenslechte van de nazi's een van de meest afschuwelijke en verwerpelijke punten van hun doctrine was. Wij moeten ons dus verre houden van het discrimineren van ras, volk, geloof en huidskleur. Wat zijn nu wel hun bezwaren?

Twee punten zijn vanmiddag duidelijk naar voren gekomen.

In de eerste plaats, dat de ouders van de heer Von Amsberg hun zoon hebben gezonden naar een school in het Duitsland, weliswaar vóór de oorlog, maar toch nazi-Duitsland. De heer Goedhart zegt hierover het volgende: „Een jongen van 13 jaar is daarvoor niet verantwoordelijk”. Inderdaad, mijnheer de Voorzitter, en juist over die jongen spreken wij. „Men kan hem dat niet aanrekenen”, aldus verder de heer Goedhart. Deze laatste uitdrukking moeten wij even onthouden voor de conclusie.

Het tweede punt is de militaire dienst. De heer Goedhart zegt daarvan weer, dat hij dit wel begrijpt en dat het lot die jongen in die positie heeft gebracht; „die jongen kon daaraan niets doen, een 17-jarige jongen mag men daarover geen verwijten maken; hem treft geen schuld”. De heer Lankhorst zegt van ditzelfde feit, dat het op zich zelf geen veroordeling inhoudt. Toch is hun beider conclusie, dat hij onaanvaardbaar

Minister Cals

is als echtgenoot van de Kroonprinses. Hij is dit buiten zijn schuld. Dat wordt door niemand ontkend.

De heer Goedhart noemt het voorbeeld van een invalide, die niet meer in staat is om aan atletiekwedstrijden deel te nemen. Maken wij hier niet een gruwelijke fout door het transponeren van het geestelijke naar het materiële? Het is altijd gevaarlijk om op vergelijkingen door te gaan, maar ook gehandicapten hebben hun Olympiade. En ook op andere wijze kunnen zij ook tonen een volledig en een gaaf mens te zijn. In ons geval gaat het niet om de vraag of iemand al dan niet een lichamelijk gebrek heeft. Het gaat erom, of hij voor de taak, waarvoor hij is gesteld, aanvaardbaar is en of hij gaaf is naar mentaliteit. Die mentaliteit is beslissend. Ik kom daarop direct nog terug. Ik vraag mij af — ik moet het in alle eerlijkheid zeggen —, of in de redenering van de heer Goedhart en in die van de heer Lankhorst niet een gevaarlijk element zit. Ik wil mij zo voorzichtig mogelijk uitdrukken, want anders komt men zo bedenkelijk dicht bij datgene, wat men juist niet wil. Wij willen ook geen Duitsers discrimineren, mijnheer de Voorzitter, maar als wij menen, dat de betrokken persoon zelf zonder schuld is, niet mag worden veroordeeld en wij rekenen hem toch iets aan, op welk gebied bewegen wij ons dan? Spreken wij dan toch niet een zekere discriminatie uit?

Let wel, dat wil niet zeggen, dat ik van mening zou zijn, dat iedereen de heer Von Amsberg met groot enthousiasme zou moeten ontvangen en geen aarzelingen zou ondervinden. Wie van ons — ik meen dat rustig te kunnen zeggen; ik geloof, dat de Koninklijke Familie en de heer Von Amsberg de eersten zullen zijn om dat te begrijpen — had niet op het eerste ogenblik, toen wij hoorden, dat het een Duitser was, de reactie: Toch wel jammer! Ik in ieder geval wel, mijnheer de Voorzitter! Pas toen ik de heer Von Amsberg de eerste maal drie uur lang had gesproken, zei ik, toen ik thuiskwam, tegen mijn vrouw: Gelukkig, ik kan er helemaal achter staan; ik heb die man leren kennen, na alle gegevens, die ik natuurlijk van alle zijden al over hem had ontvangen, door de openheid van zijn antwoord op mijn vragen en door heel zijn houding. Ik kan mij heel goed een aarzeling begrijpen bij het Nederlandse volk, maar ik meen, dat, wanneer men doordenkt en wanneer men moet toegeven, dat hem persoonlijk geen enkele schuld of verantwoordelijkheid treft en wanneer men dan vervolgens zijn mentaliteit wil peilen en die als beslissend wil aanvaarden, men daaruit dan ook de consequentie moet trekken. Over de mentaliteit van de heer Von Amsberg wil ik gaarne nog iets zeggen.

De geachte afgevaardigde de heer Goedhart heeft gezegd — het is natuurlijk moeilijk; er blijft altijd een zeer subjectieve beoordeling inzitten. Vandaar dan ook, mijnheer de Voorzitter, dat ik respect heb, zoals wij ook in de memorie van antwoord hebben gezegd, voor de gevoelens, waarvan ook enkele geachte afgevaardigden zich hier de tolk hebben gemaakt, ook al deel ik deze gevoelens niet —, dat hij niet tevreden is over de gedragingen van na de oorlog van de heer Von Amsberg. De geachte afgevaardigde de heer Van Dis heeft mij nog eens gevraagd, er nader op in te gaan. Ik wil dit gaarne doen, omdat én in de uiteenzettingen van de geachte afgevaardigde de heer Lankhorst en de geachte afgevaardigde de heer Goedhart én telkens ook in de protesten, met name in het verzoekschrift, dat 66 000 Nederlanders hebben ondertekend, naar voren is gekomen, „dat uit niets is gebleken, dat de heer Von Amsberg zich na de oorlog op enigerlei wijze kritisch tegenover nazi-Duitsland heeft opgesteld”. Mijnheer de Voorzitter, zoals inmiddels iedereen bekend kan zijn, is deze mening, die in het verzoekschrift als „een onomstotelijk feit” werd betiteld, niet juist; zij is duidelijk in strijd met de feiten. In de memorie van antwoord zijn die feiten aangegeven. Daar was een enkel nieuw feit bij, mijnheer de Voorzitter, maar verschillende waren reeds lang bekend. Ik heb ze zelf namelijk medegedeeld als backgroundinformation op een persconferentie, gehouden op 26 juni, maar zij hebben

voor het grootste deel in de pers en in de publieke opinie betrekkelijk weinig aandacht gekregen.

In de eerste plaats wil ik iets zeggen over de opmerkingen, die iedereen kent, nl. de opmerkingen van de heer Von Amsberg in het interview op 28 juni. Hierover gaat nog hardnekkig het verhaal, dat hij zich daarmee toch eigenlijk niet werkelijk heeft gedistantieerd van het nationaal-socialisme. Volgens het verzoekschrift zou het voor hem slechts een ongelukkige episode zijn, waaraan niet meer dan enige obligate herinneringen behoeven te worden gewijd. Misschien heeft de heer Von Amsberg de fout gemaakt, dat hij meende, dat men in Nederland de draagwijdte en de wezenlijke betekenis kent van de indringende rede van president Lübke, die hij dit jaar in Bergen-Belsen heeft gehouden. De heer Von Amsberg heeft daaraan gerefereerd. Degenen, die de heer Von Amsberg beter kennen, weten, dat hij niet de man is om nu maar eens even een goede beurt te willen maken voor de Nederlandse radio en televisie door op een betrekkelijk goedkope manier af te geven op het nationaal-socialisme. Wel heeft hij verwezen naar deze rede, waarvan in de memorie van antwoord enkele zinnen zijn vermeld. De geachte afgevaardigde de heer Lankhorst heeft enkele andere zinnen aangehaald. Mijnheer de Voorzitter, de rede van president Lübke is een lange rede en ik zou onmiddellijk de passages vóór en na het stuk, dat de geachte afgevaardigde de heer Lankhorst heeft aangehaald, naar voren kunnen brengen. Ik persoonlijk onderschrijf volledig wat de heer Lübke heeft gezegd, ook in de aanhalingen, door de geachte afgevaardigde de heer Lankhorst naar voren gebracht, nl. dat ook Duitsers hebben gelezen. De geachte afgevaardigde de heer Goedhart heeft terecht gesproken over de honderdduizenden Duitsers, die in concentratiekampen zijn omgebracht en die elders zijn vermoord. De heer Lübke heeft daarop ook gewezen. Ik wil echter ook graag het slot van de rede van de heer Lübke voorlezen, omdat het een samenvatting is, waaruit zijn eigen opvatting duidelijk blijkt. De geachte afgevaardigde de heer Lankhorst heeft de tekst ongetwijfeld bij zich. Ik begin bij de voorlaatste alinea.

Ik lees daar:

„De herinnering daaraan” — dus de misdaden van Hitler en zijn trawanten — „zal niet als een angel in ons geweten blijven steken. Wanneer wij haar de juiste plaats in ons denken en doen geven, zal zij voor ons een permanente stimulans ten goede zijn.

Ook daarvoor is deze obelisk hier als een teken neergezet. Het is vooreerst een gedenkteken voor mensen van vele naties en velerlei geloofsopvatting, die hier hun lijdensweg gemeenschappelijk moesten gaan. Ons echter en die na ons geboren zullen worden maant het tot broederlijke vereniging. Als wij er ons ernstig voor inspannen, dan zal eens de blik van latere generaties die hier zullen staan, vrij en niet verduisterd door schuld of schaamte op deze graven rusten. Het waarschuwingsteken blijft daarom voor ons een mene tekelt, maar ook een poortwachter van het menselijk geweten”.

De heer Lübke zegt dus: Op onze generatie Duitsers drukt de schuld en schaamte van deze graven. Wij hebben eraan mee te werken, dat eens de blik van latere Duitse generaties, die hier zullen staan, niet meer door deze schuld en schaamte verduisterd behoeft te zijn.

Ik vind dit duidelijke taal en de heer Von Amsberg denkt daar precies zo over. Men kon dit trouwens weten uit het televisie-interview. Hij heeft toen uitdrukkelijk gezegd:

„Ik heb een zeer uitgesproken mening over deze periode Toen wij in krijgsgevangenschap kennis namen van de gruwelen in de concentratiekampen, waren wij ten diepste geschokt. Wij kunnen deze periode niet wegvagen; wij mogen ze niet vergeten. Wij moeten vóór alles daar de lessen uit trekken, die het onmogelijk maken dat zoiets nog ooit kan voorkomen.”.

Minister Cals

Mijnheer de Voorzitter! Waartegen ik bezwaar heb, dat is, dat men hiervan niet voldoende kennis heeft genomen, en dat dan opmerkingen verschijnen als „enige obligate herinneringen” aan een ongelukkige tijd, kennelijk omdat men niet voldoende geïnformeerd was.

Het zojuist genoemde kon iedereen weten. In de memorie van antwoord zijn nog andere feiten genoemd, feiten die ik ook voor een deel al had weergegeven op 26 juni, zoals het gebeurde in Abidjan, waarbij door de heer Von Amsberg de leider van een Duits team, die zich in nationaal-socialistische zin had uitgelaten, ter verantwoording werd geroepen. Nadien werd deze man in Bonn, waar de heer Von Amsberg intussen werkzaam was, door diens toedoen op dezelfde grond een functie geweigerd. Destijds heb ik ook al vermeld, dat de heer Von Amsberg in aanmerking kwam voor een benoeming op de nieuwe Westduitse ambassade in Israël.

De heer Van Dis heeft mij gevraagd of in het gesprek met de heer Mozer nog nieuwe punten naar voren zijn gekomen. Ik wil er wel iets over zeggen, mijnheer de Voorzitter. De heer Mozer is inderdaad maandag bij mij geweest en heeft mij onder andere een brief ter hand gesteld van de Westduitse ambassadeur in Israël, die het voorgaande bevestigt en zegt, dat hij de heer Von Amsberg al sedert 1945 kent. Verder schrijft de ambassadeur — en dat is toch ook wel duidelijke taal —:

„In de levendige politieke discussies in de eerste jaren na de oorlog kwam iemands politieke instelling zeer duidelijk naar voren. Ik herinner mij bijzonder goed, hoe vastbesloten, overtuigd en voor zijn jeugdige leeftijd met verwonderlijke duidelijkheid — er staat: Klarheit — de heer Von Amsberg destijds al zijn vervloeking van de nationaal-socialistische gedachten — Verdammung der national-sozialistischen Gedanken, staat er — en misdaden tot uitdrukking bracht en zich voor de opbouw van een vrij en democratisch Duitsland uitsprak.”.

Mijnheer de Voorzitter! Tijdens het verblijf van de heer Von Amsberg in Santo Domingo heeft hij van eenzelfde instelling blijk gegeven. Ik vermeldde dat reeds in de memorie van antwoord. Ik meen, dat in de pers dezer dagen ook melding is gemaakt van het feit, dat de consul-generaal van Israël in Santo Domingo, die de heer Von Amsberg daar drie jaar van zeer nabij heeft meegemaakt, dat ook nadrukkelijk bevestigt. De consul-generaal schreef:

„Als ik maar in de verste verte had kunnen vermoeden, dat de heer Von Amsberg enige sympathie zou hebben voor het nazi-regime, had ik onmiddellijk met hem gebroken. Het tegendeel bleek echter het geval.”.

Hij licht dat ook met verschillende feiten toe.

Ten slotte is in de memorie van antwoord — en daar is enige kritiek op gekomen, mijnheer de Voorzitter — gewezen op de werkzaamheid van Von Amsberg op het advocatenkantoor van dr. Walter Lippmann te Hamburg. Het is een mededeling, die overigens ook al destijds in het curriculum vitae is verstrekt, zij het dan zonder een nadere omschrijving hoe dat advocatenkantoor er uitzag. Het was een advocatenkantoor — de Kamer weet dit reeds — waar vooral schade-procedures wegens door nazi's gepleegd onrecht werden behandeld. Deze advocaat schrijft over Von Amsberg:

„Zijn werkzaamheid had de morele en politieke betekenis van een ondubbelzinnige veroordeling van het nationaal-socialisme.”.

Dit lijkt mij allemaal duidelijke taal; ik hoop, dat degenen in of buiten deze Kamer, die dit niet wisten, hieruit eerlijk de consequenties zullen trekken.

De geachte afgevaardigde de heer Geertsema vraagt nu — en buiten de Kamer heeft men dit de Regering verweten —, waarom de Regering deze gegevens niet eerder heeft gepubliceerd. Dat verwijt is ten dele feitelijk onjuist. Ik wil er voorts

met nadruk op wijzen, dat de Regering de nodige soberheid in acht heeft willen nemen. Enkele geachte afgevaardigden, met name de heren Goedhart en Bakker, hebben over een propagandacampagne gesproken. Ik kan de verzekering geven, dat en Prinses Beatrix en de heer Von Amsberg en het kabinet in de afgelopen maanden talloze propagandacampagnes hebben moeten afhouden. Het was aanvankelijk b.v. helemaal niet de bedoeling, dat er na het bezoek aan den Haag en Amsterdam voor het huwelijk officiële bezoeken zouden volgen aan de provincies. Wij hebben dit ten slotte niet kunnen weigeren, maar deze bezoeken hebben zich beperkt tot een bliksembezoek van in totaal enkele dagen. Men heeft wel een heel verkeerd idee van de voorgeschiedenis als men denkt, dat dit het toen gebleken enthousiasme door de Koninklijke familie, hetzij door het kabinet is geësceneerd.

Het kabinet heeft juist begrip voor de andere zijde. Wij hebben begrip voor een opmerking, die ook door de heer Lankhorst is gemaakt en die wij al in het „Nieuw Israëliisch Weekblad” van verleden week hadden gelezen, namelijk dat het voor de Joodse gemeenschap wel irriterend kon zijn, indien vriendschap met Joden als disculperend argument ten aanzien van iemands verleden of van zijn huidige gezindheid naar voren wordt gebracht. De heer Von Amsberg heeft dat zelf dan ook nooit gedaan. Hij vond zijn werkzaamheid bij dr. Lippmann niets bijzonders — ik meen, dat door de heer Nederhorst ook daarop is gewezen —; het paste volledig in zijn opvattingen en hij, noch de Regering heeft er behoefte aan daarover ophef te maken.

Toen echter in het voorlopig verslag en in het verzoekschrift de gezindheid van de heer Von Amsberg in twijfel werd getrokken, meenden wij dat ook op deze feiten nadrukkelijk moest worden gewezen. Wij zien deze slechts als symptomen, weliswaar duidelijke symptomen, van de geestesinstelling van de heer Von Amsberg, waarvan wij ons in vele gesprekken hebben overtuigd.

Hier ligt inderdaad — ik sprak al even daarover — een moeilijkheid voor vele Nederlanders. Zij hebben niet de gelegenheid gehad de heer Von Amsberg werkelijk persoonlijk te leren kennen; wij hebben die gelegenheid wel gehad. Natuurlijk heeft het kabinet van den beginne af beseft, dat een verloving van Prinses Beatrix met een Duitser velerlei gevoelens zou opwekken.

De heer Geertsema heeft terecht opgemerkt, dat het voor degenen, die niet zelf persoonlijk of in zijn naaste omgeving zijn getroffen, gemakkelijker is om het verstand de boventoon te laten voeren en zich er overheen te zetten. Zo is het met mij persoonlijk ook, al werd ik al in september 1940 door de Gestapo gearresteerd, maar ik ben er erg goed af gekomen. Weest u er echter van overtuigd, dat wij volledig beseft hebben voor hetgeen onder het Nederlandse volk leeft. Wij hebben echter de gelegenheid gehad om in persoonlijke contacten en door vele inlichtingen, ook in het persoonlijke vlak van mens tot mens, de overtuiging te krijgen, dat de mentaliteit van de heer Von Amsberg volkomen past in het democratische, constitutionele bestel in Nederland. Wij kennen zijn opvattingen over het nationaal-socialisme. Ik heb er ook waardering voor, dat een van de leden van de Kamer, die blijkbaar aarzelde, zich bewust van zijn verantwoordelijkheid, een gesprek met de heer Von Amsberg heeft gevraagd, want om diens mentaliteit gaat het bij een eerlijke beoordeling. Daarom heeft het betoog van de heer Goedhart mij evenmin overtuigd als dat van de heer Lankhorst. Ik ben het ermede eens — de heer Goedhart sprak hierover —, dat het Koninklijk Huis een bron van inspiratie moet kunnen zijn. Evenzeer als Prins Bernhard tijdens de oorlog voor ons en voor het verzet met name een bron van inspiratie is geweest, ben ik ervan overtuigd, dat ook de heer Von Amsberg spoedig zozeer Nederlander geworden zal zijn, dat hij voor ons volk inspirerend zal kunnen werken.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom dan tot een ander punt, waarover de geachte afgevaardigden de heren Lankhorst, Bakker en Nederhorst, de laatste in een iets gematigder vorm, heb-

Minister Cals

ben gesproken, nl. dat er overhaast te werk zou zijn gegaan en dat de Kamer en ook het kabinet voor een voldongen feit zouden zijn gesteld bij de verloving van Prinses Beatrix.

De heer Lankhorst heeft gezegd: Vanaf het moment, dat de foto is gepubliceerd, bestond er in ieder geval een dwangpositie. Hij heeft daarin gelijk. Ik neem aan, dat hij de ministeriële verantwoordelijkheid niet zover uitstrekt, dat hij ons aansprakelijk stelt voor het maken van die foto. De pers valt onder mijn collega van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk, de Rijksvoorlichtingsdienst valt onder mijn verantwoordelijkheid, doch deze dienst heeft die foto echt niet laten maken.

Het was inderdaad een dwangpositie, maar in de eerste plaats voor Prinses Beatrix en de heer Von Amsberg. Zij hebben daardoor eigenlijk nauwelijks de tijd gehad, die zij nodig hadden en die men ieder menskind toch gunt, om zelf tot klaarheid te komen. In zoverre heeft de heer Lankhorst inderdaad gelijk, wanneer hij spreekt van een dwangpositie.

De heer Bakker heeft een prachtig verhaal opgehangen. Hij heeft een aantal opmerkingen gemaakt, waaruit hij afleidt, dat het kabinet toch echt wel had geweten — eigenlijk al bij de formatie —, dat de verloving op komst was. Immers, de heer Aalders had het zelf gezegd en weer ingeslikt. En voorts is het debat over de ministeriële verantwoordelijkheid hier geannuleerd, en wel op voorstel van een zeker kamerlid Cals. Mijnheer de Voorzitter! Hoe de geachte afgevaardigde de heer Bakker nu kan beweren, dat uit het verzoek om een schriftelijke voorbehandeling (wat ben ik er nu blij om, dat de Kamer dat gedaan heeft en dat men mij als Minister-President niet onverhoeds kan overvallen met deze moeilijke kwestie) over de ministeriële verantwoordelijkheid voor leden van het Koninklijk Huis moet worden afgeleid, dat op dat moment bekend was, dat Prinses Beatrix zich zou gaan verloven, is mij ten enenmale onduidelijk. Bovendien vergeet de heer Bakker nog aan te geven, dat er dan ook nog maar vlug een reden voor een kabinetscrisis moest worden gezocht. Een ander „argument” was, dat met Pasen de kranten al klaar waren, zij het dan wel zonder naam, om de verloving van Prinses Beatrix aan te kondigen. Ik las net vandaag in de krant, dat men al twee jaar voor het overlijden van Churchill het hele programma voor de televisie voor dat moment klaar had. Het argument van de heer Bakker spreekt mij dan ook niet aan!

Wat ik ten eerste betreurt is, dat de heer Bakker blijkbaar geen enkele waarde hecht aan hetgeen in alle eerlijkheid en oprechtheid hier wordt gezegd. Ik herinner in de eerste plaats aan een verklaring van de fractievoorzitters na het overleg met de Minister-President. Geen woord is er toen gezegd over een voldongen feit of een dwangpositie. De enige, die een opmerking heeft gemaakt die daar tegenaan zou liggen, was de heer Bakker zelf, die heeft gezegd: Geen overhaasting, laten wij het kalm aan doen.

Mijnheer de Voorzitter! Hij had dat eigenlijk moeten zeggen tegen zijn kameraad Mikoja, die blijkbaar heel wat minder tijd nodig had om een gelukwens voor deze verloving mee te geven aan de Nederlandse parlementaire delegatie dan de heer Bakker nodig heeft om — we zijn al weer maanden verder — over deze zaak te beslissen. Dat is echter slechts een grapje terzijde.

Mijnheer de Voorzitter! De heer Bakker had voorts kunnen luisteren naar mijn toespraak voor de televisie op 28 juni. Ik heb er toen op gewezen dat, nadat de beslissing van het hart was genomen, de Prinses eerlijk al haar plichten heeft overwogen. In mijn toespraak in deze Kamer op 29 juni heb ik vervolgens gesproken over het binnentreden van anderen in de persoonlijke levenssfeer van de Prinses en de heer Von Amsberg en gezegd hoezeer zij dat hadden aanvaard en hoe zij, evenals Willem de Zwijger, hun inzichten in handen van de Regering hebben gelegd. De heer Bakker had ook het antwoord op de vragen van de heer Nederhorst kunnen lezen; daarin werd gezegd dat de beslissing tot de verloving pas is genomen nadat het kabinet had besloten een toestemmingswet in te dienen. In de memorie van antwoord is

dat nog eens gezegd. Ik zou het op prijs stellen, indien er enige waarde aan dergelijke nadrukkelijke verklaringen werd gehecht.

Mijnheer de Voorzitter! De heer Bakker is, op zijn rede-nering doorgaande, tot de conclusie gekomen dat de tijd nog niet rijp is om een beslissing te nemen. Tegenstemmen zou bijzonder moeilijke consequenties hebben en daarom is hij tot de slotsom gekomen, dat het beter is niet aan de stemming deel te nemen. Dit valt mij van de heer Bakker een beetje tegen. Ik ben van de heer Bakker altijd een duidelijke stellingname gewend geweest en dat heb ik gewaardeerd; het verlaten van de zaal op het moment van de stemming vind ik niet zo duidelijk.

Ik kom thans tot een punt waarbij men wel van een voldongen feit zou kunnen spreken, namelijk de keuze van de plaats waar het huwelijk zal worden gesloten.

In de eerste plaats zou ik de heer Nederhorst willen antwoorden, die stelde dat het niet juist is, dat het ongebruikelijk zou zijn de Kamer in het overleg daarover te betrekken. Hij heeft gewezen op 1901, maar toen gold het het huwelijk van een regerende vorstin, namelijk van Koningin Wilhelmina. Dat is toch nog wel iets anders dan het huwelijk van een kroonprinses. Toen is inderdaad in de wet zelf — de geachte afgevaardigde heeft daarin gelijk — neergelegd dat dit huwelijk in 's-Gravenhage zou worden gesloten. Dit was ook voor de hand liggend omdat Koningin Wilhelmina in den Haag woonde — zij had haar residentie op paleis Noordeinde —, zoals ook Prinses Juliana en haar ouders in den Haag woonden op het moment dat haar huwelijk met Prins Bernhard werd gesloten. Dat was dus helemaal geen probleem. Nú lag de situatie anders. Als er van een voldongen feit sprake is, geldt dat overigens niet voor het kabinet. In de memorie van toelichting is duidelijk gezegd: In overleg met de Prinses en haar ouders is besloten dat het huwelijk in Amsterdam zal plaatsvinden. Het lijkt mij een redelijke zaak om ook rekening te houden met de wensen van het jonge paar, maar één ding moet duidelijk zijn — de heer Geertsema heeft daarop gelukkig ook gewezen —: het kabinet draagt de volle verantwoordelijkheid voor deze keuze en heeft ook nooit een andere indruk willen wekken.

Uiteraard hebben wij ons opnieuw beraden op deze keuze, die mede op technische gronden is geschied, toen van verschillende zijden bezwaren werden gemaakt. Bij deze bezwaren hebben wij van het begin af aan onderscheid gemaakt tussen twee duidelijk onderscheiden groepen: een kleine, maar bijzonder luidruchtige groep, die altijd de gelegenheid tot het veroorzaken van onrust en relletjes gretig aangrijpt, en een geheel andere groep, die op respectabele gronden zich door de genomen beslissing bezwaard gevoelt en waarover in de memorie van antwoord is gesproken. Verschillende geachte afgevaardigden, de heren Lankhorst, Bakker — naar ik meen, hij zou het in ieder geval hebben kunnen doen; hij heeft het niet gedaan, zegt hij nu, maar hij zou het, naar ik aanneem, hebben kunnen doen. Neen? Dus niet! Hij is dit keer blanco, mijnheer de Voorzitter —, Geertsema, Van Dis en Koekoek hebben daarover vandaag ook gesproken.

De heer **Bakker** (C.P.N.): Toch wel jammer, dat u ons niet in een bepaald hoekje kunt duwen.

Minister Cals: Ik vind het een bijzonder duidelijk vakje, mijnheer de Voorzitter.

De heer **Bakker** (C.P.N.): Toch wel?

Minister Cals: Ja, blanco namelijk.

Zowel bij de leden van de Koninklijke familie als bij het kabinet bestond van het begin af aan begrip voor de gevoelens van deze tweede door mij genoemde groep.

Daaruit volgt echter niet — ik zou dit wat uitvoeriger willen toelichten — de conclusie dat een andere plaats dan

Minister Cals

Amsterdam moest worden gekozen. Ik wil u gaarne toegeven, dat wij bij het afwegen van de argumenten voor en tegen wel enige moeite hebben gehad. Juist omdat wij eerbied hebben voor de zo juist genoemde gevoelens, viel ons de beslissing Amsterdam te handhaven niet licht. Wie de memorie van antwoord onbevooroordeeld leest, zal dit duidelijk zijn. Wij wilden ons in deze moeilijke en delicate zaak ook zo goed mogelijk op de hoogte stellen van de gevoelens, waarover ik sprak. Dat, mijnheer de Voorzitter, is reden geweest, waarom ik gesprekken heb gevoerd met vertegenwoordigers van joodse gemeenschappen in Amsterdam en met personen uit het verzet in die stad. Ook Prinses Beatrix en de heer Von Amsberg hadden een dergelijk gesprek — anders dan de heer Lankhorst veronderstelde, niet in mijn tegenwoordigheid, maar dat is hier niet van wezenlijke betekenis —, waarbij, blijkens het communiqué, uitgegeven door de joodse deelnemers aan het gesprek,

„evenals dit bij de Minister-President het geval was, een volledig begrip bleek te bestaan voor de gevoelens die leven bij diverse groepen van de Nederlandse bevolking, die onder de Duitse bezetting ontzaglijke verliezen hebben geleden.”.

Op de nadrukkelijke vraag van de heer Lankhorst wil ik antwoorden: Neen, ik heb geen instemming van de joodse groeperingen of van de mensen van het verzet gevraagd of trachten te krijgen om het huwelijk in Amsterdam te doen plaatsvinden. Dat zou een verschuiving van verantwoordelijkheden hebben betekend. Ik ben daarmee direct bij het begin van het onderhoud dat ik heb gehad begonnen; ik heb dit nadrukkelijk vooropgesteld. Het kabinet heeft het echter wel op prijs gesteld, dat ik persoonlijk zou kennisnemen van de gevoelens, waarover veel werd geschreven. Wij meenden dat het juist zou zijn, ten einde een goede beslissing te kunnen nemen, ook zo goed mogelijk van de feitelijke situatie op de hoogte te zijn. De Regering heeft alle argumenten met bijzondere zorg overwogen. Daarbij hebben wij ten volle beseft, dat Amsterdam, misschien met uitzondering van Putten, meer dan elke andere gemeente in ons land tijdens de oorlog is getroffen door de moord op vele zijner burgers. Dat het in Amsterdam vooral de Joden betrof, weet een ieder, maar ik geloof, dat het Nieuw Israëlitisch Weekblad op 5 november jl. terecht heeft geschreven: Dat mag de jodenvervolgning niet maken tot iets, dat alleen Amsterdammers aangaat. Het argument, dat er meer Amsterdammers dan Haagse Joden zijn vermoord, is daarvoor, aldus dit blad, ondeugdelijk. Inderdaad, mijnheer de Voorzitter. Het naamloze leed en de nog immer schrijnende herinnering daaraan wordt niet bepaald in aantallen, maar door zijn diepte en intensiteit. Die gevoelens leven niet alleen bij de Joden en niet alleen in Amsterdam. Zo kent den Haag zijn Waalsdorpervlakte en zijn Oranje-Hotel. De Regering diende er ook tegen te waken — de heer Lankhorst heeft dit goed gevoeld — dat door haar beslissing de Joden niet ten onrechte in de beslissing werden betrokken. Het staat immers vast dat zeer vele Amsterdammers eveneens om hoogst respectabele redenen het huwelijk van de Kroonprinses zeer gaarne in de hoofdstad zagen voltrekken en dat dezen zich door een verandering van plaats gekwetst zouden gevoelen. Zorgvuldige afweging van voor en tegen heeft de Regering ten slotte tot de overtuiging gebracht, dat aan de beslissing-Amsterdam moest worden vastgehouden.

Mijnheer de Voorzitter! Dit standpunt is niet ingegeven, zoals de heer Lankhorst vreesde, door prestige-overwegingen. Iemand heeft ook nog gesproken over prestige-overwegingen tegenover het buitenland zelfs, hetgeen mij helemaal onduidelijk is. Wel meent de Regering dat het tumult en de dreigementen van de kleine groep, die ik zojuist even noemde, geen argumenten mogen vormen. Daarvoor mag geen enkele Regering wijken. Maar onze overwegingen hadden daarop geen betrekking. Nogmaals, na nauwgezette afweging

hebben wij geen doorslaande argumenten kunnen vinden, waarom het huwelijk, dat wij ten volle aanvaardbaar achten, niet zou kunnen plaatsvinden in de hoofdstad van ons land, die daarvoor eenmaal was uitgekozen. Wij betreuren het, maar, zoals in de memorie van antwoord duidelijk is aangegeven, wij respecteren tevens, dat er in Amsterdam, maar ook elders in Nederland personen zijn, die het moeilijk valt aan de feestelijke viering van het huwelijk deel te nemen.

Wij kunnen slechts de hoop uitspreken, dat dezulken, met de schrijver in het weekblad dat ik zojuist enkele keren aanhaalde, het zullen opbrengen, de heer Von Amsberg, wanneer hij de echtgenoot zal zijn van de troonopvolgster en als zodanig zijn plaats zal hebben ingenomen in het Nederlandse staatsbestel, als zodanig tegemoet te treden. Met de heer Nederhorst wil ik daaraan wel toevoegen dat daarvoor veel wijsheid en tact nodig is; wijsheid en tact niet in de eerste plaats van degenen die zich in hun gevoelens gekwetst voelen, maar van ons allen. Wijsheid en tact van autoriteiten van hoog tot laag. Ik ben ervan overtuigd dat zij hun best zullen doen deze op te brengen.

De geachte afgevaardigde de heer Schmelzer heeft mij gevraagd of ik een nadere mededeling kon doen over het programma van de heer Von Amsberg. Ik zeg daar graag iets over, ook al kan ik daarover in verhouding maar betrekkelijk weinig zeggen, omdat het programma zeer omvangrijk is. Dat programma is in overleg met de Minister-President zorgvuldig opgesteld. Het is uiteraard onmogelijk voor de heer Von Amsberg om vóór zijn huwelijk alle belangrijke Nederlandse instellingen te bezoeken. Daarom is veel meer nadruk gelegd op besprekingen — ik geloof dat men beter zou kunnen zeggen colleges of, met een modern Nederlands woord, briefings — dan op bezoeken. Deze laatste volgen wel hier en daar als een speciale illustratie van een voorafgaande studie; zo is al een bezoek gebracht aan de Deltawerken na voorafgaande colleges van de directeur-generaal van de Rijkswaterstaat en natuurlijk ook van mijn collega van Verkeer en Waterstaat. Er zijn reeds zeer veel contacten gelegd, oriënterende besprekingen gevoerd op verschillende ministeries en ook met Ministers van Staat, zoals de heren Drees, Oud en Beel; verder met de voorzitter van de S.E.R., met de Rijksplanologische dienst en met vele anderen; ook — om een ander terrein te noemen, dat mij met de heer Von Amsberg zeer interesseert — met de voorzitter van het Concertgebouworkest en de voorzitter van het Residentie-orkest. Die besprekingen komen niet in de openbaarheid, behalve dan in „De Waarheid”, waar zij verschijnen onder de kop „Geheime bijeenkomst van de heer Von Amsberg”. Ik las dat een dezer dagen. In de komende weken — ik wil „De Waarheid” daarop alvast voorbereiden — staan op het programma: gesprekken met voorzitters van vakorganisaties en werkgeversverbanden, met instanties op het gebied van de middenstand en de landbouw.

Ja, ook de landbouw en nu kom ik bij de vraag van de heer Koekoek. Ik weet eigenlijk niet wat ik daarop moet zeggen. De vraag was mij, constitutioneel gezien, niet geheel duidelijk. De geachte afgevaardigde heeft eerst punt één van zijn beginselprogramma genoemd: de monarchie. Hij zei: Wij stemmen dus voor. Naderhand zei hij echter: wij laten de stem afhangen — ondanks dat punt één van het beginselprogramma — van het antwoord dat ik krijg op mijn vraag hoe de heer Von Amsberg denkt over de P.B.O. Dat heeft de heer Koekoek toch gezegd? Ik heb gezegd dat die vraag mij niet duidelijk was; dat wil ik even toelichten.

De heer **Koekoek** (B.P.): Misschien kan ik het even toelichten, Excellentie. Het is mij namelijk wel volkomen duidelijk.

Minister **Cals**: Misschien wel.

De heer **Koekoek** (B.P.): De Minister heeft erkend, dat al die besprekingen niet in de openbaarheid zijn gekomen, maar juist deze aangelegenheid kwam in de openbaarheid door de

Minister Cals

publikaties naar aanleiding van de bespreking van de heer Van der Ploeg. U begrijpt natuurlijk, dat wij dit, als tegenstanders van de p.b.o., nooit kunnen accepteren zonder duidelijkheid van de kant van de Minister. Wij menen, dat wij in dezen het volste recht op duidelijkheid hebben.

Minister Cals: Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde de heer Koekoek heeft weinig inzicht in de juiste verhoudingen wanneer hij verwacht, dat hetzij de heer Von Amsberg, hetzij Prinses Beatrix, hetzij Koningin Juliana zich zouden moeten uitspreken op verzoek van een kamerlid over bepaalde, nota bene door Regering en Staten-Generaal in gezamenlijk overleg vastgestelde wettelijke regelen. Laten wij nu eens veronderstellen, dat andere kamerleden hun stem inzake de toestemmingswet zouden laten afhangen van de vraag — laat ik maar eens een voorbeeld noemen — of de heer Von Amsberg vóór of tegen de mammoetwet zou zijn. Mijnheer de Voorzitter! Ik vind de mammoetwet een hoogst ernstige en belangrijke zaak, maar ik vind deze toestemmingswet ter uitvoering van een grondwetsbepaling een zaak, die constitutioneel onmogelijk in verband kan worden gebracht met de vragen, die door de geachte afgevaardigde de heer Koekoek naar voren zijn gebracht.

De heer **Koekoek** (B.P.): Excellentie, is het mogelijk. . .

De **Voorzitter:** Wellicht zou de heer Koekoek hetgeen hij nu wil gaan zeggen, bij de replieken naar voren willen brengen. Dan is een regelmatig verloop van het debat verzekerd.

De heer **Koekoek** (B.P.): Ik zou graag nog één vraag willen stellen, mijnheer de Voorzitter!

De **Voorzitter:** Ga uw gang.

De heer **Koekoek** (B.P.): Het gaat niet over de mammoetwet; het gaat over de verantwoordelijkheid, die de Regering heeft ten aanzien van het Koninklijk Huis. In dat verband heb ik deze zaak gebracht. Wanneer nu publikaties verschijnen, volgens welke er zelfs een bespreking zou zijn geweest over de landbouw met de voorzitter van het Landbouwschap, dan mogen wij toch wel weten, hoe deze zaak ligt?

Minister Cals: Ik geloof, dat mijn antwoord voor de goede verstaander zeer duidelijk was.

Nog een enkel woord over het programma van de heer Von Amsberg. Ook met vertegenwoordigers van kerkgenootschappen worden gesprekken gevoerd. Als ik het wel heb heeft gisteren nog een gesprek plaatsgehad met de Generale Synode van de Hervormde kerk. Gesprekken worden voorts gevoerd met instellingen en personen op het gebied van wetenschap, onderwijs, kunst en cultuur. Binnenkort zullen werkbezoeken plaatsvinden aan de Staatsmijnen, de Zuiderzeewerken, Schiphol, de havengebieden van Amsterdam en Rotterdam. Daartussen door krijgt de heer Von Amsberg regelmatig colleges over staatsinrichting, maatschappelijke verhoudingen in Nederland, economische vraagstukken en bij dit alles komt nog een intensieve studie van de Nederlandse taal: alle briefings geschieden in het Nederlands.

Mijnheer de Voorzitter! Hieruit blijkt wel met hoeveel ernst de heer Von Amsberg zich op zijn toekomstige functie voorbereidt.

Ook hij heeft, evenals de leden van het Koninklijk Huis, een dagelijks leven, dat is gevuld met vele en dikwijls zware taken. De buitenwereld ziet alleen maar de uiterlijke glans; zij ziet de gouden koets, de feestelijke avondkleding en de wapperende vlaggen. Het leven van elke dag is echter — gelukkig — ook voor koningskinderen en hun ouders inspannend, vaak zeer vermoeiend en laat voor eigen vrije tijd nauwelijks de gelegenheid. Dit geldt uiteraard in het bijzonder voor de Koningin en het is goed dat verschillende geachte afgevaardigden hierop nog eens de aandacht hebben gevestigd.

Weet het Nederlandse volk eigenlijk wel, welk een taak de Koningin jaar in jaar uit, maar vooral dag in dag uit te vervullen heeft? Ik heb dit nu een half jaar van dichtbij meegemaakt; méér zegt u waarschijnlijk, mijnheer de Voorzitter, het getuigenis van de oud-Minister-President dr. Drees, die hierover een dezer dagen recht vanuit zijn hart heeft geschreven. Om dit werk vol te houden, is inderdaad een ijzeren plichtsbetrachting nodig. Iedereen, die de Koningin van nabij kent en heeft meegemaakt, weet, dat zij die plichtsbetrachting inderdaad opbrengt. Met Prinses Beatrix is dit niet anders en het Kabinet heeft met vreugde gehoord, hoe van verschillende zijden in deze kamer daarop vanmiddag is gewezen.

Het is geen geheim, mijnheer de Voorzitter, dat Prinses Beatrix, beter dan wie ook, is voorbereid op de zware taak, die haar naar menselijke berekening eens zal wachten. Hiervoor getroost zij zich veel moeite en zorgen. Het is dan ook misplaatst, haar of wie van de Koninklijke familie dan ook, verwijten te maken. Misplaatst, mijnheer de Voorzitter — en ik wil dit allereerst zeggen —, in het menselijke vlak, omdat deze verwijten zo bitter onrechtvaardig zijn. Misplaatst echter ook — en dat moet ik in dit parlementaire debat toch duidelijk zeggen — in het constitutionele vlak, omdat kritiek, of die nu gaat over voldongen feiten of over onjuist optreden, tot het kabinet moet worden gericht. Het is van het grootste belang — verschillende geachte afgevaardigden hebben dat terecht onderstreept —, dat wij de constitutionele verantwoordelijkheden scherp in het oog houden.

Dit geldt ook voor de voorstanders van een republikeinse staatsvorm. Ik had de indruk — de heer Lankhorst heeft dit vanmiddag min of meer ontkend —, dat zij deze gelegenheid willen aangrijpen om Nederland dichter bij een republiek te brengen.

De heer Lankhorst heeft gezegd; ook indien ons standpunt ten aanzien van een republiek niet zou meetellen, zouden andere argumenten — ik heb daarover zoëven gesproken: de antecedenten van de heer Von Amsberg —, toch tot een afwijzen leiden. Dit impliceert dus, dat het eerste óók tot een afwijzing leidt. Zijn partijgenoot het Eerste Kamerlid de heer Van Pelt heeft, naar ik gisteren heb gelezen, gezegd: wij zullen tegen dit huwelijk en tegen het huwelijk en tegen het huwelijk van Prinses Margriet stemmen om de kring van troonopvolgers zo klein mogelijk te maken. Dit is op zijn minst wel heel duidelijk détournement de pouvoir, zoal niet handelen in strijd met de Grondwet! De eed, die men op de Grondwet aflegt, verbiedt niet mee te werken aan een wijziging van de Grondwet, maar dat moet ook langs constitutionele weg gebeuren.

Mijnheer de Voorzitter! Van het scherp in het oog houden van constitutionele verhoudingen is nogmaals de noodzaak bevestigd door de heren Geertsema, Schmelzer en Roolvink en door freule Wttewaall van Stoetwegen. Ik ben het volkomen eens met hetgeen zij daarover hebben gezegd, maar niet geheel met hetgeen de geachte afgevaardigde de heer Jongeling, die in zijn jeugdig enthousiasme misschien een beetje te ver is gegaan, heeft gezegd. Hij heeft ons de inhuldigingseed voorgelezen en hij leidt daaruit een macht voor de Koning af, die mijns inziens voorbijgaat aan het allereerste, dat de Koning bij de inhuldigingseed zegt, namelijk dat hij de Grondwet steeds zal onderhouden en handhaven. De heer Jongeling vreest, dat men de gehele zesde afdeling van de Grondwet wel zal kunnen schrappen, wanneer niet conform zijn uitleg van de inhuldigingseed zal worden gehandeld. Ik moet erop wijzen, dat het allereerste artikel van die zesde afdeling van de Grondwet, het befaamde artikel 55, waarover wij vandaag zoveel hebben gesproken, luidt: „De Koning is onschendbaar; de ministers zijn verantwoordelijk.”. Men moet de Koning niet een te zware taak toeschrijven wil men hem in staat stellen, zijn juiste constitutionele taak te vervullen.

De heer **Jongeling** (G.P.V.): U hebt mij bijzonder slecht geciteerd, Excellentie. Ik hoop er straks op terug te komen.

Minister Cals e. a.

Minister Cals: Dat is uitstekend!

Mijnheer de Voorzitter! Aan het begin van mijn antwoord heb ik erop gewezen hoe gelukkig het is, dat in onze constitutionele monarchie de mogelijkheid bestaat, dat deze twee mensen elkaar hebben kunnen vinden en daarmede werkelijk gehoor konden geven aan hun liefde, zonder dat zij worden gehinderd door politieke belangen. Wij weten echter allen, dat daarmede de moeilijkheden niet uit de weg zijn geruimd. Ik heb mij afgevraagd of ik aan het slot van mijn antwoord over de toekomst en over het perspectief van het elkaar nationaal en ook internationaal begrijpen iets zou moeten zeggen. Ik meen, dat ik na het welsprekend betoog van de heer Schmelzer dat niet meer behoefte te doen. Ik meen echter tot besluit wel te mogen vragen — het is weinig staatsrechtelijk, maar ik hoop, dat men het menselijk zal willen aanvaarden —, of, nu de liefde staat aan het begin van het samengaan van deze twee jonge mensen, wij allen in Nederland ook niet de liefde moeten opbrengen om hen in staat te stellen hun taak zo goed mogelijk te vervullen.

Deze Kamer kent natuurlijk in grote meerderheid de woorden van Paulus over de liefde; de liefde, die geduldig en goedertieren is, die zelfs het kwade niet aanrekent, die zich niet laat verbitteren en die niet afgunstig is. Mijnheer de Voorzitter! Ik weet zeker, dat de overgrote meerderheid van het Nederlandse volk bereid zal zijn, in deze gesteltenis het jonge paar te dragen en te helpen ons later voor te gaan.

De heer **Einaar**, plaatsvervangend Gevolmachtigde Minister van Suriname: Mijnheer de Voorzitter! Na alle kritiek van verschillende kanten vanmiddag en vanavond te hebben aangehoord, heb ik mij afgevraagd, of deze leden, die zich hier uitten over toestemming voor het huwelijk van Prinses Beatrix, alleen rekening houden met het koninkrijk in Europa. Het lijkt er veel op.

Ik heb geen enkel woord gehoord, of er informeel contact is geweest met de beide parlementen aan de overzijde van de Atlantische Oceaan. Het heeft mij ook vaak zeer verbaasd, dat kamerleden — het spijt mij dit te moeten zeggen — denken, dat het koninkrijk-nieuwe stijl alleen uit het rijkdeel in Europa bestaat. Als het zo is, kunnen wij gerust weer terug naar de koloniale tijd, maar dat doen wij niet. Wij hebben dit eenmaal bereikt en in de verbondenheid onder het Huis van Oranje zullen wij dit voortzetten.

Ik mag geen kritiek uitoefenen op partijgevoelens in Nederland, maar ik mag wel zeggen, wat ik soms denk over wat in deze zaal wordt uitgesproken. Het is alsof men over ons spreekt als in 1863 bij de afschaffing van de slavernij. Wij hebben zo geweldig veel geleden. 300 jaar zijn slaven in Suriname aangevoerd en toen de slavernij werd afgeschaft, waren er nog 33 000 van de 350 000 ingevoerde Afrikaanse arbeiders over. Wij hebben ondanks dit alles geen hekel aan de Hollanders. Was er een reden om een hekel te hebben aan de Hollanders, dan hadden wij het moeten hebben en niet u aan Claus!

(Applaus.)

Mijnheer de Voorzitter! Ik woon al in Nederland — vergeet u dit niet — sinds 1919. Ik ken de Hollanders dus door en door, van Friesland tot Brabant en van Groningen tot in de alleruiterste hoek van Limburg. Er is vooral na de oorlog een zekere tendens van kritiek op alles en iedereen. Men mag kritiek hebben, maar een land is alleen gebaat bij opbouwende kritiek. Ik heb 16 jaar in de Verenigde Staten gewoond en ben daar op het consulaat-generaal van Nederland geweest en lid van de permanente missie bij de Verenigde Naties. Ik heb vaak met mensen uit de Verenigde Staten gewerkt en heb alleen langs grote lijnen leren werken. Als men in Nederland in de krant een berichtje leest over de behandeling van negers in de V.S. denkt men, dat iedere neger of kleurling zo wordt behandeld. Welk een verkeerd idee is dat! Dat is echter nu eenmaal de gedachte van mensen in een klein land. Neem mij niet kwalijk, dat ik dat zeg. U ziet de dingen niet in grote lijnen,

Plaatsverv. Gevolmachtigde Minister **Einaar** e.a.

maar altijd langs bepaalde kleine lijnen. Vandaar, dat ik ook de mening van mijn Regering ten volle deel, dat tegen geen van beide ontwerpen enig bezwaar bestaat; vandaar dat de Staten per brief de Voorzitter van de Tweede Kamer hebben doen weten, dat zij, na ampele overweging van zowel staatsrechtelijke als andere facetten, hun goedkeuring aan dit huwelijk geven. De Regering heeft mij opgedragen, dit mede te delen. In een persoonlijk gesprek, dat ik in juni met verschillende regeringspersonen voerde, vroeg men zich af: Zijn de mensen in Nederland vergeten, dat er een koninkrijk-nieuwe stijl is en dat wij niet meer kunnen afgaan op de oude methoden? Men zeide: Die twee meisjes — bedoelende de Prinsessen Irene en Beatrix — mogen toch de man kiezen, die zij liefhebben. Ik ben er zeker van, dat verschillende mensen in deze Kamer hun eigen kinderen niet meer kunnen controleren, wanneer zij een meisje of een jongen hebben!

Ik zeide reeds, mijnheer de Voorzitter, dat ik Nederland door en door ken. Hoe vaak hoor ik niet de klachten van ouders, die mij eenvoudig mededelen: Er is met die kinderen van tegenwoordig niets te beginnen; zij hebben het thuis goed, maar zij willen op kamers gaan wonen. Alle prinsessen wonen nog thuis of dicht bij huis, zo modern vind ik hen dus niet.

De Staten van Suriname en de Regering hebben er helemaal geen bezwaar tegen. Suriname, noch de Nederlandse Antillen zullen er enig bezwaar tegen hebben, dat Prinses Beatrix trouwt met de heer Von Amsberg; zij zijn zelfs tegen het intervenieren in het huiselijke leven van het Koninklijk echtpaar.

In Suriname en op de Nederlandse Antillen — men kan het conservatief noemen — hangen wij een koninkrijk, vooral het koninkrijk-nieuwe stijl, aan en achten wij het hoog. Het Huis van Oranje vormt de band tussen de drie rijkdelen. De Koningin is het hoofd van de drie regeringen, van het Koninkrijk in Nederland, van het Koninkrijk in Suriname en van het Koninkrijk op de Nederlandse Antillen. Wij, in Suriname, zijn zowel voor de naturalisatie van de heer Claus von Amsberg als voor het huwelijk.

Wij zijn ervan overtuigd, dat Prinses Beatrix, wanneer zij haar moeder eens zal hebben opgevolgd, in Suriname precies zo populair zal zijn, als H.M. Koningin Juliana dat op het ogenblik is.

De heer **Lampe**, gevolmachtigd Minister van de Nederlandse Antillen: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal zeer kort van stof zijn. De behandeling in dit Parlement van het onderhavige ontwerp van rijkswet, houdende toestemming tot het aangaan van een huwelijk tussen onze Kroonprinses Beatrix en de heer Claus von Amsberg, voegt een nieuwe bladzijde toe aan de geschiedenis van het doorluchtige Vorstenhuis van Oranje. Het is voor mij een groot genoegen, hier te kunnen verklaren, dat de Staten en de Regering van de Nederlandse Antillen hun volle instemming hechten aan dit bijzondere ontwerp van rijkswet. Door de eeuwen heen hebben wij aan de overzijde van de oceaan steeds meegeleefd met het lief en leed van ons Oranje-huis, maar liever delen wij een lief dan een leed. In de Nederlandse Antillen draagt men onze Kroonprinses een warm hart toe. Men wil haar graag gelukkig gehuwd zien met de man harer keuze en daarom spreek ik mede namens Regering en bevolking van mijn land de wens uit, dat dit Koninklijk huwelijk, wanneer het straks eenmaal wettelijk zal zijn bezegeld, lang, gelukkig en voorspoedig moge zijn, tot vreugde van de Koninklijke ouders en tot heil van ons Koninkrijk in al zijn geledingen.

De heer **Samkalden**, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Het doet mij, nu onze ogen zo plotseling zijn gericht op bredere perspectieven, bijna leed, dat ik u nog even moet terugbrengen naar de kleine lijnen van het wetsontwerp, in het bijzonder het wetsontwerp regelende de naturalisatie van de heer Von Amsberg. Er zijn door verschillende geachte afgevaardigden kwesties betreffende dat wetsontwerp aan de orde gesteld, die, naar het mij voorkomt, verdienen te

Minister Samkalden

worden beantwoord, ook al liggen zij niet onmiddellijk in de sfeer van gezindheid en sentiment en al moet men ze met enige nuchterheid bezien.

In de eerste plaats is door de geachte afgevaardigden de heren Lankhorst, Jongeling en Van Dis gekritiseerd de handhaving van het voorvoegsel „von” voor de naam van de heer Von Amsberg in het naturalisatieontwerp. De geachte afgevaardigden hebben over deze kwestie niet geheel gelijk gedacht.

De geachte afgevaardigde de heer Jongeling heeft gezegd, dat hij deze kwestie bijzonder belangrijk vindt. Hij heeft gezegd, dat het opgeven van dat Duitse voorvoegsel „von” een duidelijk teken zou zijn geweest van de wil uit het Duitse volk te treden en van het Nederlandse volk deel te gaan uitmaken. Mijnheer de Voorzitter! Ik hoop, dat de geachte afgevaardigde het mij ten goede houdt, maar ik vind dat standpunt overtrokken. De wil waar de geachte afgevaardigde het over heeft, zal naar wij vast vertrouwen uit vele daden blijken en ook uit vele daden moeten blijken in de komende periode. Daarbij is van belang de geestelijke instelling, de vaste wil om het voorgenomen doel te bereiken. Daarbij is ook van belang, dat onvermoeid de arbeid wordt verzet die nodig is om ervoor te zorgen, dat dat doel bereikt wordt. Indien al in dit gehele vraagstuk van de gezindheid van de betrokkene een bijzonder bescheiden plaats kan worden ingeruimd voor een kwestie van namenrecht, dan verdient dat toch niet anders dan een kwestie van secundaire aard te zijn. Ik ben het dan ook, mijnheer de Voorzitter, in dit opzicht bepaald meer eens met de geachte afgevaardigde de heer Lankhorst, die heeft gezegd, dat deze kwestie niet belangrijk is. Ik zou zeggen — met alle respect die men ook aan kwesties van die aard verschuldigd is — dat kwesties van namenrecht op zich zelf van beperkte betekenis zijn.

Ik ben het ook met de geachte afgevaardigde de heer Lankhorst eens, wanneer hij zegt, dat die kwestie niet belangrijk maar wel typerend is. Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde heeft er namelijk gelukkig niet bij gezegd, voor wat hij het typerend acht. Ik acht dit gebruik typerend voor de praktijk van de naturalisatiewetgeving op dit punt.

Het is een verschijnsel, dat ook in de memorie van antwoord uitdrukkelijk naar voren is gebracht. In naturalisatiewetten worden vrijwel nooit geslachtsnamen vertaald. Geslachtsnamen worden meestal alleen vertaald, wanneer ze onuitsprekelijk zijn. Het voorvoegsel „von” in Duitse namen wordt nooit vertaald. Daarvoor zijn twee redenen. De eerste reden is, die ik noemde, nl. dat het in het algemeen niet gebruikelijk is in de vreemde namen te wijzigen. Daarvan zou men bij een naturalisatiewet op grond van het staatsbelang natuurlijk kunnen afwijken. Dat heeft men ook in het verleden wel gedaan. Het tweede motief is een motief van interpretatie van buitenlands recht. Het voorvoegsel „von” heeft nu eenmaal in het Duitse namenrecht ongelijke betekenis. Men zegt daar, dat men er soms adelsrechtelijke elementen in aantreft en soms niet. Nu kan men natuurlijk over die elementen en hun waarde verschillend denken. Ik geloof echter, dat het goed is in alle nuchterheid te zien, wat men er dan mee moet doen.

Nu zijn er twee mogelijkheden. De eerste mogelijkheid is, dat men aan die adelsrechtelijke elementen waarde toekent. Dan zal men allicht zeggen, zoals ook de geachte afgevaardigde de heer Van Dis heeft gezegd en zoals ook is geschreven in een artikel in het „Nederlands Juristenblad”, dat men dan „von” moet veranderen in „van” en daarnaast een Nederlandse adellijke titel in de plaats van die Duitse adelsrechtelijke elementen moet verlenen. Dit leek in de gedachtengang van de Regering heel weinig voor de hand liggend. De Regering wilde toch juist aan de heer Von Amsberg aan de vooravond van het huwelijk de titel „Prins der Nederlanden” verlenen. Ik weet wel, dat de geachte afgevaardigde de heer Geertsema daartegen bezwaar heeft, maar ik hoop straks aan te tonen, dat die bezwaren niet gegrond zijn. Ik geloof, dat het in de kwestie van het voorvoeg-

sel meer voor de hand ligt om aan te sluiten bij de praktijk van de naturalisatiewetgeving en om in de tijd, die aan de titelverlening voorafgaat, gewoon ten aanzien van deze naam te doen, wat men ook in andere naturalisatiewetten met soortgelijke namen pleegt te doen.

Daarmee is dan de kwestie op zich zelf niet opgelost, want dan blijft nog het vraagstuk, dat men straks voor de heer Von Amsberg en voor de kinderen, die uit het huwelijk van Prinses Beatrix en de heer Von Amsberg geboren mochten worden, nog kwesties van namen en naamsvolgorde zal moeten regelen. Daarvoor is in de Toestemmingswet in artikel 3 ook een uitdrukkelijke voorziening opgenomen. Het komt mij voor, dat dan ook het vraagstuk van de definitieve namen opnieuw aan de orde kan komen en in dat nieuwe verband kan worden opgelost.

De geachte afgevaardigde de heer Lankhorst heeft een opmerking gemaakt over artikel 2 van de naturalisatiewet. Dat artikel bepaalt, dat de bepaling inzake het verlies van het Nederlanderschap wegens het treden in vreemde staatsdienst, die is vervat in artikel 7 van de Wet op het Nederlanderschap, niet geldt staande het huwelijk van de heer Von Amsberg met Prinses Beatrix. De heer Lankhorst heeft daarin een teken van wantrouwen jegens de heer Von Amsberg gezien. Dit is echter in geen enkel opzicht het geval; het is nu net zomin het geval als het dat was in 1901 en in 1936 toen deze zelfde wettelijke voorzieningen ook werden getroffen.

Deze bepaling voorziet in een heel zeldzaam, zo men wil zelfs theoretisch geval. Dit geval kan echter ook ontstaan buiten enig conflict.

Als men dan wettelijke gevolgen zou moeten regelen ten aanzien van de heer Von Amsberg en de uit het huwelijk geboren kinderen, dan kan men ze niet anders regelen dan nu in artikel 2 van de Naturalisatiewet is gebeurd, nl. door te verzekeren, dat het Nederlanderschap behouden blijft. Daarom geloof ik, dat er geen enkele reden is om af te wijken van de gewoonte, die sinds 1901 in deze wetten — dus nu voor de derde keer — vorm heeft gekregen.

In de derde plaats hebben de geachte afgevaardigden de heren Geertsema, Koekoek en Van Dis gepleit tegen het toekennen van de titel Prins der Nederlanden aan de heer Von Amsberg aan de vooravond van het huwelijk. Zij willen blijkbaar — ik neem aan, dat ook de geachte afgevaardigde de heer Koekoek, die zich aanvankelijk iets anders uitdrukte, op het standpunt staat, dat door de heer Geertsema naar voren is gebracht —, dat die titel pas wordt verleend aan de vooravond van de troonsbestijging en dat er dan tevoren aan de heer Von Amsberg een Nederlandse titel wordt gegeven.

Om nu echter af te wijken van dat wat men in 1937 welbewust heeft gedaan, toen aan Prins Bernhard ook aan de vooravond van het huwelijk de titel Prins der Nederlanden werd verleend, moet men toch naar het mij voorkomt deugdelijke gronden hebben.

De heer Geertsema voert daartoe het feit aan, dat destijds niet en nu wel een drager van de titel Prins der Nederlanden aanwezig is. Het lijkt mij echter duidelijk, dat dit feit alleen een argument zou kunnen zijn, als die titel in het verleden niet door verscheidene personen tegelijk zou zijn gedragen. Dit is nu juist wel het geval. Drie zonen van Koning Willem III en een broer van Koning Willem II hebben gedurende een groot gedeelte van de negentiende eeuw gelijktijdig de titel Prins der Nederlanden gedragen. Daarom ben ik van mening, dat het argument, dat door de heer Geertsema naar voren is gebracht, niet opgaat. Mijs inziens is er geen enkele reden om de heer Von Amsberg aan de vooravond van het huwelijk de titel Prins der Nederlanden niet te verlenen. Eerder is er vandaag nog meer reden voor dan in 1937. Ik meen, dat de Regering er goed aan heeft gedaan, in dit opzicht de lijn 1937 te blijven volgen. Ik verzoek daarom de geachte afgevaardigden op dit punt niet te insisteren.

*De vergadering wordt te 21.30 uur geschorst
en te 21.52 uur hervat.*

De heer **Lankhorst** (P.S.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik zal heel kort zijn in deze repliek; de standpunten van beide zijden zijn duidelijk naar voren gebracht. Ik betreur het alleen dat de Minister-President ons op één punt heeft misverstaan, namelijk daar waar hij zo de nadruk heeft gelegd op de mentaliteit van de heer Von Amsberg. Daar gaat het namelijk niet om. De Minister-President heeft een onderhoud gehad met de heer Von Amsberg en hij is toen onder de indruk gekomen van diens persoonlijkheid; dat zou ik waarschijnlijk ook gekomen zijn. Het gaat echter om de vraag of het feit dat iemand die in die voor Nederland zo moeilijke jaren aan de andere kant heeft gestaan, op zich voor hem een belemmering vormt om in ons land deze hoge positie in te nemen. Daartegen gaat ons voornaamste bezwaar en dat bezwaar is naar onze mening niet weerlegd.

Ten slotte zou ik de Minister-President de verzekering willen geven dat hij op de televisie goed is „doorgekomen”, gezien het feit dat het eerste telegram naar aanleiding van zijn rede reeds in mijn bezit is. Dat telegram heeft te maken met de kwestie van de angst. Hoewel ik tracht mijn uitspraken meestal zo voorzichtig mogelijk te formuleren, is mijn uitspraak misschien toch wat overtrokken geweest toen ik zei, dat een bepaald optreden van overheidsinstanties bij sommigen de indruk heeft gewekt dat zij niet leven in een vrije democratie en dat bij hen het angstbeeld leeft van de geheime politie in een dictatuurstaat. De Minister-President heeft het deze mensen, bij wie op de een of andere wijze de angst leeft dat het gevolgen zal hebben als zij ergens hun handtekening onder zetten, in hoge mate kwalijk genomen. Wanneer iemand een angstcomplex heeft, gaat men daar iets aan doen, dan gaat men na wat de oorzaken daarvan zouden kunnen zijn. De bedoeling van mijn opmerking is geweest, dat de Regering bezorgd mag zijn wanneer inderdaad een bepaalde groeiende groep in ons land angst heeft om zich uit te spreken.

De heer **Jongeling** (G.P.V.): Mijnheer de Voorzitter! Ook van mijn kant een enkele opmerking. Ik had liever niet gerepliceerd, maar het is toch wel nodig vanwege een bepaalde opmerking van de Minister-President. Hij heeft mij jeugdig enthousiasme toegeschreven. Daarmede ben ik blij. Ik vind het vooral mooi dit te horen uit de mond van iemand, die vijf jaar jonger is dan ik. Je heet nu eenmaal Jongeling of je heet niet zo. Ik begrijp dat best.

Ik ben wat te ver gegaan volgens de Minister-President. Als ik hem goed heb begrepen, verwijt hij mij, dat ik een bepaalde interpretatie heb gegeven en dat ik een ieder, die het met de interpretatie van de Koninklijke taak, die ik gaf, niet eens is, fout zou vinden of iets dergelijks. En al weer, als ik hem goed heb begrepen, zou ik de Koning niet aan de Grondwet hebben willen binden of iets soortgelijks. Een dergelijke redenering is verre van mij. Ik heb alleen protest aangetekend — en dat heeft ook het kabinet gedaan — tegen de opvatting van degenen die in de Koning alléén maar — ik accentueer — een symbool zien. Ik ben de Regering op dat punt dus bijgevalen.

Ik heb het volledige artikel 53 geciteerd, met inbegrip ook van de gehoorzaamheid aan de Grondwet, die bezworen wordt. De volgende alinea van het artikel geeft dan een nadere specialisering van de taak van de Koning. Hij blijft echter in alles gebonden aan de Grondwet. Ook de macht des Konings (hoofdstuk VI) is een grondwettige, die ik volledig heb genoemd. Ik begrijp niet helemaal wat er hier voor ongrondwettigs aan de orde kan zijn.

Ik zou nog kunnen ingaan op het probleem van staatsnood. Dit is echter een ander geval en het is hier nu niet aan de orde. Mei 1940 heeft bewezen, dat het tot redding van het vaderland in een uitzonderlijke situatie nodig kan zijn, een bepaald artikel van de Grondwet, in dit geval artikel 21, niet geheel na te leven. Dat is echter een exceptionele zaak.

Jongeling e. a.

Ik wil nog even een enkele opmerking maken over de kwestie van het „Von”. Ik zal er niet uitvoerig op ingaan. Minister Samkalden vindt mijn standpunt wat overtrokken. Ik heb hier een stukje symboliek gezien. Hij meent dat de goede wil van de betrokkene uit vele daden moet blijken. Inderdaad; dit had nu de eerste daad kunnen zijn; het eerste begin. Ik zou dit erg mooi hebben gevonden. Wanneer een Duitse vorst die Battenberg heet, zijn naam, wanneer hij in het Engelse vorstenhuis wordt opgenomen, verandert in Mountbatten, zit daarin een duidelijke symboliek. Dat zou ook in dit geval prachtig zijn geweest.

De heer **Koekoek** (B.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil mij beperken tot het voor onze partij enig belangrijke punt, al wil ik nog opmerken dat, wat betreft Amsterdam, voorkomen beter is dan genezen. Het spijt mij geweldig dat de Minister-President het voor ons belangrijke punt niet heeft begrepen, alhoewel ik nooit heb gemerkt dat hij zo slecht van begrip is. Het gaat ons om die publikaties — ik ben daarover vanmiddag ook begonnen — volgens welke de heer Von Amsberg een bespreking heeft aangevraagd en er een heeft gehad. Dat zegt op zich zelf niets; daarin heeft de Minister-President volkomen gelijk, maar het verwondert ons wel dat dit alleen in de publiciteit is gebracht. Als iemand als de heer Von Amsberg contact zoekt met de landbouw, kan hij toch terecht bij onze oude, erkende landbouworganisaties. Ik zou helemaal niet verwachten dat hij eerst naar die van ons loopt. Er zijn toch ook nog de Christelijke Boeren- en Tuindersbond en de Katholieke Boeren- en Tuindersbond en het Kon. Ned. Landbouwwcomité. Het gaat er echter om, of hij zou zijn gegaan, naar het Landbouwschap. Wij zijn voor het vorstenhuis. Nu heeft de Minister-President er heel wat tijd aan besteed om duidelijk te maken dat de heer Von Amsberg zich volledig had gedistantieerd van het naziregime, maar de Minister-President heeft zich helemaal afgemaakt van de vraag, hoe hij nu staat tegenover de p.b.o. Ik wil met nadruk stellen dat velen in Nederland — men spreekt vandaag over grote groepen, kleine groepen, een grote meerderheid en een zeer grote meerderheid van het Nederlandse volk — de p.b.o. zien als een overblijfsel van het naziregime. Dat is de p.b.o. echter niet, maar zij lijken op elkaar als twee druppels water. Nu heeft toch de grote meerderheid van deze Kamer er alle belang bij — vooral ook de Minister-President —, dat een zo groot mogelijke meerderheid van deze Kamer haar stem aan dit wetsontwerp geeft. Wij, leden van de Boerenpartij, willen dat graag. Ik heb zojuist in de krant gelezen dat een opinieonderzoek heeft uitgewezen dat onder de kiezers van de S.G.P., het G.P.V. en de B.P. geen tegenstanders van dit huwelijk zijn gevonden. Zo sterk is het. Als wij echter hier geen opheldering krijgen en de Minister zich geheel in het duister wil blijven hullen wat betreft de ambities van de heer Von Amsberg en de mogelijkheid dat hij, zoals is gepubliceerd, naar een betrekking in het bedrijfsleven zoekt voor de periode tot aan zijn huwelijk, dan hebben wij vandaag geen enkele waardering ondervonden voor ons positieve standpunt. In dat geval durven wij wel tegen het wetsontwerp te stemmen.

Minister **Cals**: Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde de heer Lankhorst heeft nog eens zijn standpunt duidelijk uiteengezet. Ik geloof inderdaad dat ik begrepen heb waarom het hem gaat. Wij blijven helaas van mening verschillen, maar het heeft weinig zin, dat ik daarop nog nader inga.

Ik heb zojuist ook een telegram gekregen; dat is echter een ander telegram. Ik dacht dat het ook met de angst had te maken; het is echter van iemand die het volledig met mij eens is. Meestal krijgt men andere telegrammen en daarom maakte ik het ook vlug open.

Mijn formulering is misschien wat overtrokken geweest, zegt de geachte afgevaardigde. Ik heb al gezegd, dat ik ze erg overtrokken vond. Ik vind het echter ook een ernstige zaak en ik heb er dan ook ernstig over gesproken. Ik zei immers: laten in ieder geval alle volksvertegenwoordigers aan ons volk

Minister Cals e. a.

duidelijk maken dat er geen enkele reden is voor die angst. Mijnheer de Voorzitter! Ik sta nu óók voor een massamedium te praten; laten onze massamedia dat dan ook aan ons volk duidelijk maken. Mocht er iemand in Nederland zijn, die meent dat hij werkelijk reden heeft om angstig te zijn, laat hij zich dan, wanneer hij meent zich niet tot het kabinet te kunnen wenden, tot zijn vertrouwensman of -vrouw in de Kamer wenden. Misschien is dat de beste manier om deze sprookjes de wereld uit te krijgen. In een democratisch land kunnen wij immers niet toestaan, dat iemand uit angst niet eerlijk voor zijn mening zou kunnen uitkomen.

De geachte afgevaardigde de heer Jongeling heeft ook over een misverstand gesproken. Ik geloof dat het misverstand hierin ligt dat, waar hij aanvankelijk sprak over de persoon van de Koning, hij later overging op de Koning in constitutionele zin; koning plus ministers, de Kroon. Mij is waarschijnlijk het moment ontgaan waarop hij daarop overging. Ik wil, voordat ik zeg bij wie het misverstand ligt, weleens zorgvuldig in de *Handelingen* nalezen wat de geachte afgevaardigde heeft gezegd.

Dat is niet het geval ten aanzien van de geachte afgevaardigde de heer Koekoek. Het is overigens natuurlijk prettig van hem te horen dat ik over het algemeen vlug van begrip ben.

In de eerste plaats is er geen sprake van dat de heer Von Amsberg vóór zijn huwelijk een functie zou aanvaarden bij welke instelling ook. Als de geachte afgevaardigde heeft geluisterd naar het programma dat de heer Von Amsberg heeft af te werken dan zal het hem wel duidelijk zijn dat daarmede het in de tussentijd vervullen van welke functie ook onvermijdelijk is.

De heer **Harmsen** (B.P.): U bent nu duidelijker dan straks, Excellentie!

De heer **Koekoek** (B.P.): Ik wilde het van de Minister horen. Dat is nu gebeurd. Daarvoor zijn wij zeer dankbaar.

Minister **Cals**: Mijn tweede opmerking is een ernstig woord van protest tegen het feit dat de heer Koekoek zich vermeent om een wettelijke regeling die in Nederland is aanvaard door Regering en parlement te betitelen als een overblijfsel van het door ons allen verfoeide nazi-regime.

De heer **Koekoek** (B.P.): Dat heb ik niet gedaan.

Minister **Cals**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil besluiten met daar ernstig tegen te protesteren en ik hoop verder dat de heer Koekoek zich wil houden aan de regels dat men in een democratie elkaar althans laat uitspreken.

De algemene beraadslaging over beide wetsontwerpen wordt gesloten.

In behandeling komt het ontwerp van rijkswet Toestemming tot het aangaan van een huwelijk door Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Beatrix (8310, R 498).

De algemene beraadslaging over dit wetsontwerp heeft reeds plaatsgehad.

De artikelen en de beweegreden van het wetsontwerp worden achtereenvolgens zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Het wetsontwerp wordt aangenomen met 132 tegen 9 stemmen.

Vóór hebben gestemd de heren Vermooten, Van den Heuvel, Van Koeverden, Reehorst, Weijters, P. Voogd, Tilanus, C. J. van der Ploeg, Vis, mejuffrouw Kessel, de heren Patijn, S. van der Ploeg, Bommer, mejuffrouw Klompé, de heren Albering, Van der Gevel, mevrouw Heroma-Meilink, mevrouw Singer-Dekker, de heren Wierda, Schuitemaker, Andriessen, Marijnen, Kleisterlee, Baart, mejuffrouw De Vink, de heren Van de Noort, Engelbertink, Van den Bergh, Van Dis, Van Son, Vellenga, Van den Tempel, Brandsma, Beernink, Van Doorn, Nelissen, Lucas, Abma, Boertien, Meulink, Bos, Blaisse, Moorman, Aarden, Geertsema, Van Buel, Van Rijckevorsel, Witte-

Voorzitter

veen, Aalberse, mevrouw Stoffels-van Haften, de heren Corver, Verdijk, Vredeling, Daams, Kolfschoten, Nederhorst, Schuijt, Toxopeus, Koekoek, Joekes, Kleijwegt, Harmsen, mejuffrouw Schilthuis, de heren Assmann, Lamberts, Van Gelder, Mieras, Van der Mei, Van Dongen, Zwanikken, Zegering Hadders, Horsmans, Oele, Van Beek, Scheps, mejuffrouw Kok, de heren Maenen, Van Helvoort, Schuring, Tans, Schmelzer, Van der Peijl, Kammeraad, Ruysers, Willems, Hogendorp, Drogen, Aantjes, Th. Laan, Wieldraaijer, Duynstee, Portheine, Westerterp, mevrouw Van Someren-Downer, de heren Couzy, Engels, Boersma, Kieft, jonkvrouwe Wttewaall van Stoetwegen, de heren Tuijnman, Schakel, Visser, Roolvink, Engelsman, Versteeg, Van Dijk, Scholten, mevrouw Brautigam, de heren Mellema, Van Bennekom, Notenboom, Berkhouwer, Tolman, Jongeling, Van Urk, De Kort, Bode, mejuffrouw Ten Broecke Hoekstra, de heren Baeten, Geelkerken, Roemers, Van Lier, Fiévez, Schoemaker, Walburg, Elfferich, R. Laan, De Vreeze, Kikkert, Brouwer, Lardinois en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heren Lankhorst, Bruggeman, Goedhart, Burggraaf, Slotemaker de Bruine, Peschar, Franssen, Leibbrandt en J. J. Voogd.

In behandeling komt het wetsontwerp Naturalisatie van Claus George Willem Otto Frederik Geert von Amsberg (8309).

De algemene beraadslaging over dit wetsontwerp heeft reeds plaatsgehad.

De artikelen en de beweegreden van het wetsontwerp worden achtereenvolgens zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Het wetsontwerp wordt aangenomen met 135 tegen 6 stemmen.

Vóór hebben gestemd de heren Tans, Schmelzer, Van der Peijl, Kammeraad, Ruysers, Willems, Hogendorp, Drogen, Aantjes, Th. Laan, J. J. Voogd, Wieldraaijer, Duynstee, Portheine, Westerterp, mevrouw Van Someren-Downer, de heren Couzy, Engels, Boersma, Kieft, jonkvrouwe Wttewaall van Stoetwegen, de heren Tuijnman, Schakel, Visser, Roolvink, Engelsman, Versteeg, Van Dijk, Scholten, mevrouw Brautigam, de heren Mellema, Van Bennekom, Notenboom, Berkhouwer, Tolman, Jongeling, Van Urk, De Kort, Bode, mejuffrouw Ten Broecke Hoekstra, de heren Baeten, Geelkerken, Roemers, Van Lier, Fiévez, Schoemaker, Walburg, Elfferich, R. Laan, De Vreeze, Kikkert, Brouwer, Lardinois, Vermooten, Van den Heuvel, Van Koeverden, Reehorst, Weijters, P. Voogd, Tilanus, C. J. van der Ploeg, Vis, mejuffrouw Kessel, de heren Patijn, S. van der Ploeg, Bommer, mejuffrouw Klompé, de heren Albering, Van der Gevel, mevrouw Heroma-Meilink, mevrouw Singer-Dekker, de heren Wierda, Schuitemaker, Andriessen, Marijnen, Kleisterlee, Baart, mejuffrouw De Vink, de heren Van de Noort, Engelbertink, Van den Bergh, Van Dis, Van Son, Vellenga, Van den Tempel, Brandsma, Beernink, Van Doorn, Nelissen, Lucas, Abma, Boertien, Meulink, Bos, Blaisse, Moorman, Aarden, Geertsema, Van Buel, Van Rijckevorsel, Witteveen, Aalberse, mevrouw Stoffels-van Haften, de heren Corver, Verdijk, Vredeling, Daams, Kolfschoten, Nederhorst, Schuijt, Toxopeus, Koekoek, Joekes, Kleijwegt, Harmsen, mejuffrouw Schilthuis, de heren Peschar, Assmann, Lamberts, Van Gelder, Mieras, Van der Mei, Van Dongen, Zwanikken, Zegering Hadders, Horsmans, Oele, Van Beek, Franssen, Scheps, mejuffrouw Kok, de heren Maenen, Van Helvoort, Schuring en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heren Leibbrandt, Lankhorst, Bruggeman, Goedhart, Burggraaf en Slotemaker de Bruine.

De **Voorzitter**: Ik stel aan de Kamer voor, het voor de leden ter inzage gelegde gedeelte van het officiële verslag der *Handelingen* van de vorige vergadering goed te keuren.

Daartoe wordt besloten.

De vergadering wordt te 22.22 uur gesloten.